

2007 / 6.

Ára: 600 Ft

folkMAGGazin

XIV. évfolyam

6. szám

Novák Ferenc zenét vesz fel Dobos Károlynál (1967) – fotó: Korniss Péter

A TARTALOMBÓL:

5. Örköiek Budapesten
Orza Călin
6. Bücsú Vargyas Lajostól
*Andrásfalvy Bertalan
Paksa Katalin*
8. ÉLET-képek Moldvából
Kóka Rozália
13. „A nógrádi vásárban”
Csongrády Béla
14. Bartók Béla, a népzene kutató - VI.
Pávai István
16. MAGTÁR
Pető Judit novellája
18. Emlékképek Székről
Kiss Ferenc
24. Emlékezés Vass Lajosra
Olsvai Imre
25. Emlékeim Vass Lajosról
Gerzanics Magdolna
26. Menekülés az országból 1956-ban
Elisabeth Damström Gereben
29. Elhunyt Potta Géza
Grendel Ágota
30. A Vujicsics és a Söndörgő Pécssett
Henics Tamás
31. A Söndörgő Londonban
Kőry Ágnes
32. A Vizin zenekar sikerei
Vizin A.-Vízvári Z.-Vélin V.
33. Rézszájuak és zabhegyezők
Alföldy-Boruss M.-Pálóczy K.
36. Gy. Kamarás Kata keramikusművész
Borka Elly
38. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Ifjú Muzsikás Klub

*minen pénteken 19.30-tól a Károli Gáspár
Református Egyetem pinceklubjában:
Budapest, VIII. kerület, Reviczky u. 4/b
Tel.: 06-70-575-5122 • www.hunzene.hu*

„Örömnapot adott nekünk az egek jósága...”

*Szeptember végén ünnepelték Csíkszeredában az erdélyi táncház
30 éves születésnapját*

Egy jól sikerült beszámoló manapság azzal kezdődik, hogy minél nagyobb számat írjak, ha résztvevőkről van szó, minél több ismert nevet soroljak fel, soroljam az adatközlőket tájegységenként, esetleg írnom illene, hogy a kézművesek kézműveskedtek, és óhatatlanul azzal fejezzem be, hogy a zenészek húzták a talpalávalót, és a táncosok tüzesen ropták a táncot. Nagyjából ezzel szokták a médiumok letudni a táncház-témát minálunk. És vannak olyan „néptáncszakértők” is, akik hol temetik a táncházat, hol az eredeti célkitűzéseit kéri számon.

Én célkitűzésekre nem emlékszem, pedig egyik úttörője voltam a mozgalomnak. Arra viszont igen, hogy mi szerelmesek voltunk akkoriban. A népzenebe. És ma is...

„A táncház nem egyéb, mint egy fáklya körmenet a lányok ...-ja körül” – fogalmazta meg 30 éve – igen őszintén és találó igazul – egy mára már ősz hajjú bögösünk, ha nem is szalonképesen, de annál szellemebben.

Kívülről, a „civiliek” legjobb szándékuk ellenére is csak azt láthatják, hogy – legálábbis Erdélyben – vallástól, politikai hovatartozástól és kortól függetlenül, csuromvizesen, csapzottan táncol megannyi ember és ordítja – néha hamisan, de – megszállottan, hangszál szakadtáig, hogy „Erdélyország az én hazám, nem német...”.

És nem tudom, kintről mennyire érezhető, hogy ezt az éneklő embertömeg így is érzi, és hogy mennyire fontos az, hogy mind-

annyiszor tudtára adja ezt a világnak... (Erdélyben mindenképpen.) És nem tudom, eljön-e valaha az az idő, amikor a kívülállók is felismerik azt, hogy a táncház egy külön világ és különbnél külön összetevői vannak, olyan, mint egy fénykép-kollázs, egymásra vetített színes képek sora.

Apró csodáktól és életes történetektől lesz szeretnivaló.

És nem a fényes ünnepi gálakon lehet belátni, hanem ha benne élsz, életformáddá válik – amihez nem kell feltétlenül kitűnően énekelni vagy halára-táncoltatott balladisztikus figurája lenni egy-egy mulatságnak.

Igen ám, csak ördögi kör ez. Amíg nem keveredsz bele, addig nem élheted meg, tehát maradnak a felületes mondatok. De ha már benne vagy, nem tudsz többé elfogulatlanul hírt adni róla.

Akinek szívét megéri az erdélyi népzene, soha nem lesz már kívülálló, annak az Antarktiszon is népdal jut eszébe, mondjuk az, hogy télen nagyon hideg van, nyáron nagyon meleg van...

Függőség ez, olyan, mint amikor a láncdohányos leteszi a cigarettát, nem cigarettázik ugyan, de azért évek múlva is rágyújt álmában...

Akit beszív a táncház örvénye, az örökre elkötelezettje lesz szülőföldjének.

Erdélyben mindenki mindenkit ismer. Találkozom valakivel, és menten kiderül, hogy az apja sógorának a nagybátyja együtt halászott a Küküllőben a nagyanyám szomszédjának a fiával. Ennek tudatában mon-

*András Mihály, Panek Kati, Deák Gyula,
Bardócz Sándor és Márdirosz Ágnes*

foto: Henning János

Címlap: Éneklő legények (1971) - fotó: Korniss Péter

Gyimesi táncosok – fotó: Henning János

dom, hogy az erdélyi táncház erősen hasonlít egy nagy bolondérikus családhoz. Megannyi különböző korú, szakmájú és akár a világ végére sodródott ember közös fogózkodója. Közös Ház, ahol mindig történik valami, s azt valahogy – akár távolból is – közösen éljük meg.

Ezt az összetartozást, együttlélegzést tartom fontosnak, és az erdélyi táncház jövőjét-megmaradását is ebben látom. Mert úgy tanultam volt, hogy:

*„Az örök hó határa messze van.
Az emberhez az emberek vannak közel.”
(Panek Zoltán)*

Azt eddig nem tudtam, hogy ilyen sokan vagyunk.

2300 táncházast kerestünk meg négy hónap alatt, és a Nagy Listánk nincs lezárva – és kívánom: ne is legyen soha! Ebből ezeröttszázan gyűltünk össze ünnepelni a szereidai sportcsarnokban.

Soha ennyi ölelést nem kaszáltam be érdemtelenül.

Érdemtelenül – mondom –, mert ugyan én kezdtem keresgélni a táncházasokat, de rövid időn belül valami száz önkéntes állt mellém, s azóta sem váltunk el egymástól... Orvos, mérnök, zenész, politikus, vállalkozó, színész, munkásember, pap – megannyi mesterséget és immár három korosztályt fog össze a népzene szeretete idehaza.

Mindenkinek mást jelent a táncház kezdete: én például 1972-ben estem szerelembe a népzenevel, amikor költő nagypám magyarórdi házukban egy Tesla magnóval egész nyáron át táncházat tartott, hogy leánybarátnőimmel megtanuljuk a táncot. (Mindenkinek az az igazi és legjobb táncház, amit ő élt meg.)

Sokan nem a gáláért jöttek Csíkszeredába, hanem csupán találkozni a múltjukkal, a Csapattal.

Kapott az erdélyi táncház ajándékot is születésnapjára: Török Zoli – gyergyói veteránunk – megcsinálta az erdélyi levelező-

listánkat, ami hasonlatos a Folklistához, de sokkal oldottabb – amolyan családi levelező is. Mint amikor cetlit hagy az ember reggel alvó szerelmének, hogy „elementem dolgozni, vegyél kenyeret” és nem felejt el odairni, hogy: szeretlek.

Megértünk ezen a levelezőn születést, betegségét, szerelmet, esküvőt, válást... sajnos halált is. Együtt vagyunk, ebben a rideg-hideg világban. Igyekszünk mindenkit összegyűjteni, hogy senki ne legyen magányos, és hogy ne tévesszük szem elől egymást. Ebben az időhiánnyal küszködő száguldozásban, ennek a mi konok és fergeteges indulatokkal megáldott csapatunknak a Levelező egy beszélgető-sziget.

Megállunk egy szusszanásnyit, és egymásra csodálkozunk, hogy mennyi humor, egymásra figyelés, emberség (szeretet) van azokban, akiket eddig felületesen ismertünk, vagy nem ismertünk egyáltalán.

És ehhez nem kellett támogató pályázat, Európai Unió meg egyéb, manapság kötelező és divatos cífraságok.

Csak eszembe kellett jusson, hogy Magyarórdon még a legkeményebb aratásidőben is kiültek vasárnap az emberek a Dercék ereszébe, megbeszélni termést, családot, a világ dolgait. Elemlegették a háborúkat, ugratták egymást, és ha bort ittak, énekeltek is...

Azt hiszem, ez a közel félszáz erdélyi táncház is ráérezhetett erre, mert ha nem másfél hónapja volt az erdélyi táncház 30 éves születésnapja, már rég leiratkozott volna mindenki. Így örömnappokra virradtunk a boldog készülődésben.

És a Nagy Buli óta is örömforrás lehet minden nap, amikor azzal a jó érzéssel ébredünk, hogy együvé tartozunk. A népzene és Erdély szeretetében.

Ez csak az egyik ajándék, amit az erdélyi táncház kapott születésnapjára.

A többit is mind megírom, szeretettel, szépen sorjában.

Panek Kati

III. Bornépek Dalai Népzenei Verseny

Szentendre

2007. november 9-11.

1. Dervár Ferenc és Vígh Andor duója
2. Boróka Énekegyüttes
3. Szeredás Népzenei Együttes és a Tabak Színház

A Bornépek dalai bordalverseny idei döntőjének résztvevői:

Boróka Énekegyüttes
Borókás Társulat
Csurgó Zenekar
Dervár Ferenc (Kume) és Vígh Andor
Góbé Együttes
Kobolya Zenekar
Szeredás Népzenei Együttes
Törköly Zenekar
Vándor Vokál

A Magyar Szőlő- és Borkultúra Közhasznú Társaság, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum és az Etnofon Népzenei Kiadó azzal a céllal hirdette meg a Bornépek dalai elnevezésű dalversenyt, hogy a szőlőműveléssel, borral, mulattással kapcsolatos dal- és zenekultúra feledésbe merült vagy rejtőzködő, eddig ismeretlen kincsei nagyobb nyilvánosságot kapjanak, s ezáltal újraéledjenek, ismét az ünnep részévé váljanak.

A zsűri tagjai voltak: Kiss Ferenc elnök, Juhász Katalin, Berán István, Csörsz Rumen István és Szabó Zoltán.

– DÍJAK –

- I. díj: 350.000 Ft
II. díj: 250.000 Ft
III. díj: 150.000 Ft

Ezen felül a verseny rendezőinek és támogatóinak jóvoltából a döntőbe jutott versenyzők további értékes különdíjakban részesültek. Az első öt helyezettel pedig az ETNOFON Népzenei Kiadó egy közös CD kiadványt készít, melyre meghívást kapnak a népzenei mozgalom legjelesebb képviselői is.

A döntő résztvevői november 10-11-e között az V. Szent Márton Napi Újborfesztiválon, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum (Skanzen) Jászárokszállási Fogadó-jában gálaműsorok keretében mutatták be közös műsorukat nagy nyilvánosság előtt, s erről rádiós és televíziós felvételek is készültek.

ÖRKŐIEK BUDAPESTEN

HÁROMSZÉKI CIGÁNYZENE • ETNOFON EDR-CD 093

„Elindultak a cigányok a bálba,
Egynek sem volt odavaló ruhája...”

Nos, valóban elindultak az örkőiek, de ezúttal nem a bálba, ahogy a közismert nótájuk mondja, hanem a budapesti Etnofon Hangstúdióba, ahol különleges tudásuk és tehetségük, na meg régi ismeretségünk-barátságunk okán rögzítésre kerülhetett énekes hagyományuk néhány szípközös darabja.

Nagy utazás volt ez számukra, mert életükben először álltak úgy mikrofon elé, hogy tudták: nagypáik dalait, épp általuk megszólaltatva, ezúttal valóban időtállóvá teszi ez a felvétel, megörökítve azokat majdani unokáik számára is.

A székelyföldi Sepsiszentgyörgyről, az Örkő hegy alatti több ezer cigánytelep közeléből érkezett énekes, muzsikus vendégek név szerint: Mocsel Lajos „Öcsi” és felesége Mocsel Ágnes „Nusi”, Mocsel Antal „Rémusz” és párja Mocsel Piroska, valamint Dima Jenő zenész – hasonlóan szüleikhez és elterjedt rokonságukhoz – már nem beszélik a cigány nyelvet, hanem környezetük nyelvét használják, magukat pedig – talán éppen ezért – magyar cigánynak tartják.

Telepükön majd’ mindenki tud énekelni, idősek és gyerekek egyaránt, az utóbbiakat sokszor éppen az utcán lehet rajtakapni egy-egy rögtönzött ének- és táncverseny lüktető hangulatában. Énektudásuk a keservepektől az öreges cigányosokon át a táncnótáig mindent felölel. Érdekes, hogy az örkőiek nem használják, nem ismerik a csingerálás kifejezést, hanem táncuk jelölésére a cigányos szóval utalnak.

Sokuk közül is Nusi emelkedik ki a sok-sok szöveges nóta ismeretével, a nyelvtörő pergetőivel és felejthetetlen hangszínével. Öcsi, hű társa az éneklésben, de leginkább a nagy ügyességet és hosszan kitartó szuffát igénylő szájbögzésnek a mestere. Rémusz híres táncos, emellett szívesen énekel, de legszívesebben falakat remegtető nagyokat kurjantgat. Vicceivel, aranyköpéseivel pedig mindvégig gondoskodott a felvétel ideje alatt alaposan próbára tett „természetes” jókedvről, spontaneitásról, alkotói fantáziáról. Felesége, Piroska halk szavú kísérője, csendesebb ellenpontja volt a többiek harsány dalolásának. Jenő zenészként a harmonikát gyöttri-öleli előszeretettel, virtuóz módon, de kérésünkre letéve a hangszert, ő is beállt szájbögzőzni, pergetni a közös bufázásba.

Mi is az a bufa? A válasz, távolabbról megközelítve: az örkőiek életében mindennaposak még a táncalkalmak. Egymáshoz ellátogatva – ha gyász vagy egyéb dolog nem akadályozza – gyakran kerelkedik kedvük a közös dalolásra és táncolásra. Főleg a fiatalabbak mutogatják előszeretettel innen-onnan ellesett legújabb figurákat, fergetes csapásaikat. A telepen lakó muzsikusok megfogadása nem olcsó multság – bár egy egész zenekarra való kitelne belőlük –, ezért még a tehetősebbek is leginkább gépzeneire mulatnak. Muzsikust ők is csak keresztelő vagy lakodalom esetén hívnak. Nos, ha még gépzeneire sem telik, vagy ha már azt is megunták, előkerülnek az énekesek emlékezetéből a tánc alá való nóták. Ezeket a jelenlévők tehetségük szerint kísérik, ki csuklást imitálva, ki „prüszkölve”, ki „buffogva”, szájbögzőve vagy egyéb, leírhatatlan módon hangosan ritmizálva segítik. Ezek a dalok csak vokális változatban élnek, a zenekarok repertoárjában nem találjuk meg őket.

Felvételünkön hallható a konferálás: „a Bénistékek bufája”, amit Öcsi nevezett meg és ő is kezd el énekelni. Később kapcsolódnak hozzá a többiek egyre többen, majd szerre következnek a különböző bufák. Az örkőiek mai napig számon tartják családjaik közösségét, a távolabbi vérrokonai szálakat is. A közös származási

tudat erősíti bennük az összetartozást. A több családból álló nemzetséget egyik kiemelkedő férfitagjáról, annak nevéből, csúfnévéről nevezik el. Rémuszek például a Rémusz édesapja csúfnévéről, Sádé-ról elnevezett nemzetségnek a tagjai.

A nemzetségeknek, különösen, ha jó táncosok, énekesek kerültek ki soraik közül, megvan a jellegzetes tánc alá való nótájuk, a maguk bufája! Így tehát a Bénistékek bufája annyit tesz, mint – örkőiesen túlragozva – a Béni nemzetség bufája.

Ismeretesek még más nemzetségek bufái is, például a szotyori (Szotyor egy közeli falu) Gecző nemzetség bufája.

A bufák mellett a felvételen még keservest, énekelni lassú és sebes cigányosokat hallhatunk előadásukban, illetve egy zenei különlegességet is, a harmonikás jóvoltából. Az örkőiek a keservestet leggyakrabban virrasztóban, halott mellett éneklük csoportosan, nők és férfiak vegyesen. Amint Piroska magyarázta egy alkalommal, „olyan sajnosan kell ezeket énekelni”.

Eredetileg két harmonikást is vártunk Örkőről a stúdióba, Jenő édesapja azonban nem vállalta a hosszú utazást, így a két harmonikával játszott összeállítás felvétele kérdésessé vált. Ámde a technika lehetőségeinek és Jenő nem várt alkalmazkodóképességének köszönhetően végül mégiscsak megvalósult. Először Jenő feljátszotta a dallamot, majd – és ekkor jött számára a legnehezebb – kapott egy „fülest” (fejhallgatót), s a korábbi játékát erősen figyelve, rájátszotta a kíséretet is. Hihetetlen, de már a második alkalommal végleges rögzítésre méltóan tudott muzsikálni! A sors akarata, hogy ő, aki első találkozásunk alkalmával így mutatkozott be nekem: „Ajánlkoztunk-e egymásnak? Jenő vagyok, a szimpla harmonikás”, most mégis dupla szereposztásban hallható.

A vendégekkel együtt a felvételen hallható még Jánó Tibor és Demeter Erika, valamint jómagam. Az évek hosszú során át kialakult közeli barátságunk jegyében, az örkőiektől tanult dalokat, táncokat, a mulatozás „mesterfogásait”, de legfőképp – Rémuszt idézve – az érzületet próbáltuk közösen is megszólaltatni.

A „házigazda” budapesti muzsikusok, Gázsáké pedig már rég ismerik és tudják, mi kell ahhoz, hogy az említett érzület legyen. A kommandói Cigányfolklor Tábor, valamint a különböző magyarországi kiruccanások nemegyszer adtak lehetőséget számukra az örkőiekkal való közös muzsikálásra, éneklésre, mulatozásra.

Ezen élményeink felejthetetlen hangulatát igyekeztünk megidézni ezzel a felvétellel. Köszönet érte Kiss Ferinek.

„Adjatok egy szalmaszálat
Hogy fűjjem fel ezt a házat!”

Orza Călin

Búcsú Vargyas Lajostól

A mi Vargyas Lajosban por és hamu volt, az most a szelek szárnyán szétrepül e hazában. Úgy mondják, tovább él és köztünk marad műveiben, mind abban, amit megalkotott: a roppant gazdag életmű, könyvek, tanulmányok, fontos felfedezések, meg-látások a néprajz, a zenetudomány, a művelődéstörténet, az irodalom és még több más disciplina találkozó területén alkotott munkák, mintegy félezer tétel. Ez maradt itt ránk, papíron, könyvben, lemezeken. Ennyi lenne az egész?

Nem! Van egy megtapinthatatlan, egyben láthatatlan és nehezen megnevezhető, fontos, talán mindennél fontosabb rész, – nekünk legalábbis... Az, ami példájából, útmutatásai-ból, tanácsaiból, biztatásaiból, vallomásaiból és üzeneteiből bennünk, sokakban hatott, alkotásra késztetett, megsegített, ami nélkül nem, vagy másféle lenne a mai népzene, néprajz, az előbb felsorolt tudományok összessége, más lenne Martin György, Pesovár Ernő vagy Domokos Mária és Paksa Katalin életműve, tudományos munkássága, hogy csak néhányat említsék név szerint közülünk, mert még sorolhatnám tovább. Más lenne a magyar tudomány és a magyar társadalom is. Nem csak a mai, a mostani, hanem a reménybeli, az eljövendő, a megálmodott. Amit Ő álmodott meg, amit mi álmodtunk meg – vele... Ez a tanulmányokba, könyvekbe, lemezekre nem került valami, ami az Ő életéből reánk és erre a hazára szállt; tevékenysége, tartása és hite eredményeképpen.

Embersége, tudóssága, tanító-volta és bátor magyarsága, szerénysége, lényeglátó egyénisége – az, aminek egysége olyan vonzó és meghatározó volt mindannyiunk számára.

Ez pedig azért volt, azért volt lehetséges, mert Vargyas Lajos a létét, életét feladatnak, kihívásnak tekintette. Kimondatlanul és bevallatlanul, küldetésnek, feladatok és munkák elvégzésére. A tökéletlenné lett, hiányos és elrontott Világ megjavítására, továbbteremtésére, alakítására! Mert nem vak véletlen születünk, hanem valamiért, valami küldetés beteljesítésére. Ez a feladat mindenki számára felismerhetővé lesz, előbb vagy utóbb, és meg is fogalmazható. Megnyilatkozásaiból, itt majd ott felbukkanó vallomásaiból – ha tökéletlenül is, de lényegét mégis megközelítve ezt én így merészelem megfogalmazni: A keleti gyökerű és Európa szellemiségébe illeszkedő, csodálatos gazdagságú magyar kultúrában, Magyarországon értelmiséginek születve, nevelve és önmagát erre kiképezve, felismerte, hogy e sokszor saját bűneink miatt is megvert sorsú nép, nemzet, végzetesen megosztott. Ellentét feszült úr és paraszt, hatalmasok és alávetettek, európai eszméken iskolázottak és a hagyományos kultúrában élők között. Ez a megosztottság társadalmi, politikai, műveltségbeli és érzelmi is. Ha nem tudjuk ezt a megosztottságot megszüntetni, nem tudjuk felébreszteni a társadalmat egységesítő és legalább az egymás iránti felelősséget, szolidaritást teremtő kultúrával, ez az ország, az emberi műveltségnek ez a sajátos, egyszeri és megismételhetetlen változata velünk pusztul el örökre. De szebben fogalmazta ezt meg Széchenyi

István, az ő veretes szavait idézem: „A magyar népnek – mint én fogom fel, és ha nem táplálna gyermek koromtól fogva ezen remény, s ezen remény nem emelkedett volna férfúi koromban éltem legmeghatározóbb pontján szent hitté, a nyilvános élet mezejére fel soha nem lépek. Az emberiségnek egy nemzetet megtartani, sajátosságait, mint ereklét megőrizni, s szeplőtelen minémiségében kifejtetni, nemesíteni erőit, erényeit, s így egészen új, eddig nem ismert alakokban kiképezve, végcéljához, az emberiség feldicsősítéséhez vezetni, kérdem, lehet-e ennél minden kesertül tisztább érzés; s ha csak mint hangya illy

megdicsősítéshez egy paránnyal is járulhatni, van-e ennél emberek közt, kiktől lelki örömök el nem zárva, édesb osztályrész?”

(Kelet népe.) Ennek a népnek „sajátosságait, mint ereklét megőrizni, s szeplőtelen minémiségében kifejtetni” – ez volt Vargyas Lajos feladata, célja, küldetése, tudományos munkájának lényege. S hogy egy elvakult, romantikus, a magyarságot istenítő elfogultsággal sem Széchenyit, sem Vargyas Lajos megvádolni nem lehet, álljon még itt egy részlet e vallomásból: „a magyar nép bizonyosan annyi jót és nemest rejt magában, mint az emberi nemnek akármely lelkes és erős családja, csak hogy mint azoknál, úgy en-

nél is, külön saját sajátos árnyéklatokban...”. Maga Vargyas Lajos pedig 1937-ben, Illyés Gyula Puszták népe című munkájának méltatásánál fejt ki, hogy a teljes ember nemcsak tudós, hanem a társadalom alakításának tevőleges résztvevője is kell, hogy legyen. „Már akkor vonzott a politikai cselekvés, a társadalmi változásokat követelők tábora, és hamarosan meg is találtam helyemet abban a táborban.” A változás vagy változtatás az Ő számára a magyar kultúra egységesítését, a néphagyományok emberségének az európai közműveltségbe való átmentését jelentette. Ez volt az ő vállalt feladata, küldetése, ez vezette tudósi, közírói, politikai megnyilatkozásait, eszméit, amit bátran és megalkuvás nélkül szolgált és vállalt. És ezt akarta és tudta továbbadni azoknak, akiket tanított, és akiket meg is szeretett.

Két pogány közt egy hazáért, a legnehezebb időkben is, a keríté-
tően kívül szorulva.

Ha a kerítést húzó, az illetéktelen illetékesek, a hatalom képviselői nem is, de a szavára figyelő, csendes többség, ha megkésve is, kifejezte elismerését a Győrffy István, Erkel Ferenc, Széchenyi, és Magyar Örökség díjával, a Prima Primissima címmel.

Vargyas Lajos hitt életének céljában, értelmében, mert hitt abban is, hogy a magyarságnak is van feladata, küldetése és célja.

A szétszórt por és hamu most szétszáll e hazában, és a porszeme-
ket a déli szél felkergeti Északra, Áj felé és Keletre a Gyímesekbe... De én hiszem és vallom, hogy nem csak pora marad itt, és szellemi hagyatéka él bennünk tovább, hanem a lényegéből is bejut valami oda, annak országába, Aki a célt és olthatatlan vágyát is Benne megteremtette.

Rákoskeresztúri temető, 2007. október 29.

Andrásfalvy Bertalan

Látogatás „A magyarság népzeneje” angol nyelvű kiadásának 2005-ös megjelenése alkalmából (Vargyas Gábor, Vargyas Lajos és Pakska Katalin – fotó: Rudasné Bajcsay Márta)

Vargyas Lajostól, egykori szeretett igazgatóunktól és mesterünktől búcsúzom a tanítványok második és harmadik generációja nevében.

A Kodály-alapította Népzenekeutató Csoport irányítását Vargyas Lajos 1970-ben vette át, és mindössze három évig, a Csoport önállóságának megszűnéséig volt annak igazgatója.

Vargyas vezetésre termett, erős igazságérzettel megáldott, nagyformátumú ember volt, olyan kivételes személyiség, aki sem a hatalomvágyat, sem a hiúságot nem ismerte.

Igazgatásának néhány éve a mai napig is meghatározó jelentőségű a népzene-tudományban. Mint igazgató, szabad teret engedett az akkorra már személyileg is mindinkább elkülönülő részkereskedéseknek, de határozott mederbe terelte azokat. Az egyéni és közösségi munkáknak irányt szabott és az eredményeket időről időre szá-

monkérte. Fontosnak érezte fenntartani a heti tudományos eszmecsere intézményét, az ún. plénumot. Fejlesztette a tudományos adminisztrációt, kialakította a hatalmas kéziratos népzenei gyűjtemény leltári rendjét. Biztosította a népzenei összkiadás – A Magyar Népzene Tára – folyamatosságát, elindította és szerkesztette a Népzene és zene-történet köteteit. Kapcsolatokat épített és ápolta a külhoni magyar kutatókkal, de az éppen akkor kibontakozó népzenei mozgalom ifjú művelőivel is.

Bennünket, az akkori fiatal nemzedéket a népzenekeutató utánpótlásának tekintett és nevelt, minthogy ennek a tudományágnak, rövid néhány év kivételével, nem volt felsőfokú képzése a Zeneakadémián. Ez a Vargyas Lajos által, munkaidőben vezetett szakképzés (utánképzés) rendszeres tanórákat jelentett, önkéntes részvétellel. Először az alapvető szakkönyveket dolgoztuk föl a

legteljesebb részletességgel, majd végighallgattuk és elemeztük az egész magyar siratóanyagot, de ugyanígy foglalkoztunk lapp, indián, ausztráliai bennszülött és afrikai zenével is. Munkakörünket és feladatainkat előrelátóan úgy jelölte ki, hogy azok hosszú távú kutatásokhoz vezettek, belőlük könyvek, disszertációk születtek.

Igazgatósága megszűntével egy darabig még a Zenetudományi Intézetben dolgozott, így a később odakerült fiatalok közül is többen tanítványai lehettek, ha más módon is. Eljártak kollégiumi előadásaira, egyetemi szemináriumaira, később pedig, sokunkkal együtt, a harmóniát sugárzó Vargyas-lakásra. Ide bármikor elmehettünk beszélgetni, tanácsot kérni. Tanítványainak pályáját jószóval, biztatással, értő kritikával egyengette, támogatta, hivatali elmenetelüket azonban nem segíthette, hiszen – ön-életrajzi könyvének címe szerint – mindig „Kerítésen kívül” élt, a hatalom védettségét nem élvezte, nem volt a hatalom részese.

Vargyas Lajos valójában a magasrendű művészet alkotásai között érezte magát otthon, legyen az zene, képzőművészet vagy irodalom.

A magyarság sorskérdéseivel foglalkozó költészet különösen sokat jelentett számára, melyet mi, tanítványai alig ismertünk. Széleskörű tudását ezért örömmel osztotta meg velünk hosszú éveken át a feledhetetlen irodalmi felolvasó-délutánokon. Kedvencével, Ady költészetével kezdte, majd visszakanyarodott Balassaiig, és onnan Weöres Sándorig, Csanádi Imréig haladt előre. Komolyan készült ezekre az alkalmakra. Kijelölte az életmű legfontosabb témaköreit, listába szedte a verseket, amiket különösen lényegesnek tartott, azokat aláhúzással jelölte, s amikor összegyűlt az egyre népesebb hallgatóság, a verseket felolvasta. Sőt nem ritkán kívülről mondta őket, még olyan hosszú költeményeket is, mint a Bolond Istók vagy a Csongor és Tünde. Sajátos, egyéni tolmácsolásában a tartalom és forma valódi egyensúlya valósult meg: a versek ritmusa és zeneisége éppoly jelentőséget nyert, mint a mélyen átértett mondanivaló. Életünk fénylő pontjai ezek a bensőséges, együttes művészi élmények.

Csoda-e, ha mindannyian oly sokat emlegetjük hálával és szeretettel Vargyas Tanár Urat? Elvesztésével óriási űr keletkezik mindannyiunkban, akik közel lehettünk a Tudóshoz és az Emberhez, Vargyas Tanár Úrhoz. De talán ne a veszteséget hangsúlyozzuk, hanem azt, ami lényéből és munkásságából ránk, közvetlen tanítványaira kisugárzott; annak igaz értékét, amivel minket életreszólóan megajándékozott.

Pakska Katalin

Vargyas Lajos – Népzenekeutató, folklorista. Budapesten született 1914. február 1-jén. Tanulmányait 1932-től 1936-ig a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának magyar-néprajz szakán végezte, majd 1937-38-ban a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola egyházzenei szakán Harmat Artúr, Bárdos Lajos, Vaszy Viktor és Werner Alajos növendéke volt. 1939 és 1941 között a Pázmány Péter Tudományegyetem gyakornoka, 1941-42-ben ugyanott a néprajzi tanszék tanársegéde. 1942-től 1952-ig az Egyetemi Könyvtár munkatársa, 1952 és 1961 között a Néprajzi Múzeum népzenei osztályának vezetője. 1961-től 1969-ig az MTA Népzenekeutató Csoportjának tagja, 1970 és 1973 között, majd 1973-tól 1981-ben történt nyugalomba vonulásáig az MTA Zenetudományi Intézetének tudományos tanácsadója. Az MTA Zenetudományi Bizottságának és Magyar Őstörténeti Komplex Bizottságának tagja. Az Ethnographia szerkesztőbizottsági tagja. A néprajztudományok kandidátusa, a néprajztudományok és a zenetudományok doktora. Művei – könyvek a magyar néprajz, népzenekeutató, versritmus, vers és nyelv kapcsolatának területéről, többek közt: A magyar népballada és Európa (1976), Balladaskönyv (1979), A magyarság népzeneje (1981), valamint számtalan cikk és tanulmány magyarul és idegen nyelveken, különböző tudományos kiadványok szerkesztése és társszerkesztése. Erkel-, Széchenyi-, Magyar Örökség-, Prima Primissima- és Györffy István-díjas. [Forrás: www.muzeika.net]

ÉLET-képek Moldvából

Nagy tisztesség ért a múlt nyáron. Csángó keresztfiam, Bogdán Tibor felkért, hogy 2007 augusztusában legyek a fővédnöke az általa és barátai által szervezett V. Magyarfalusi Napoknak. Örömmel mondtam igent, és boldog izgalmossal készülődtem az utazásra. 1969 nyarán néprajzi gyűjtőként jártam először Magyarfaluban, s egy évre rá utoljára.

Akkoriban még Ungurinak vagy a román nevén Arininak emlegették ezt a falut. Mivel a szomszédos román faluval, Gaiceanával egy közösségbe tartozik, Gajcsánának is nevezik. A keresztgyermekem akkor még csak parányi ígélet volt az édesanya szíve alatt. Az ottani szokás szerint, amikor észrevettem, hogy a menyecske áldott állapotban van, „elkértem a komaságot”, hogy én lehessen születendő gyermekének a keresztanyja. Nagyon meglepődött, de szívesen beleegyezett. Nem tarthattam keresztvíz alá a „bubacsát”, már hat hónapos volt, amikor először láthattam. Ezután sok esztendőn át csak az arra járók hoztak felőlük egy-egy hírecskét. Azt, hogy a keresztfiamnak testvérkéje született, hogy az édesapja tragikus baleset áldozata lett, s hogy szeretett nagyanya, Rózsai néni is elhagyta ezt a planétát.

A Klárától és édesanyjától 1969-70-ben gyűjtött történetek zömét már megjelentettem egyik kötetemben. A nekem legkedvesebbeket meséltem előadóstjeimen, televízióban, rádióban, s bátran mondhatom, mára, „virtuálisan” a fél Magyarország megismerte sorsukat, s meg is szerette őket.

Tibor kész fiatalember volt már, amikor újra találkoztunk, 1991-ben, II. János Pál pápa magyarországi látogatásakor. Ötszáz moldvai csángóval hajóztunk Esztergom felé, a hajón megszólított, hogy ő a keresztfiam. Tanulni jött Magyarországra Küzdelmes esztendő után végre révbé ért. Jó sorsa összehozta a Máltai Szeretetszolgálat lelkével, Kozma Imre atyával, aki a Csángó Koordinációs iroda vezetésével bízta meg. Azóta életét szép kicsi családjának, s a csángó közösség ügyeinek szenteli.

Nagy-nagy kíváncsisággal, őszinte örömmel indultam útnak augusztus első napjaiban. A hosszú vonatkozás alatt ezerszer elképzeltem a találkozást egykori házigazdáimmal, Tyinka nénival és István

báccsival. Ők annak idején minden akadályt elhárítottak – a milicisták kitüntető figyelmét, pap szörnyű gyanakvását, a falubeliek elképesztő kíváncsiságát és félelmét –, csak hogy a feladatomat, a Néprajzi Atlasz számára való adatgyűjtést elvégezhessem. Soha el nem múló hálával gondolok rájuk, amíg élek. Sajnálattal állapítottam meg, hogy ugyanolyan szegény vagyok, mint négy évtizeddel ezelőtt. Nem áraszthatom el moldvai barátaimat ajándékok sokaságával, a rendezvényt se támogathatom százezer forintokkal, ahogy az egy igazi fővédnöktől illenék. Azzal vigasztalódtam, hogy helyette viszem irántuk érzett el nem múló szeretetemet.

A brassói pályaudvaron egy mikrobusz várt rám. A vezetője, Facsaros Krisztián, pusztinai csángó fiú dübörgő technozenével és szatmári lakodalmas rockkal kedveskedett nekem. A kiváló aszfaltozott utakon oly merészen vette a kanyarokat, hogy többször elállt a lélegzetem. Egyszer csak elfogytak alólunk a jó utak. Kiegyezett réteken, hepehupás földutakon vágunk át. Itt-ott, a távolban egy-egy óriásszűnyog-forma olajszivattyú bólogatott rendíthetetlenül. Át-hajtattunk a Tázló folyó kiszáradt medre felett, s már Pusztinában is voltunk. A poros utcákon sovány, támolygó tehenek hatalmas szénásszekereket vonszoltak. Mindenfelé serényen gyalogló, hatalmas batyukat, kenyereket, fákat cipelő asszonyokkal, gyerekekkel találkoztunk. Valamennyien magyarul köszöntek ránk. Krisztián is elintézett hamarjában egy kis anyagmozgatást. Bontásból maradt ablakokat szállított egy házhoz. Meglátogatta beteg nagypapját, majd felvettük a pusztinai tanító úr népes családját egy zsák tyúkkal, két cserép muskátlival, ők is Magyarfaluba tartottak, lakodalomba, s újra nekilendültünk a messzeségnek. Mindenki magyarul beszélt, csak a négyévesforma unoka nyafogott szakadatlanul románul a helyi korszellemnek megfelelően.

Gyurka István és felesége, Tyinka 2007-ben ...

... és 1969-ben

A Bogdán család és Kóka Rozália (2007)

Hosszas zötykölődés után, nyaktörő meredélyeken, félelmetes, meredek suvadásokon ereszkedtünk be egy völgy alján lapuló, madárfészeknyi falucskába. Alig bírtam elhinni, hogy végre megérkeztünk Magyarfaluba. Kiraktuk a lagzisokat, s végül én is beléphettem Klára komámasszony árnyas udvarára, ahol második férjével, Gatu Gheorghével és unokáival, Diannával és Erikkel vártak ránk.

A rendezvénysorozat a meseműsorommal kezdődött. Szombaton délelőtt negyven-ötven kicsi gyerek telepedett elém a művelődési ház oldalánál leteregetett pokrócokra. Négyes sorokban ültek, tágra nyílt szemekkel bámultak rám és nagyon-nagyon csendesek voltak. Nem tudtam mire vélni a dolgot. Rémuldözni kezdtem, hogy talán nem értik, amit mondok, de aztán, egyszer csak felkacant egy huncut szemű, szeplős legényke, később a nevét is megtudtam, Turbuk Lacika volt. Ettől kezdve megállíthatatlanul kacagtak a gyerekek a tréfás meséimen. Végül együtt énekelték velem a Tilinka mese betétdalát. A hátam mögött asszonyok gyülekeztek. Soványak, agyondolgozottak, fogatlanok. Némelyiknek a karján kisbaba kecmergett. Ők is bele-beleszóltak a mesékbe, nevettek. Végül megfordultam, s nekik is meséltem egy jó trufát.

Délután megismerkedtem a többi magyarországi vendéggel. Vagy harmincan lehettek, az egri Petrás Incze János Kulturális Egyesület tagjai, és az Egri Vitézlő Oskola fiatal íjász csapata jött el kedves vezetőjével, Szikra Istvánnal az idejü rendezvényre. Valamennyien nagyon lelkesek voltak, áradoztak, hogy mennyire kedvesek az ottani emberek, mennyire jól érzik magukat. Csak egy-két asszony emlegette a „kulturásokot”, amit hirtelenjében elszenvedett, amikor belépett az ezen a tájon budának becézett kicsinyke helyiségbe.

Találkoztam Iancu Laurával, az immár négydiplomás, többkötetes ifjú költőnővel, a Magyarfalusi Napok másik főszervezőjével. Csupa izgalom és aggodalom volt szegényke. Az édesanyja házában látták vendégül a magyarországiakat. Csak amikor elkísértem bevásárolni a „magazinba”, akkor fogtam fel igazán, hogy micsoda nagy gondot vállaltak magukra ezek a fiatalok. A boltban jóformán semmit nem lehet kapni. Ami van, az is rettenetesen drága, a pénzkeret is szűkös volt, a legközelebbi város messze van. Végül nem tudom, hogy oldották meg a vendéglátást, nem folytam bele tovább a „népélemezés” kérdéseibe.

Járkáltam az utcákon, hátha felfedezek egy ismerős szegeletet. Lázasan kerestem, kutattam az ismerős arcokat. Nem ismertem fel semmit és senkit, nem mintha valamilyen eget rengető átala-

Bogdán Tibor édesanyjával (1970)

kulások történtek volna az elmúlt évtizedekben. Minden ugyanott áll, ahol állt, csak a fák nőttek magasabbra. Csodálkoztam. Hogy felejtettem el ennyire mindent? Aztán felidéződtek bennem a négy évtizede itt töltött hetek. Nappal alig mertem kibújni a házból, mert féltem a milicistáktól. Az adatközlőim jöttek esténként a házigazdám házához beszélgetni. Ők szinte mind öregek voltak, s már valamennyien kiköltöztek a hegyre, a temetőbe.

Estefelé megbolydult az egész falu. Lázás sietséggel nyargalt kicsi, nagy, mindenki a templom felé. Vidám, hangos, izgatott magyar beszéd hangzott mindenfelől. Esküvő lesz. Egy Magyarországon dolgozó fiatal pár esküszik. A pap, a vőlegény volt osztálytársa, egyenesen Rómából jött haza, hogy összeadja a fiatalokat, hivatalos a fél falu, s az összes magyarországi vendég. Temperamentumos román muzsika hangjai mellett feltűnt a lakodalmi menet.

A menyasszony mintha egy amerikai divatlapból lépett volna elő. Merész, mélyen dekoltált, földig érő, pazar, fehér selyemruhát viselt. A koszorúslányok mind világoskék tüllcsodákban feszítettek. Megkondultak a harangok, a násznép belepegetett a templomba, s aztán, aki csak tehette, mind begyűrődött utánuk. Felbűgött a harmónium, felcsendült az énekeszó. Mintha az angyalok kórusa szólalt volna meg. Az üde, csengő, zengő hangok betöltötték a hatalmas teret. A szépségtől erősen sírhatnékom támadt. Az ifjú pap egy intéssel leültette a népet, s azután hosszadalmas szertartás kezdődött, természetesen román nyelven. Először szentmise volt. Hol tudtam követni, hol nem. Nézelődtem, a gondolataim elkalandoztak, csak arra ügyeltem, hogy azt tegyem, amit mások. A szentáldozáskor a felettünk lévő kórusról szinte leözönlöttek az énekesek. Én még ilyent soha nem láttam! Százán, de lehet, hogy kétszázán is voltak. Gyönyörű gyermekek mind. Szó szerint futva mentek az oltárig, és sorra szentáldozáshoz járultak, majd komoly tekintettel, lehajtott fejjel visszamentek a helyükre, s énekeltek tovább. Honnan ez a sok gyerek? Úgy tudom, hogy a falu összlakossága kb. 1300 fő.

Megkezdődött az esküvői szertartás. Az atya terjedelmes prédikációval bocsátotta az élet rögs útjára a fiatal párt. El is veszítettem hamarosan a vezérfonalat, amikor váratlan dolog történt. A pap ékes magyar nyelven kiszólt a szertartásból: A magyarországi vendégek kedvéért röviden összefoglalom, hogy mit tanácsoltam a fiatal párnak, hogy a házáséletük tartós és boldog legyen. S jó hosszan össze is foglalta. Döbönt csend és figyelem kísérte szavait. Nem csoda! Éppen ebben a templomban történt néhány éve, hogy amikor az egyik idevalósi újmisé pap magyarul kezdte mondani

László Antal plébános (Magyarfalva, 1941 májusa – archív felvétel)

a Miatyánkot, az idős papok sorban levetették a palástjukat, és elhagyták a templomot. Egy másik történet is eszembe jutott.

Az egykori istensegítsi plébánosunktól, László Antaltól hallottam, hogy amikor a bukovinai székelyeket 1941-ben hazatelepítették Magyarországra, őt és még két másik fiatal papot feletteseik elküldték Moldvába, hogy hívják haza a csángó magyarokat is. Ők el is mentek, s az egyik templom pont ez volt, ahol Anti bácsi prédikált.

„Kötelességemnek megfelelően, ha nem is fennhangon, de sutogva elmondtam, hogy kik vagyunk és miért jöttünk Moldvába. Hát bizony a szegény csángó magyaroknak felcsillant a szemük! Gajcsána község templomában Szent István volt az oltárképen, amint Szűz Máriának felajánlotta a magyar koronát, én annyira meghatódtam; hogy románul kezdtem prédikálni a magyaroknak, de magyarul fejeztem be.”

Meg is lett az eredménye. Jó néhány család felkerekedett ebben a faluban is hirtelenjében, s a székelyekkel együtt ők is megjárták a nagy, kálváriás utakat, Bácskán át a Dunántúlig. Végül Baranyában telepedtek le. Honnan, honnan nem, jó néhány éve hozzám került egy kis fénykép Anti bácsi moldvai toborzótújáról. El is határoztam, hogy ha hazamegyek, előkeresem. *[A képet erős nagytáásban közöljük – a szerk.]*

A szertartás véget ért, a násznép kihömpölyögött a templomból, s hangos muzsikaszó mellett a művelődési házba kanyarodtak. Én is hivatalos voltam a lagziba, de kiálltam a menetből, és másfelé vettem az irányt. Hazamentem Klárához, harmincnyolc éve nem beszélgettünk. Bebújtunk egy kicsi szobáckába, s hajnalig mondtuk felváltva, mi mindent megéltünk az elmúlt évtizedekben.

Klárikából szinte felfakadtak szívébe rejtett fájdalmai, elmondta nekem, amiket talán még soha senkinek nem beszélt el. Szóba került keserves gyermekkorra, hosszú, nehéz özvegységre, de – hála Istennek! – az örömei is. Örvend, hogy a gyermekei boldogulnak, hogy tisztességes, jó emberek lettek. S nagy-nagy boldogsága, hogy tizenhat évi magányos élet után igazi jó társra lelt. A második férje az a román erdősz lett, akit még az első utamkor megismertem, s aki kölcsönadta annak idején a kétkerekű szekérét, hogy elmenjek „Bécsbe”, a faluközpontba, a hivatalos ügyeim elintézésére.

Vasárnap délelőtt rendezték meg a gyerekeknek meghirdetett mesemondó és népdaléneklési versenyt. Ezúttal valamennyien szép csángó népviseletbe öltöztek. Több mint hetvenen szerepeltek. Az énekesek szólóban vagy kis csoportokban adták elő a műsorukat. Meglepően sok szép és értékes csángó népdalt hallhattam. Akadt közöttük néhány igazán tehetséges mesemondó gyermek is. A kis huncut szeplős fiúcska is kivágta a rezet egy jó mesével. Valamennyi szereplő kapott ajándékot. Boldogan ölelték magukhoz az ajándékkönyveket, a táskákat, írószereket, amelyeket részben a Máltai Szeretetszolgálattól, részben a vendégektől kaptak.

A művelődési házban alkalmi kiállítást is láthattunk a faluban fellelhető régiségekből. Régi öltözetdarabok, a kenderfeldolgozás eszközei, cserépedények, fa evőeszközök, régi újságok, fényképek, néhány könyv kerültek bemutatásra. A legtöbb tárgyat kiállító aszszonyt egy használt televízióval jutalmazták meg a szervezők.

Délután tartottuk a hivatalos ünnepséget, amelyre a faluközség polgármestere is eljött, s a falu apraja-nagyja megjelent. Mint fővédnöknek, nekem is elő kellett állnom egy kis beszéddel, elég kínosnak éreztem a reám mért feladatot, de azután valahogy össze-

Néptáncosok, néptáncscsoportok és bármely táncműfajt kedvelők!

Különböző táncokhoz készítünk méretre is:

NŐI, ILLETVE FÉRFI PUHA- ÉS KEMÉNYSZÁRÚ CSIZMÁT

MENYECSKE CSIZMÁT • NÉPTÁNC BAKANCSOT • KARAKTERCIPŐT

Műhelyünk címe: 8300 Tapolca, Béke utca 4.

Telefon: 06-30 286-9517, 06-30 224-2105

TANKA TAMÁS és BÁRÁNY SZILVESZTER Népi Iparművészek, a Népművészet Ifjú Mesterei

Modelljeink megtekinthetők és megrendelhetők, árlistánk és méretlapunk letölthető: www.tankabarany.hu, www.csizmakeszitok.hu

Mag Lászlóné és Iancu Laura

szedtem magamat. Arról beszéltem, hogy az én apai őseim is erről a tájról származnak. Egy kicsit északabbról, Bukovinából.

„Volt a Szucsáva folyó martján öt szép magyar falu: Hadikfalva (ma Dornesti), Istensegíts (ma Tzibeni), Andrásfalva (ma Mani-óc), Fogadjisten (ma Jakobest), Józseffalva (ma Vorniceni). Ott éltek az őseink 1941-ig. Akkor a magyar kormány hazatelepítette őket, 13500-an voltak összesen. Velük jött 1000 csángó magyar lélek is. Jó néhány család ebből a faluból is kivándorolt. A moldvai csángók Baranyában, Egyházaskozáron, Szárászon és Mekényesen telepedtek le.

A csángó magyarokat hamarosan megismerte a világ. Kiderült, hogy azokat az énekeket, amelyeket Magyarországon már régen elfelejtettek, ők tudják. Tudták a Nagy hegyi tolvajt, a Sárig hasú kégyót, a Kőműves Kelemt, tudták a szép nuntás (lakodalmas) szokásokat, a szép halottas énekeket, imádságokat. Újesztendőkor hejgettek, uráltak. Sokan ugyan írni, olvasni se tanultak meg, mert nem jártak iskolába, de énekeltek a rádióban, később a televízióban is. Sokan megkapták közülük a Népművészet Mestere kitüntetését. Innen a faluból Gyurka Mihályné, Rinda néni, Gyurka Raffaelné Rózsai néni, Máris György, Petrics Istvánné Anna néni. Azóta sok száz fiatal megtanulta az énekeiket, tőlük tanultak furulyázni, kobzázni, dobolni, dorombon játszani. Ezeknek a népművészeknek és Domokos Pál Péternek, Kallós Zoltánnak, Halász Péternek, Csoma Gergelynek köszönhetjük, hogy ha messze vagyunk is egymástól, de sokan megtanulták a világban, hogy van Moldvában Magyarfalva, Lészped, Somoska, Diószén, Pustina, Szabófalva, Rekecsin, Csík falu, s más csángó falvak, ahol magyar testvéreink élnek, s akik kincseket őriztek meg népünknek. Boldogan láttam, hallottam délelőtt, hogy az a seregnyi gyermek, aki itt mesélt, táncolt, énekel, őrzi a hagyományokat, s továbbadja majd, amikor eljön az ideje.”

Az egri Petrás Incze János Kulturális Egyesület vezetője, Mag Lászlóné felolvasta az egri polgármester gyönyörű levelét, majd díszcsomagolásban átadta azt a helyi polgármester-helyettesnek, Ádám Ioannak.

A hivatalos programok után bemutatkoztak a falu együttese. A gyermektáncsoportot Bogdán Klára, a komaasszonyom tanítgatja nagy türelemmel, szeretettel, a zenei kíséretet is ők adták a férjével, „Gyorgycával”. Majd a szintén Klára által vezetett asszonykórus lépett színpadra. Igazi, eleven, egészséges asszonycsapat. Nem tudtam, hogy mintaszerű, archaikus öltözetükben vagy énekükben gyönyörködjem jobban. A műsorban a közeli Csík faluból származó Szilágyi Angéla népdalénekes és Polgár Ciprián is fellépett. Végül az íjászcsoport bemutatója következett. Ők is nagy sikert arattak, főként a fiúk körében.

Magyarfalusi gyermektáncosok

A nap táncházzal zárult. A zenekar kibővült egy magyarországi fiatal bandával és a nagyhírű, kiváló moldvai primással, Mandache Auréllal. Sokáig gyönyörködtem a muzsikában, a sok szép fiatal táncában, s már éppen elmenőben voltam, amikor a táncolók között feltűnt az ifjú pap, immár civil ruhában. Derékon kapta az egyik menyecskét, s fergeteges táncot jártak. Mindez annyira szép és természetes volt, hogy rajtam kívül senki nem csodálkozott. Elképzeltem, hogy mit szólnának az itthoniak egy ilyen jelenethez.

Egykori kedves házigazdámhoz hétfőn délelőtt jutottam el. Tyinka néni a töltesen ült, s babot fejtett. Kutató tekintettel fűrkészte az arcomat, nem tudta, hová tegyen. Csak amikor megmondtam a nevemet, emelkedett fel ültőhelyéből, s hosszan-hosszsan megölelt:

– Ó, Rózsika, mennyit vártunk! Istán, Istán, nezd csak meg, ki van itt!

Betuszolt a nyári konyhába. István bácsi az ágy szélén ült, révetegen mosolygott, de láttam, rajta, hogy ő már nem ebben a világban él. Mondta is, hogy nem emlékszik rám, nem tudja, ki vagyok, nem emlékszik semmire.

– Ó, pedig mennyi bort cukrozott nekem, amikor itt voltam, és mennyit neveltünk gajcsánai részeket történeteink!

Idéztem is, de így se mentem semmire. Nem erőltettem tovább a dolgot. Elvittem nekik az új könyvem, amiben ők is szerepelnek, felolvastam a róluk szóló részeket, megmutattam a fényképeiket. Tyinka néni gondosan megmosta a kezét, megtörölgette egy vászontörölközővel, s úgy fogta meg a könyvet. Nézte, pergette a lapokat, aztán a melléhez szorította.

– Istenem, vajon mit érezhet? – gondoltam – hiszen ő se járt iskolába, nem tud se írni, se olvasni. Kézen fogott, bevitt a „nagyodályba”, vagyis a tisztaszobába, ahol annakidején aludtam. Jóleső érzéssel láttam, hogy a falakon ott vannak bekeretezve a fényképeim, amiket réges-régen küldtem. Megmutatta az új bútorát, kinyitotta a ruhásszekrénye ajtaját, s a glédába rakott vásznak közül kihúzott egy kicsi terítőt, s nekem adta emlékül.

Nehezen búcsúztam el tőlük, ki tudja, találkozunk-e még. Tyinka néni a kapuig kísért, megköszönte, hogy meglátogattam őket, s azt mondta:

– Tudja-e, Rózsika? Ha meghalltam lenne, hogy itt járt, s nem keresett fel, a szívem ketté hasadott volna.

Az ünnepi napok véget értek, hazaindultunk. Én Brassóban újra vonatra szálltam. Az egriek huszonkét magyarfalusi gyermeket is magukkal vittek, hogy tíz napon át ismerkedjenek Magyarország szépségeivel és az igaz testvéri szeretettel.

Kóka Rozália

(fotók: Bogdán Tibor, Molnár László és a szerző)

A vadleán átka

Úgy kell, hogy mondjam, ahogy hallot-
tam édesanyámtól!

El kezdte mondani, hogy: há, édes-
anyámé, az én dédnagyatám úgy járt,
hogy elment az erdőbe – hát még mi-
lyenkor vót, rég! – egy fiával. Március-
ba vót, jó napsütéses idő vót, s akkor úgy
vót, hogy vótak ősemberek az erdőbe.
Ahogy ott gyűjtögették, készítgették a fát,
hát meglátnak: a szenes csutakon ült egy
vadleán.

– Hát valahogy, valahogy, édes fiam, va-
lahogy meg kéne közelítsük! – mondta a
dédnagyata. Addig kerülgették, addig,
ott elvevődött vót, szunnyadozott a vadleán,
hogy kezet tettek rea. Megfogták. Na,
de csak olyan vót, hogy ilyen vadbőrökből
vót felöltözve, s akkor, na, hogy: „Vigyük
haza!”, s „vigyük haza, mindenképpen!”.
Hogy, hogy nem, szekerre tették, s haza-
vitték. Eltelt egy nap, eltelt kettő, szót ele-
get kérdeztek tőle, de az nem beszélt, csak
szomorkodott. Eccer azt mondja déd-
nagyatám dédnagymamámnak:

– Meria! – mēt románok vótak. Édes-
anyám román ajkú vót. Ott Tarhavast,
Balahányost románok lakják, magyarul
beszélnek, de görög katolikusok. – Főzzél
egy kicsi puliszkát, s aprítsunk az üstbe
málét, azt eszünk, tejes puliszkát! (Milyen
az „Üstbe tej” – tejes puliszka? Az olyan,
hogy: – még most es együk – megfőzöm a
málét (puliszkát), még jó rea égetem az
ódalára, rottyogatom, mekkeverem jól, s
kiborítom a lapítóra. S akkor a meleg üst-
be török hideg, forralt tejet, s a puliszkát
visszaaprítom az üstbe. Hát annál fino-
mabb nincs, s egészséges! Attól olyan pi-
ros vagy, mint a rózsá!)

Na, megtörtént a puliszkafőzés. Mikor
kiborította az üstből a málét a nagyma-
mám, s elkezdtek enni, a leán egyszer csak
megszólan: – Édes tej, édes tej, minde-
neknek anyja, hát az én kicsi gyermekem-
nek ki az édesanyja!

S akkor kérdezik, hogy hát:

– Van kicsi gyermeked?

– Van – azt mondja –, szoptatós vagyok,
de engedjenek el, hogy még eccer, bár,
szoptassam meg, s ha vissza nem jövök,
úgy elkárhozzak, mind aki kedden s pén-
teken fészülködik!

Édesanyám ezt az átkot úgy bétartotta,
hogy nekünk se engedte, s ő se fészülködött.
Csak osztá azt nem tudta nekem meg-
mondani, hogy járt-e vissza a vadleán er-
re az átkozódó szóra. S ennyit tudok róla.
Elmesélte: Tankó Gizella (Gizi mómá)
Lejegyezte: Ábrahám Judit

Meghívó

Rímóc község önkormányzata és Hagyományörző
egyesületei szeretettel meghívják Önt

Vincze Ferenc, a népművészet mestere
tisztelőre rendezett Falóc emléknapra.

Köszöntőt mond Becsó Zsolt, a Nógrád Megyei
Közigyelés elnöke és Dr. Felföldi László, a MTA ZTI Ig. h.

Rímóc 2007. december 22.

Az emléknap eseményei: 12.00 Ünnepi mise
13.00 Vincze Ferenc sírjának koszorúzás
16.00 Falóc Gólaműsor

A gólaműsorban közreműködnek a rímóci hagyományörzők, a Dívó zenekar, a Rókolya énekegyüttes,
a Nógrád megyei néptáncscsoportok, valamint meghívott táncpedagógusok, koreográfusok.

Az emléknap rendezői: Falóc Nándor

www.kapfaloc.hu

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLK MAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521
Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1130 Budapest, Katona József u. 22.
Tel.: (1)-239-1199

MESTERPORTA
1011 Budapest, Corvin tér 7.
Tel.: (1)-202-3859

KALÁKA ZENEBOLT
V. kerület Bárczy István utca 10.
Tel.: (1)-267-5331

PRO FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

PRO FOLK

HANGSZEREK, TOKOK,
KELLÉKEK, JAVÍTÁS

Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY

Cím: 1074 Budapest, Dohány u. 84.
(bejárat az Almássy utcából)

Nyitva: 10-17h, pénteken 10-14h

Tel.: 06.30.9549-903

Tel./fax: 351-3341

E-mail: profolk@tla.hu

Honlap: www.datanet.hu/profolk-bt

KÖZÉP-EURÓPA TÁNC SZÍNHÁZ

január 11-12. – Az Ismeretlen

január 17-18. – Tavaszai áldozat

január 19. – egonegonegon

január 25-26. – Mandala

www.cedt.hu

fotó: Dusa Gábor

Míves népi portékák „A nógrádi vásárban”

Az utóbbi helyszínen zajló program „kikiáltója”, Paluch Norbert nemcsak az egyes műsorszámokat, hanem a remek portékákat is a közönség szíves figyelmébe ajánlotta, találó rigmusaival.

Az idei rendezvényre tervezett másik újdonság – a salgótarjáni kisvonatozás a belvárosból a Beszterce térre – azonban szakhatósági engedély hiányában nem valósulhatott meg. S minden más, kisebb-nagyobb gond ellenére a fesztiválgazdát, dr. Egyedné Baránek Ruzsenka teljes joggal minősíthette sikeresnek a tizenkettedik nógrádi folklórünnep eseménysorozatát is.

A július 25-től 29-ig tartó öt nap során harmincöt – köztük öt külföldi – csoportban mintegy ezer szereplő lépett a színpadra.

Tizenhárom településen – Balassagyarmaton, Bánkon, Drégelypalánkon, Lucfalván, Mihálygergén, Salgótarjában, valamint Somoskőn, Szügyben, továbbá a szlovákiai Divényben, Füleken, Losoncon, Ragyolcon, Szlovákgyarmaton – sok száz ember csodálhatta meg a néptánc, a népzene, a népi viselet évszázadokon át megőrzött kincseit, és tápsolhatott a táncosok, énekesek, zenészek, koreográfusok tehetségének, az értékek megőrzésében vállalt elhivatottságának.

A somoskői vár tövében tartott hangulatos megnyitóünnepség ezúttal is példátlanul szép látványosságban részesítette mind a résztvevő csoportokat, mind a közönséget. E rendezvény főleg az Europiknik révén sokat tesz hozzá a népek, nemzetek közötti jó kapcsolatok erősítéséhez, a baráti szálak elmélyítéséhez. E gondolatok jegyében köszöntötte – szlovákul is – Becsó Zsolt, a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének elnöke a megjelenteket. Hasonló gesztust tett Milan Murgaš, a besztercebányai önkormányzati kerület elnöke is, Juraj Migaš, a Szlovák Köztársaság magyarországi nagykövete pedig – saját maga tolmácsként – két nyelven mondta el beszédét.

A nézőcsúcsot produkáló losonci nyitógálán folytatódott a „barátkozás”. Ennek jeleként az utcai felvonulás élén Losonc és Bánk polgármestere haladt. A szintén csodálatos természeti környezetbe, a bánki tó partjára helyezett búcsúnapon a nemzetközi folklórfesztivál ezúttal is társult a negyvenegyedezsereg megrendezett Nógrád Megyei Nemzetiségi Találkozóval, s a tizenegyedezsereg életre hívott Magyarországi Szlovákok Fesztiváljával. Ott, a sok együttest és a víziszínpad nagy nézőterét délutántól késő estig teljes mértékben megtöltő közönséget Ivanics András szlovák nyelvű lakodalmas szöveggel üdvözölte, majd Peter Hatiar, Szlovákia magyarországi nagyköveteinek helyettese arról szólott, hogy az évszázados tradíciókra épülő folklór miként viszi közelebb egymáshoz a különböző népeket. Ezt az érzést most torokszorítóan szimbolizálta a gálaest, és a rendezvénysorozat zárásaként, gyertyafényben felhangzott az „Uram, áldd meg ezt a földet, s minden nemzetét...” kezdetű, szép dallamú fesztiválhymnus.

Ráadásul addigra a közönség már feltöltődött az újszerű kezdeményezés, a felsőpetényi gyermekotthon kicsinyeinek nyújtott anyagi segítség megható élményével is.

A fesztivál programja a két gálaest mellett a „Szomszédolás” című műsorfolyamra és a harmadszor megrendezett Tarjáni Folk- és Szlovák Napokra épült.

Néhány település – példának okáért Fülek, Mihálygerge, Szügy – mondhatni hagyományosan jó vendéglátónak bizonyult. Luc-

Malomkalács, „ferentó”, kisüsti pálinka, lekvár, fakanál, fazék, rongyszőnyeg és sok minden más is előkerült az együttesek kosaraiból, hátibatyuiból a XII. Nógrádi Nemzetközi Folklór Fesztivál „A nógrádi vásárban” elnevezésű két gálaestjén, Losoncon és Bánkon.

falva most kapcsolódott a „Szomszédolás”-hoz, s igyekezett is megfelelni a követelményeknek. A színpadot erre az ünnepi alkalomra helyi mesterek készítették.

Balassagyarmat és Szlovákgyarmat szimbolikusan a két település határán – amely egyúttal az országhatár is – rendezte meg a bemutatót. Salgótarjában a szlovák kisebbségi ön-

kormányzat által is támogatott háromnapos sorozatot a Beszterce téren tartották. Tavaly kényszerűségből – a Főtér átépítése miatt – szorult ki a városközpontból a rendezvény, most azonban – mint Székyné dr. Sztrémi Melinda polgármester asszony is utalt rá megnyitóbeszédében – tudatosan szervezték a folklórnapokat az északi peremkerületbe, a szlovák testvérváros nevét viselő térre. S az érdeklődés, a családi hangulat igazolta: helyes döntés született, a közönség estéről estére jól szórakozott a hazai, a környékbeli és a határainkon túlról érkezett csoportok és szólisták fellépésén.

Az idén öt hivatalos külföldi vendégegyüttese volt a fesztiválnak. Legtávolabbról, a japán Oszaka városából érkezett a nagy létszámú Fuji Dance folklórcsoport. Közülük csak néhányan táncolnak, a többség az énekkarban szerepel. Kedves színpadot jelentett a Rómeó és Júlia városát, Veronát képviselő El Paia csoport, amelyben az idősebb korosztály dominált. Mindenütt jó visszhangja volt a lengyel Smyki zenekar temperamentumos, életörömet sugalló muzsikájának és a szlovén Iskraemeco Kranj táncegyüttes lendületes számainak. A legjobb táncosokat és legszínvonalasabb koreográfusokat viszont a Nagyszombatból érkezett Trnafčan együttes vonultatta fel, s jó érzés volt tapasztalni, hogy a Nógrád megyei csoportok ugyancsak a fesztivál legjobbjai közé tartoztak, autentikus, az eredeti folklórkincset őrző, ápoló repertoárjuk komoly szakmai értékkel bír, együtteseink jogosan számítanak a magyar kultúra követeinek.

Ennyi pozitívum láttán sem lehet azonban szó nélkül elmenni a finanszírozási problémák mellett. A szűkebb büdzsé következtében az idén csak öt külföldi együttes meghívására és vendéglátására adódott lehetőség. Szerencsés lenne, ha a fesztivál szervezői időben tudnák, hogy milyen konkrét támogatásra számíthatnak a megyei önkormányzattól és a települési önkormányzatoktól, már csak azért is, mert a különböző pályázatokon való sikeres szerepléshez úgynevezett saját erőt is biztosítani kell.

Érdekes, hogy például Losoncon a vállalkozói szféra jóval nagyobb mértékben támogatja a rendezvényt, ami annál is inkább figyelemre méltó, mert stabilabb anyagi fedezet birtokában kiterjedtebb, hatékonyabb lehetne a propagandamunka, s a fesztivál keretei között még több ötletet lehetne megvalósítani. Egyebek mellett ide tartozik a somoskői adottságok még jobb kihasználása, amihez viszont színpadra is szükség lenne.

Az 1996-ban Rárópusztán indított, 2000 óta Szlovákiára is kiterjedő, az ottani önkormányzatokkal, intézményekkel közösen szervezett folklórfesztivál 2007-ben is igazolta létjogosultságát, bizonyította, hogy Nógrád megye legjelentősebb kulturális rendezvénysorozatának számít. Már nehéz lenne elképzelni július utolsó hétvégéjét, a megyét behálózó folklórünnep nélkül.

Ismertségét, elfogadottságát találóan jellemzi az Európai Bizottságnál dolgozó, salgótarjáni Magyar Zoltán kijelentése: „Ez az én fesztiválom is.”

Csongrády Béla

BARTÓK BÉLA, A NÉPZENEKUTATÓ – VI.

Fotó- és dokumentumkiállítás a Hagyományok Házában (befejező rész)

Szakmai terv: Pávai István, közreműködött: Vikárius László

A GYŰJTÉS ESZKÖZEI ÉS MÓDSZERTANA

„Már dallamok éneklésében is – főleg a kultúrától kevésbé fertőzött parasztnál – elég sok a cifrázás és az improvizáltság, úgy, hogy lejegyzésük a jó fülű, de ilyesmikben járatlan zenészt is zavarba hozhatja. A hangszeren előadott dallamokat a jó parasztmuzikusok annyira kicifrázzák, a cifrázatok és a tempó módosulásai annyira rögtönöztek, tehát minden megismétlésnél változók, hogy lekottázásuk, ha nem is lehetetlenség, de legalább is roppant hosszadalmas. Egy-egy dallam lejegyzése eltarthat akár fél óráig is. A folytonos ismétlés az előadót annyira elcsigázza, hogy tömeges lekottázásról szó sem lehet. Ettől eltekintve, a lejegyzés mégis csak hozzávetőleges, mert a sok ismétléstől elfáradó muzikus előbb-utóbb mégis csak el-elhagyogtatja a cifrázatok egy részét. (A minden szépet leromboló találmányok kora, mintha valamivel úgy ahogy kárpótolni akarna bennünket a mérhetetlenül nagy pusztításért, nagyszerű eszközt adott kezünkbe: a fonográfot. Ennek segítségével néhány perc alatt a legcikornyásabb dallamot felvehetjük a maga épségében, természetességében, melynek lejegyzése a fonogramról már könnyű munka.)” (Bartók B.: *A hangszeres zene folklórja Magyarországon, 1911–1912*)

„De nem elég a tökéletes tárgyi felszerelés: éppoly fontos a minél tökéletesebb *szellemi* felszerelés. Hiszen az ideális népzene gyűjtő valóságos polihisztor kell, legyen. Nyelvi és fonetikai tudásra van szüksége, hogy a tájkiejtés legapróbb árnyalatait is lejegyezhesse; koreográfusnak kell lennie, hogy a népi zene és tánc közötti kapcsolatokat pontosan leírhasa; általános folklór-ismeretek teszik csak lehetővé, hogy a gyűjtő a népzene és a népszokások összefüggését a legapróbb részletekig megállapíthassa; szociológusnak kell lennie, hogy a falu kollektív életét meg-megzavaró változásoknak a népzene gyakorolt hatását ellenőrizni tudja, [...] történeti, elsősorban településtörténeti ismeretekre van szüksége; [...] idegen nyelveket kell megtanulnia; [...] teljesen kielégítő népzene kutató munkát egy ember nem is teljesíthet. Megközelítően tökéletes eredményt talán munkamegosztással lehetne elérni. [...] Végezetül pedig arra szeretném a gyűjtők figyelmét felhívni, hogy – ha már hangosfilmfelvétel nem valósítható meg – legalább fényképfelvételek készüljenek a közlőkről, a játék- és táncjelentekről. [...] Ez is közelebb juttatja gyűjteményünket a való élethez.” (Bartók B.: *Miért és hogyan gyűjtünk népzene-t?, 1936*)

LEÍRÓ, ÖSSZEHASONLÍTÓ, OKNYOMOZÓ ZENEFOLKLÓR

„Ha a legújabb módszerekkel végzett kutatás eredményeképpen egy-egy zárt területet népzene szempontjából többé-kevésbé jól megismertünk, következik a kutatás második része. Össze kell hasonlítani az egyes területek anyagát egymással, és megállapítani, mi az, ami bennük közös, mi az, ami eltérő. Vagyis a leíró zenefolklór nyomába az összehasonlító zenefolklórnak kell lépnie. Ennél az összehasonlító kutatásnál [...] sokszor meglepőbbnél meglepőbb jelenségek tárulnak elénk. Csak két példát akarok idézni. 1912-ben a máramarosi románok-

nál egy bizonyos, keleties színezetű, erősen cifrázott és improvizálás-szerűen előadott dallamfajtát fedeztem fel; 1913-ban Közép-Algériának egy Szahara menti falujában ehhez hasonló dallamstílust találtam; bár első hallásra feltűnt a hasonlóság, mégsem mertem benne mást látni, mint véletlen egyezést. Ki gondolhatta volna, hogy a két terület közt levő több mint 2000 km-nyi távolság áthidalható volna okozati összefüggéssel! Később aztán – egymás után – kiderült, hogy ugyanez a dallamfajta Ukrániában, Irakban, Perzsiában és a régi Romániában is közismert. Ekkorra már nyilvánvaló volt, hogy véletlen egyezéstről szó sem lehet, ez a kétségtelenül perzsa–arab eredetű dallamstílus, egyelőre megállapíthatatlan úton-módon [...] egészen Ukrániáig hatolt föl. A másik példa számunkra még értékesebb. Már jó 25 éve tudjuk, hogy a legrégebb magyar népi dallamok legfőbb sajátja egy bizonyos pentaton rendszer és egy bizonyos, ún. »ereszkedő« dallamszerkezet. Bár az akkor ismert kínai zene pentaton rendszere nem egészen egyezett a miénkkel, dallamszerkezete meg éppenséggel elütő volt, még-

is – már akkor – valamilyen ázsiai zenekultúra nyomait sejtettük a mi pentatóniánkban. És íme, a nemrég megismert Volga menti cseremiszi dallamok jórésze akkori sejtésünket igazolja: ugyanazt a pentaton rendszert, ugyanazt az ereszkedő dallamszerkezetet, sőt még magyar dallamok változatait is találjuk bennük. Hogyan és mivel magyarázhatók ezek az egyezések? Milyen úton-módon maradt fenn sok-sok évszázadon át, egymástól több ezer km-nyire szétdobott népeknél egy és ugyanaz a zenekultúra? Ezekkel a kérdésekkel a népdalkutatás

A Magyar Tudományos Akadémia épülete, ahol Bartók népzenei rendszerezőmunkáját végezte 1934-től

legizgatóbb fejezetéhez érkeztünk, ahhoz a fejezethez, amelyet »oknyomozó zenefolklór«-nak neveznék.” (Bartók B.: *Miért és hogyan gyűjtünk népzene-t, 1936*)

„1913-ban a bolgár tudományos akadémia néprajzi kiadványainak XXVII. kötetében megjelent egy tanulmány [...] kottapéldákkal, melyeknek egy része 5/16-os, 7/16-os, hármas osztású 8/16-os stb. dallamokat mutat be. [...] Mikor én ezeket a szokatlan ritmusokat, amelyekben annyira finom különbségek a döntők, először láttam (1927 után), alig tudtam elképzelni, hogy ezek csakugyan élnek! De aztán úgy rémlett, mintha a saját gyűjtésemben levő oláh anyagban is találkoztam volna hasonló jelenséggel, de – hogy úgy mondjam – nem mertem annak idején észrevenni! Régi fonogramm-lejegyzéseim közt voltak olyan táncdarabok, melyeket a legnagyobb lelki nyugalommal pl. 4/4-ben írtam le, egyforma negyedekkel – azaz hogy mégsem teljes lelki nyugalommal, mert odaírtam ezt a megjegyzést: »az ütemnek vége cigányosan megnyújtva«. [...] Régi fonogramm-lejegyzéseimet azóta alaposan revideáltam: kiderült, hogy az oláh anyagnak talán 5%-a is szintén ún. bolgár ritmusban van. [...] Fontos [...] az a körülmény, hogy a törökfajta népek egy részénél nyilván megvan. [...] Kisásziában szintén találtam ilyen ritmusféleséget, igaz ugyan, hogy csak olyan tánc-, illetve hangszeres zenében, amely valószínűleg nem őstörök, hanem idegen eredetű.” (Bartók B.: *Az úgynevezett bolgár ritmus, 1938*)

„Kezdetől fogva végtelenül meglepett a tanulmányozás alatt álló kelet-európai területen kezem ügyébe került anyag dal-
lamtípusainak szokatlan gazdagsága. [...] Mi lehet az oka en-
nek a gazdagságnak? [...] Az egyes nemzetek népzeneinek ösz-
szehasonlítása azután tisztán megvilágosította, hogy itt a dal-
lamok állandó csereberéje van folyamatban; állandó kereszte-
ződés és visszakereszteződés, amely évszázadok óta tart már.”
(A dallamoknak ez a csereberéje nem olyan egyszerű, mint so-
kan hinnék. Mikor egy népi dallam valamely ország nyelvi ha-
tárait átlépi, előbb vagy utóbb bizonyos változásokon megy át,
amelyeket az új környezet és különösen a nyelvi különböző-
ség megkíván.) [...] Előbb a »kereszteződés és visszakeresztező-
dés« kifejezést használtam. Ez a »visszakereszteződés« általában
a következőképpen történik: egy magyar dallamot átvesznek
például a szlovákok és szlovákizálják; ezt a szlovákizált dallam-
formát aztán a magyarok esetleg újra átveszik és a dallam »visz-
szamagyarosodik«. De – és ismét azt mondom: szerencsére – ez
a visszamagyarosodott forma különbözni fog az eredeti magyar
formától.” (Bartók B.: *Faji tisztaság a zenében*, 1942)

NÉPZENE ÉS NACIONALIZMUS

„Nagyon elfoglalt egyebek közt az a bécsi hangverseny amely-
ről multkor írtam. Sajnos, a román táncsorozat nem kerülhe-
tett a programba, mert különben túl hosszú lett volna. Így
Magyarország katonadalait csupán magyar és tót dalok rep-
rezentálták. A király nem jött el, csupán a királyné – képzel-
heti micsoda Gotterhalte-áradat, dísz, pompa és zenéhez nem
is konyító közönség volt jelen. [...] Persze a rendező generá-
lisok sok furcsaságot produkáltak pl.: »elhervaszt Ferenc Jós-
ka...« helyett »elhervadok a bánatba(!)« kellett énekelni; az-
tán csupán német és magyar nyelv volt engedélyezve (dualiz-
mus): ezért kellett a tót dalokat német fordításban énekelni,
ami t.k. számunkra közjogi sérelem ugy-e, mert a tótok Ma-
gyarországon laknak, nem Ausztriában, tehát – ha már fordí-
tásban – akkor magyar fordításban kellett volna dalaikat elő-
adni. Továbbá: a programmon csakis »oesterreichische« meg
»ungarische« Lieder elnevezés volt engedélyezve. Így aztán a
tót dalok (ha román lett volna, a román is) mint »ungarische«
Lieder szerepeltek, csupán a közölt szöveg végén volt olvasható:
»deutsche Übersetzung aus dem Slovakischen«. Szóval tombolt a
bürokrácia és a magasabb katonai ész.” (Bartók levele
Bușița Jánosnak, 1918. jan. 28.)

„Nemrég kaptam Prágából (Löwenbachtól) egy cseh ujságcik-
ket, melynek cikkírója nem tud hova lenni az álmétkodástól és
lelkeseéstől, hogy én, egy magyar zeneszerző, Horthy orszá-
gában, valódi tót népdalokat – saját gyűjtésűeket is – kiadtam
cseh címlappal és *cseh* címmel ellátva (T. i. »A gyermekeknek«
III. és IV. füzetéről van szó, amelyek csakugyan így jelentek
meg még 1912-ben; szóval még nem Horthy országában tör-
tént ez a különös esemény).” (Bartók levele *édesanyjának*,
Budapest, 1925. dec. 20.)

„Tagadhatatlan, hogy a népdalkutatás, valamint általában
minden népművészeti tanulmány megindulásának ösztöké-
jét a nemzeti érzés felébredésében kell keresnünk. A népköl-
tési és népzenei kultúrártékek felfedezése feltűzelte a nemze-
ti büszkeséget s mivel összehasonlításra kezdetben semmiféle
mód sem volt, minden nemzet fiai azt gondolták, hogy ilyen-
fajta kincsek birtoklása az ő egyedüli és legsajátabb kiváltsá-
guk. Kisebb, különösen pedig a politikailag elnyomott nem-
zetek ezekben a kincsekben bizonyos fokig vigasztalást talál-
tak, öntudatuk megerősödött, megszilárdult; ezeknek az érté-
keknek tanulmányozásában és közzétételében alkalmas eszkö-
zük volt arra, hogy a nemzet műveltebb rétegének a nemzeti

Bartók Béla a Román Zeneszerzők Társasága Folklor-archívumában
(Bukarest, 1934)

ézését, amely az elnyomatás következményeképpen nem egy
ponton csorbát szenvedett, újra megerősítsék. Azonban nem-
sokára némi csalódás következett be. Bármily keveset törődtek
is a szomszédos nemzetek ilyenféle értékeivel, mégis elkerül-
hetetlen volt, hogy néhanapján, akaratlanul is szemük ügyé-
be ne kerüljön a szomszédos nemzetek efféle kultúrkincsének
egy-egy darabja: és itt kezdődött a baj... Ha aztán a kutatók
kénytelenek a különféle népzeneben jelentékenyebb kölcsön-
hatást, idegen hatást vagy idegen eredetet megállapítani, ak-
kor bizony ezek a megállapítások e sok nép akárhányára nem
lesznek valami kedvezők. Azt is meg kellene gondolni, hogy az
ilyen »kedvezőtlen« megállapítások sem az alacsonyabbrendű-
ség érzésére nem adnak okot, sem pedig arra nem alkalmasak,
hogy politikailag kiaknázzák őket. Mert: ahol még él és virág-
zik a népdal a szó valódi értelmében, ott szó sem lehet meddő
betű- és kottaszerinti átvételről, ott az átvett anyag többnyire
mégiscsak megváltozik valamiképpen az új milieu következté-
ben, mégiscsak kap valamilyen helyi, »nemzeti« jelleget, bár-
honnan származik is. Ami pedig a politikai kiaknázást illeti...
igen, ahol a politika kezdődik, ott megszűnik a művészet és a
tudomány, megszűnik a jog és a belátás. Ne is pazaroljunk te-
hát több szót olyan eshetőségek ecsetelésére, amelyek úgyis a
népdalkutatás halálát jelentenék.” (Bartók B.: *Népdalkutatás és
nacionalizmus*, 1937)

A NÉPZENE DICSÉRETE

„Életem legboldogabb napjai azok voltak, melyeket falvakban,
parasztok között töltöttem... Meggyőződésem szerint igazi,
ún. szűkebb értelemben vett népi dallamainknak mindegyike
valóságos mintaképe a legmagasabbrendű művészi tökéletes-
ségnek. Kicsinyben ugyanolyan mesterműnek tekintem, mint
a nagyobb formák világában egy Bach-fügát vagy Mozart-szo-
nátát. Az ilyen dallam klasszikus példája egy zenei gondolat
páratlanul tömör, minden feleslegest elkerülő kifejezésének.
Igaz, ez a szűkszavúság, meg a dallamok szokatlan kifejezés-
módja az oka annak, hogy átlagos zenészre vagy zenekedve-
lőre csak nehezen hatnak. Az átlagos muzsikusk számára min-
den zeneműben azok a sablonos járulékok a legfőbbek, melye-
ket már jól ismer. Ő csak ezeknek az ismerős sablonoknak tud
örülni s az alapvető lényegre felfogni nem képes. Ám abból a
parasztzenéből, amelyről most szólnunk, hiányzik minden járú-
lék – itt minden alapvetően lényeges. Nem meglepő tehát, ha
az átlagos zenész és az ilyen zene között bensőségesebb kapcsolat
nem jöhetett létre.” (Bartók B.: *Magyar népzene és új ma-
gyar zene*, 1928)

PETŐ JUDIT

A fény ünnepe Pannoniában

– Aki nappal átvonul az égen és éjjel végigsuhan a földön, a Fény, aki megbünteti mindazt, aki ellene szegül. Az egész világot bevilágítja, őt kell imádni.

Aki ezt mondta, középtermetű, csinos alkatú ember volt, nem túl fiatal, de fiatalos. Fejére pompásan illett a tarajos sisak. Szép feje volt. Büszke is rá. Ő a centurio.

– Hamarosan Pannoniába érünk – folytatta. Savariából pedig Sirmiumba tartunk majd. Ott lesz az ünnep. Éppen december 25-én ütünk tanyát, a fény ünnepén.

Senki nem szólt. Megszokták, hogy a kijelentése parancs és evidencia.

– Az alakod még most is olyan, Martialis, mint amikor phrygiai ifjúként birkát öltél a barlangban Mithrasnak.

– Phrygiai ifjúként? Régen volt.

– Szép volt.

Ezt Vulpius mondta, a kiszolgált katonára, azon kevesek közül való, akik megérték, hogy nyugdíjba mehetnek, élvezhetik az időskor örömeit.

– Septimius Severus tett naggyá téged – folytatta a veterán.

– Nem tagadom, szeretett.

– És te még most is szereted.

– Hálátlan lennék, ha másként éreznék.

– Te meg aztán annyira ügyelsz arra... – harapta el Vulpius a mondat folytatását. Eddig még tréfa is lehetett, de ki tudja, mikor elégeli meg a centurio. Örül, ha szórakoztatják, de felfortyan, amikor bírálatot sejt.

– Quintus nincs itt? – folytatta a decurio.

Martialis nem szólt, a fejét se mozdította meg, de lehetett érezni, hogy Quintus hiánya bosszantja. Hogy jön ahhoz egy felszabadított rabszolga, még ha római katona lett is belőle, hogy ne legyen a parancsnoka mellett!

– Biztosan Cornéliát szuttyongatja – törte meg aztán mégis epésen a csendet.

– Aligha – válaszolta Vulpius. Cornélia a menyasszonya.

– Na aztán! Ne röhögtesse! Csak nem

élnek szűziesen a házasság előtt?

– Te is tudod centurio, hogy Quintus ad az ilyesmire...

– Tudom. Jobb lenne, ha nem tudnám!

Feszült csend borult a beszélgetőkre közel és távol. Mindenkit meglepett Septimius Severus legújabb rendelete, amiről a szenátusbeli filozófusok csak úgy suttoztak, mint „átmeneti türelmetlenségről”. A Római Birodalomban mától bármit lehet csinálni az embernek szabad idejében, csak egyet nem, kereszténynek lenni. És hogy miért? Senki sem tudta, de mindenki tudta. A kereszténység fittyet hány a hierarchiára. Nem áldoz istenként a császárnak, odáig megy, hogy őt is teremtménynek tartja, ahogyan saját magát. Hová vezethet ez?

– Quintus itt a legerősebb, tehát ő fogja megölni Mithrasz bikáját az idei ünnepen – vágta ki fojtott hangon Martialis.

Senki nem mondta ki, amit magában gondolt, hogy a centurio megelégette beosztását, praetor akar lenni, és ehhez példát kell statuálnia a keresztényeken. Ugyan ki lenne a legjobb áldozat, mint akit az ember még szeret is, akinek tartozik is, ha mással nem, legalább jó szóval, aki megmentette az életét?

– A fiad halála napján áldozunk majd Ozirisnek? – ezt is csak Vulpius merete megkockáztatni.

Mindenkiben megfagyott a vér.

– Áldozunk persze – mondta szokatlan ernyedtséggel a parancsnok. A fiám éppen húsz éve halott.

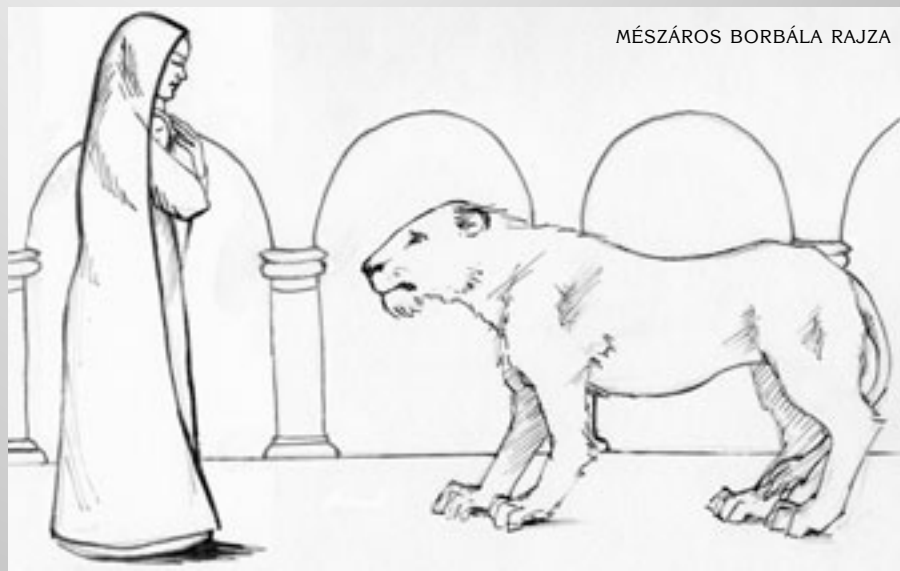
– Quintus bátran viselkedett azon a napon. A te életedet meg tudta menteni, a fiadét már nem.

Martialis az ajkába harapott. Látszott, hogy türtőzteti magát. Legszívesebben semmire sem emlékezne. Egyesek azt mondják, hogy valóban semmire sem emlékszik abból a napból. Hogyan vetette le magát a földön fekvő parancsnokra a fiatal Quintus, hogy megmentse a lovak patáitól. Az ifjú Aurélius Martialis viszont felugrott, hogy meneküljön, így telibe kapták a paripák. Sohasem hagyta el az apa ajkát, hogy inkább veszett volna oda ő maga. Nem. Túlságosan szereti a létet. De legalább ezt nem titkolja. Igen, ezért még becsülték is néhányan. Mégis furcsa. Csak egyszer szaladtak volna ki a száján a „helyette inkább én” önfeláldozó szavak! De ő inkább vádolta Auréliust, hogy itt hagyta, becsapta, hűtlen lett.

– Szóval áldozunk Ozirisnek? – ismételte meg Vulpius, de inkább csak magának, meg a körülállóknak, hogy ne mulasszák el majd jelenlétükkel biztosítani a parancsnokot a feltétlen hűségéről.

– A császár hamarosan meglátogatja Pannoniát. Uralkodásának tizedik évfordulóját méltóképpen fogjuk megünnepelni. Kérem a szír kereskedőket az ajándékok miatt.

Két altiszt fordította meg a lovát ezekre a szavakra. A szírek a városon

MÉSZÁROS BORBÁLA RAJZA

Írásaim természetét tükrözi, hogy a hangzó szöveg közelebb áll hozzám, mint a betűvel megformált. Ezért alkalmazok sok párbeszédet. Vidéken születtem, Lajosmizsén. Korom: közelebb az 50-hez, mint a 40-hez. Foglalkozásom: tanárasszó, amely foglalkozást a nyelvújítók tanárnak nevezték el. Budapesten élek. Ezzel mindent megmondtam.

Vulpius

kívül tanyáztak. Arany, elefántcsont, ékszerek, fegyverek, fűszerek, amit kelet kínál, mindenük volt. Tudtak adni méregdrágát a gazdagnak, tartottak császári ajándékot is, ötszáz dénáros keresetből is lehetett itt vásárolni a katonáknak.

Pannonia jó hely, mióta Septimius Severus a császár. Konjunktura van. Vagyonosodás van. Szépen élnek. Városok teremnek, utak épülnek. Kell a munkás kéz, kell a pompás kelet minden kincse. Septimius hála a pannon légiónak. Az ilyen katonák segítették hatalomra, mint például Martialis. Ezek sosem válnak Brutussá.

Egy másik altiszt is elköszönt a társaságtól. A búcsúzás szava latin volt, de tagadhatatlan kelta akcentussal. Valószínűleg Vulpiuson kívül senki sem vette észre különösebben a távozását. Vulpius tudta, miért távozik a kelta. Tudta, hogy Quintushoz megy, tudta, hogy figyelmeztetni fogja, tudta, hogy igaza van, és azt is tudta, hogy az minderre rá se hererít majd.

*

– Nem értem, Quintus, hogy miért tartod még mindig Martialist a barátodnak? Felháborító ez a közömbösség. Akkor is röhögsz, ha megveret?

– Micsoda? Engem, aki megmentetem az életét? – felelt a deresedő halántékú tiszt.

– Quintus, ne légy gyerek! Ha nem azért teszi, mert előléptetést akar, akkor is teszi csupán a hűségért. Önmagáért. És mert gyűlöl, hogy élsz.

– Én?

– Hogy a fiát nem tudtad megmenteni.

– Választanom kellett.

– És mert nem te haltál meg, hanem az.

– Nincs neked, barátom, üldözési mániád?

– Mindenki mondja, hogy a császár komolyan gátat akar vetni a kereszténység terjedésének. És mindenki mondja, Quintus, hogy Martialis feláldozna téged a törvény oltárán, anélkül, hogy igazán tudná, mit miért tesz.

– Az áldozatvállalás is hozzátartozik a barátságához.

– De azt se fogja tudni, hogy áldozatot vállalsz! Nem lát és nem hall. Martialis centurio, de ostoba. Tehetőséges, de nincs elég esze.

– Akkor meghalok Krisztus nevéért – jelentette ki elszántan Quintus.

– Lehet, hogy így lesz, de engem ne okolj, hogy nem szóltam!

Még valaki felkereste aznap este Quintust. Vulpius volt az. Úgy vélte, mielőtt Savariában marad a kiszolgált katonák táborában, beveti tekintélyét, hogy megmentse a tisztet attól, amit már mindenki sejtett, csak ő nem.

– Irigyellek, barátom – mondta az öreg katona. – Irigyellek a bizalomért, ami a szívedben lakik. Csak nehogy késő legyen a megbánás! Amikor a lelked fölemelkedik agyonvert tested fölé, meg tudsz-e majd akkor is bocsátani? Vagy tartod szorosan a hűséget felettedesed iránt? Te lennél akkor keresztény létedre a legnagyobb Mithrasz hívő. A szerződésnek istene büszke lehetne rád. Bárki rég cserbenhagyta volna már a „barátodat”.

– Felszabadított rabszolga vagyok, Vulpius.

– Szabad, római katonatiszt vagy.

Quintus lehajtott a fejét, elgondolkozott. Aztán felemelte tekintetét és végigpásztázta a nyugati Pannon tájat. Szép, dimbes-dombos vidék. Itt laktak az ősei, anyja és nővére még most is a kelta viseletet hordja. Ő a római birodalom katonája. Keresztény. Lehet-e ennél többet elérni? A többi csak komédia. Nem tudjuk elkerülni, hogy a komédiában részt vegyünk, ha kiosztják ránk a szerepet.

– De miért teszed? – kérdezte a kimondatlan szavakra válaszul a decurio.

– Mi a gyermek születését ünnepeljük december 25-én, nem fogok birkát áldozni.

– Egy gyermekért akarsz meghalni?

– Nekem Krisztus nevéért kell...

– Egy névért ontod a véredet? – vágott a szavába az öreg. Ne gondold, hogy olyan egyszerű lesz! Martialis előbb megaláz négy szemközt, kigú-

nyol mások előtt, aztán parancsot ad a saját beosztottainak, hogy kötözzenek meg, velük korbácsoljat... – hirtelen fejezte be a mondatot, nem ejtette ki a „halálra” szót.

*

A sereg közel járt már Sirmiumhoz, amikor beköszöntött a fény ünnepe.

– A gyermek Jézust ünnepeljük, a megváltót, aki a föld fénye – suttogta Cornélia az összegyűlteknél. Quintus sápadtan vett részt az esti imádságon.

– Soha nem követelt tőlem ilyet Martialis. Most odarendelt, hogy bikát öljek.

– Ha nem mész el, érted jönnek.

– Cinikusan mondta, hogy ha áldozok, akkor termékenyebb lesz majd a házasságom.

– Követlek – mondta Cornélia.

De, hogy az ünnepre értette-e vagy az utána jövő eseményekre, hogy a halálra gondolt-e vagy a megmentésére, nem tudni.

*

Éjfél tájt, amikor éppen olajat töltöttek a már pislákoló mécsesbe, megérkeztek Martialis emberei meglehetősen beborozott állapotban. Megkötötték Quintust, a parancsnokhoz hurcolták, és az oszlophoz láncolva korbácsolták.

– A Krisztus nevéért! – jelentette ki a parancsnok. – Azért kapod, te ostoba, nyakas kelta. A gyermekért, nevetnem kell, egy gyermekért vereted magad halálra!

Felharsant az ünnepi kürt. A sötét égen fölfényltek a csillagok.

Aztán hajnalodott, és a még nagyobb fénytől világosodni kezdett az ég alja keleten.

Emlékképek Székről

Korniss Péter és Novák Ferenc beszélgetése a negyven éve készült felvételekről

Korniss Péter fotográfus idén 70 esztendő. Ebből az alkalomból szerettem volna egy hosszabb interjút készíteni veled, de szelíden eltérített ettől a szándékomtól. Kijelentette, hogy megtisztelő számára, de inkább hagyjuk most ezt a témát, ennél a „gyászos” évfordulónál szerinte jóval fontosabb lehet a fiatalok számára az, hogy Novák Tata jóvoltából éppen 40 évvel ezelőtt készítette az első felvételeit Széken. Összeszedné ezeket és találkozunk Tatánál, beszélgessünk inkább ezekről a fényképekről. Így is lett. Asztal köré ülve nézegettük az 1974-es műcsarnoki kiállítás megtekintése után sokunk számára sorsfordító hatású fotográfiákat, melyek most a folkMAGazin lapjait illusztrálják. Kérdeznem szinte alig kellett, így hát csak egy dolgom maradt, hogy lejegyezzem a két Kossuth-díjas művész élvezetes társalgását.

NOVÁK FERENC: – Csak ne beszélj sokat, Péter!

KORNISS PÉTER: – Hej, de türelmetlen, zsémbes lettél, Tata! Ezért jöttünk. Pont negyven éve, '67 novemberében mentem el veled először Székre, és ezek a képek akkor készültek. Csak kettő későbbi, de azoknak is megvan az oka, hogy elhoztam őket. Ez állt kint például kétféle nagyításban az első táncházban 35 évvel ezelőtt a Jókai téren, ahol Stoller Antal és Lelkes Lajos fogadta a vendégeket, felpántlikázott pálinkásüveggel. Rövid voltam?

[N.F.] – Székről írtam a szakdolgozatomat. A legérintetlenebb falu volt, amit addig ismertem, s gondoltam, hogy Pétert először mégiscsak oda viszem. Tinka [*Martin György*] a hónom alá adta a Lajtha-könyvet [*Lajtha László: Széki gyűjtés, Bp., 1954*], és így mentem el először '56 augusztusában. Akkor még csak a Széchenyi téren tudtam beszélgetni „sziki” lányokkal. Aztán a forradalom miatt csak '58-ban mehettem legközelebb. Istenem, kis híján ötven éve. Akkor még egy teherautó sem ment fel oda, csak '64-től kezdett el járni, a platóján padokkal. Bonchidánál szálltunk le a vonatról, s ott indultunk felfelé. Így a Cigánydombnál érkeztünk fel, ahonnan a falu csak nyolc kilométer, Szamosújvárról meg tizenhárom. Gyalogosan ez nem mindegy: akkor már cipeltem filmfelvételt és magnetofont is. Mindkettőt az akadémiától kaptam, nyersanyagokkal, filmekkel, szalagokkal. A mi generációnk soha nem tartott magánál anyagokat, hazatérve azonnal leadtunk mindent az akadémiának. Már kezdettől nem csak táncot gyűjtöttem. Van egy nagy zenei gyűjtésem például Dobos Károly lakásán. Elhívta a kedvenc brácsását és gordonosát és vagy 4-5 órás felvételt készítettem velük, rengeteg beszélgetéssel. Ő még nagyon fiatalon Zsuki zenekarában játszott. Elmondása szerint Zsukinál egy időben még pedálnélküli cimbalmot is használtak a bandában.

[K.P.] – Amikor engem magával vitt Tata, akkor is gyűjteni ment. Képek is vannak róla munka közben. Említsük meg azért, hogy Széken volt egy legendás iskolaigazgató, Zólyomi Gyula.

[N.F.] – Ó, csodálatos ember volt! A háború után került oda, és sokáig szolgált ott. A vendéglátásai miatt a szekuritáte igen gyakran megkereste.

[K.P.] – Engem bevitt az iskolába, hogy fényképezzek. Ennek az lett a következménye, hogy feljelentették, és a tanügyi bizottságnál fegyelmet helyeztek kilátásba ellene. Azzal vádolták, hogy engedélyével egy idegen állampolgár olyan felvételeket készített az iskolában, amiket ellenséges propaganda céljára fognak majd felhasználni. Nagyon bántott, hogy én sodortam bajba. Végül egy kolozsvári barátom apja közbenjárásával sikerült a tanügyi bizottságnál elintézni, hogy ne hurcolják meg Gyulát. Így, hála Istennek, nem lett az idegbajon kívül komoly következménye, s a képek is itt vannak. Tata hányt az idegességtől, én meg nem tudtam aludni éjszaka. Tudom, hogy ezt ma már nehéz elképzelni, de így történt.

Na, de nézzük a képeket. Ő itt Dobos Karcsi bácsi, itt pedig a széki iskolaudvaron filmez Tata, ahol éppen aprók táncát rendeztek tanítás után.

[N.F.] – Gyönyörű. Még így jártak, viseletben a gyerekek az iskolába is.

[K.P.] – Nem a tánc miatt öltöztek be, mint ahogy többen azt hiszik. Ez meg az udvaron a kislányok tornaórája, szintén viseletben. Hihetetlen, ez egy mesevilág volt. Ezt nézd, Tata, ezt a kislányt az iskolapadban.

[N.F.] – Csodálatos tekintete van, ez az egyik kedvenc képem. Jó lenne most megkeresni ezt az asszonyt.

[K.P.] – Erre gondoltam már én is. Most jönnek hozzám a komámék vasárnap, megpróbálhatjuk. Na, így néztek ki a lányok, amikor az iskolából mentek hazafelé. A könyveket kendőbe kötve viszik a hónuk alatt. Itt pedig fociznak a fiúk egy vacak kis teniszlabdával. Ki ingujjban, ki meztláb, ki csizmában, ki szalmakalapban... Mi még Kolozsváron rongylabdával fociztunk.

[N.F.] – Mi meg konzervdobozzal.

[K.P.] – Érdekes ez a szalmakalap. Tán attól válik meg utoljára a széki ember. Az én komám például – tudjátok, a széki Balogh Márton első lányának én lettem a keresztapja –, Pesten már nem hordja a kalapot, de amikor hazamegy, az az első dolga, hogy felveszi. A vejei már otthon sem viselik.

No, lássuk a táncházas képeket. '67-ben még petróleummal világítottak. Ez az egyik szoba. Ebben pihentek a tánc szünetében a lányok, ebben a másikban pedig a fiúk. Itt láthatod a petróleumlámpát. Tegyük hozzá, hogy ahova mi mentünk, az a felszegi táncház volt, a híres mesemondó, Győri Klára háza. Kali néni gyönyörű könyvet is írt Kiszáradt az én örömem zöld fája címmel a széki paraszti életéről és saját szenvedéseiről. Itt van az a szoba, ahol a tánc zajlott. Hét közben bent állt a szövőszék.

[N.F.] – Leégett az a ház egyébként, de ennek a szövőszéknek a sikattyúja itt lóg a falamon. Ezernyolcszáz... nem tudom hányas felirattal.

[K.P.] – Nagy dolog azért a fotográfia. A képek felidézik a történetet is. Én mondjuk sok mindent elfelejték, mert nem vagyok olyan anekdotázó típus, mint Tata. Viszont, ha látom a képet, egyből hozzákapcsolódnak emlékezetemből az események. Hogy művészet-e a fényképezés? Nem tudom. Őszintén, én soha nem gondoltam arra, hogy művészetet csináljak, amikor elkezdtem ezt a világot fényképezni. Azt viszont komolyan tudtam, hogy ez fontos és meg kell tenni, mert elvész, eltűnik. A folyamatot nem lehet megállítani, meg kell örökíteni. Életem szerencséje, hogy én ezt négy évtizeden át nyomon tudtam követni. Hogy miként tűnik el a hagyományos falusi kultúra, illetve hogy sok esetben hogyan kerül vissza. Például a táncházmozgalom és a táncművészet hatása révén.

[N.F.] – Sajnos, gyakran romlott minőségben. Nézd meg például a tempókat. Iszonyatosan felgyorsultak. Hallgasd meg a Lajthagyűjtést, vagy nézz meg egy Molnár István- vagy Tinka-filmet, és hasonlítsd össze azzal, hogy mi van ma. Már '58-ban mondták az öregek, hogy gyorsak a tempók. Egyszerűen nem lehet szépen megformálni bizonyos táncokat jóval nagyobb tempóban, de nem is kell. Szükségtelen, mert az a régi tempóban szép, akkor van méltósága, ereje. Széken a verbunkot el is hagyták, mert hát ugye, az nehéz. De akkor mi lesz néhány év múlva az ördögösfüzesi ritkából, ami – bátran állítom – a legszebb magyar férfítánc. Ők már

Iskolás lány (1967) – fotó: Korniss Péter

Futballozó fiúk (1967) – fotó: Korniss Péter

Haza felé (1967) – fotó: Korniss Péter

Kali néni szobája, ahol a táncbázis rendezték Felszegen (1967) – fotó: Korniss Péter

A táncbázisban (1967) – fotó: Korniss Péter

Aprók tánca az iskolaudvaron (1967) – fotó: Korniss Péter

Leltár – Erdélyi képek (1967–1998)

[...] Minden akkor kezdődött, amikor visszatevétem a múltba. 1967 őszen a széki táncházban egy eltűnő világ utolsó pillanatai táruultak élelem. Tudtam, hogy amit ma látok, az a tegnap. A „fényképez” szónak szerencsés szinonimája a magyar nyelvben: „megörökít”. Érzékeltem a múlt idő megragadásának, a tűnékeny világ megőrzésének szándékát. Idő és fényképezés elválaszthatatlanok. Az exponálás egy pillanatot búcsúztat: a jelenből a gombnyomás pillanatában múlt lesz. A képen annak lenyomatát őrizzük – ami volt. [...]

Sohasem akartam tárgyserű leltárt készíteni. Úgy gondoltam, a tárgyakat a múzeumok polcain, a viseletet vitrinekben, a zenét és az éneket hangszalagon, a táncot pedig színpadon lehet megőrizni. A fotográfia ajándéka, hogy

megörökíthetjük a legtünékenyebbet is: az embert – abban a világban, amelyet maga teremtett és éltetett. [...]

Arra törekedtem, hogy elfogadjanak az emberek. A pusztá megszokás nem lett volna elég ahhoz, hogy természetesnek vegyék ottlétemet s a fényképezőgép kattánásait. Érezniük kellett, hogy érdekel a sorsuk – hiszen ezért fényképeztem őket –, s érezniük kellett a tapintatot is, amellyel ezt tettem. A rokonszenv láthatatlan szálainak kellett szövődniük, hogy otthonosan mozoghassak közöttük. Robert Capának, a legendás hírű magyar származású fotográfusnak volt a mondása: ha nem elég jó a képed, nem voltál elég közel a témához. Magam számára így módosítottam: ha nem elég jó a képed, nem voltál elég közel az emberhez.

Korniss Péter – Szabó Péter felvétele

évtizedekkel azelőtt azt mondták a széki férfiakról, hogy amit csinálnak, az bakkecskeugrás. Ők is ide jutnak majd? Aztán majd ezeket a leromlott változatokat másolják a városi mozgalom dogmatikusai, ezeket tekintik majd kanonizált formáknak. Nem törődnek vele, hogy 30-40 éve hogyan táncolták ugyanazt.

[K.P.] – Mikor '91-ben Schiffer Palival – a rólam készülő portré kapcsán – kimentünk filmezni Székre, már csak keservesen tudtunk összehozni egy mulatságot. Nem volt, aki megszervezze, de nem volt a közösségnek sem igénye rá. Széteső közösségben már nagy a baj.

Lássuk csak! Ez itt „Púpos” Pista, ahogyan ti itt ismeritek. Hozzá a haláláig jártam. Ő muzsikált a komámék lakodalmán '71-ben, azóta ismertem. Én nem hívom „Púpos”-nak, mert a becsületes neve Szabó „Kávés” István.

Visszakanyarodva még egy gondolat erejéig a városi mozgalom visszahatásaira, elmondanám, hogy van egy bűbájos, aranyos ember, Michel van Langeveldnek hívják. Egy szín holland, aki úgy beleszeretett Székbe, hogy idejének legjavát ott tölti. Végso pusztulása előtt megvásárolta a csipkeszegi tánc ház épületét, majd saját pénzén felújította. Egy kis helytörténeti anyagot is összegyűjtött benne, idén pedig már aprók táncát rendezett az udvarán. Viseletben jár, kitűnően megtanult magyarul, és a széki paraszti kultúra felélesztésén fáradozik. Nem egyedi történet, máshol is hallottam ilyenről.

[N.F.] – Tudok Jobbágytelkén is hasonló esetről. De ha már itt tartunk, bűn lenne nem megemlíteni Kallós Zoltánt, aki hihetetlen erőfeszítéseket tett az észak-mezségi magyarság identitásának megőrzése érdekében. Elég, ha itt most csak a választói óvodára és elemi iskolára, a kollégiumára vagy a táboraira gondolunk. Kallós egy szent ember.

[K.P.] – Igen, és Tinka is az volt. Meghatározó élmény volt számomra a hozzá fűződő barátságom. A táncmozgalom hozott össze bennünket is, mint annyi más értelmiségit, művészt, tudóst, költőt, diákot akkoriban, a 70-es évek elején-közepén. Olyan embereket, akik vélhetően sohasem találkoztak volna, nem ültek volna le egy asztalhoz, esetleg csak a véletlen folytán. Tinkával többször utaztunk együtt Erdélybe is, neki köszönhető a magyarvisti Mátyás Istvánról készült sorozataim, a Mundruc-képek. Tinka monográfiájába még olyan fotó is bekerült, amin a feleségem táncol Mundruccal. Edit ugyanis biharis volt, jó táncos, és az útjaimra gyakran ő is elkísért. Mindenhol beöltözött helyi viseletbe és beállt a mulatságba. Széken is, Kalotaszegen is. Saját kedvéből persze, nem az én instrukciómra. A közösség befogadta, tehát ezek a ké-

pek vele együtt is hitelesek néprajzilag, ugyanúgy, mintha ott sem lett volna.

A változások dokumentumait egyébként a Leltár című könyvemben tettem közzé. Itt a fotókon már látható a globalizáció összes „vívmánya”: Michael Jackson-poszter, sampon és Coca-Cola-reklámok, óriás karórak a falakon, és a „nájlonvilág” sok ezer terméke. A kilencvenes években még egymás mellett éltek a tradicionális és a modern létforma rekvizitumai, szokásai. Mára azonban a hagyomány jelei nagyon megfogyatkoztak. Nem szabad ettől kétségbe esnünk, ez természetes, ez a világ folyása. Hollandiában sem járnak már fapapucsban, nem hordanak főkötőt sem, eltűnnek a régi hangulatos kocsmák meg kávéházak is. Széken is már diszkóba járnak szórakozni a fiatalok, s legfeljebb Birtalankor [az 1717-es tatárdúlás emléknapiján] öltöznek be viseletbe.

Felmerül a kérdés, hogy nem nosztalgia-e részünkről az, hogy mégis ennyire vonzódnunk ehhez a letűnt világhoz. De igen, az is, és ezen túl egyfajta értékkeresés. Határozott véleményem, hogy ennek a kultúrának a legfőbb tanulsága az, hogy ez egy közösségi kultúra. Többek között ezért is válhatott számunkra fontossá az a műveltség akkoriban. Ebben a kultúrában megfogták, megérintették egymást az emberek, egymásba karoltak, egymás vállába kapaszkodtak. Közük volt egymáshoz. Formát találtak az összetartozáshoz. Ha megnézed a képeket, ez gyakran tettenérhető. Hangsúlyosak azok a mozzanatok, ahol az asszonyok vagy a lányok a templomból hazamenet, egymásba karolva sétálnak a főutcán, vagy a legények egymás vállát átfogva mennek húsvéti locsolkodásba. A gyerekek szintén. Ennek a kultúrának az a koreográfiája, hogy az emberek egymáshoz érnek, egymásba kapaszkodnak. Ezzel szemben a mai világban bomlanak az emberi kapcsolatok. Hiányérzetünk van, és ezért vonzódnunk ehhez a kultúrához annyira. Persze hajlamosak vagyunk ezt a világot meg is szépíteni. Holott ez egy keserves, gyötrelmes élet is volt egyben. A közösség szigorú és kíméletlen törvényei sok mindenben korlátot is jelentettek az egyén számára. Viszont ezekre is szükség volt a fennmaradáshoz.

Az íratlan törvényeket a közösség önvédelmi mechanizmusa alakította századokon át. Viszont nem maradt senki egyedül, számíthattak egymásra az emberek. Kolumbán Miklós, Amerikában élő költő – gyermekkori barátom még Kolozsvárról –, mondta nekem a '80-as években, hogy „könnyű nektek, nem kell pszichológushoz járnotok, mert nektek vannak barátaitok”. Gyönyörű és zseniális megállapítás. Tömören összegzi mindazt, amiről ma itt beszélgettünk.

Kiss Ferenc

Emlékezés Vass Lajosra

Tisztelt ünneplő közönség, Hölgyeim és Uram!

A magunk mögött hagyott évszázad egyik arcán felemelő, boldogító, öröndetes vonásokat látunk. Tevékeny igaz emberek, lelket nevelő-emelő igaz magyarok áldozzák tehetségüket, idejüket, képzettségüket a nemzet szellemkincseinek gyarapítására, milliók műveltségének gazdagítására, önmagunk és őseink fokozott megbecsülésére.

A XX. század két legnagyobb magyarja még összetettebb, még sokoldalúbb emberfő, mint például XIX. századi két nagy zenesz elődjük: Erkel Ferenc és Liszt Ferenc. Kettejükben még „csak” zeneszerző, zongoraművész és karmester lakik egy személyben. Bartók Béla és Kodály Zoltán viszont öt-hatféle tevékenység együttvitelében vált toronymagassá, úgyszólván utánozhatatlanná: zeneszerzésben, zenetudományban (ezen belül az igazi népzene fölfedezésében), továbbá zongora-művészetben, zenei-nevelési eszmerendszer kidolgozásában, anyanyelv-művelésben, költőiműfordítói működésben és olykor karmesterkedésben is. E két kitűnő Példamutatót, e két Nagymestert jeles tanítványok tucatjai követték, közülük emelkedett ki sokoldalúságával, szorgalmával, lelkes lendületével és milliókat megmozgató-megújító hatásával: Vass Lajos.

Kezdetben zeneszerzőnek és kóruskarnagynak készült, de csakhamar népzenegyűjtővé is vált. Gyermekkorának színhelye, a He-

Emlékezés és vallomás

Vass Lajos és dr. Kaposi Edit síremlék-avatásán

„Dalnok jö, dalnok megy, de örök az ének.” Ezt hirdeti-vallja Kodály Zoltán *Sírató Ének* c. kórusműve és Bodrogh Pál, e szöveg költője. Áldottak és boldogok mindazok, akik énekelnek és énekre tanítanak, mert boldog dalolók ezrei, sőt: milliói áldják emléküket. Úgy is, akkor is, amikor egyáltalán dalra fakadnak. Így válik örök folyamattá az énekszó. Így lesznek örökké sugárzó csillagokká a dalnokok.

Apáink, anyáink igazi hangját, tízezernyi dalát a XX. század két legnagyobb magyarja fedezte föl és adta át folytatásra tanítványaink seregének, rajtuk keresztül pedig mindnyájunknak. Mert ahogyan a próféták s a hadvezérek is apostolokkal, püspökökkel és papokkal, – ezredesekkel, századosokkal és hadnagyokkal növelték híveik seregét, – azonképpen Kodály és Bartók ígéit is tanítványok sokasága gyarapította-közvetítette-oltotta belénk, hogy ezáltal műveltebbek, boldogabbak legyünk!

És miképpen Boldog Gizella, Szilágyi Erzsébet, Török Sophie, Seilern Crescentia, Laborfalvy Róza és Sándor Emma állt Szent István, Hunyadi János, Kazinczy Ferenc, Széchenyi István, Jókai Mór és Kodály Zoltán mellé, segítve Őket munkájukban, – s ha kellett: vigasztalva őket nehéz napjaikban –, úgy állt Kaposi Edit Vass Lajos mellett, miközben ő maga is szolgálta-gyarapította nemzeti kultúránkat, közös önismeretünket. Az az öt-hat évtized, amit ők ketten a magyar műveltségnek, művelt magyarságnak szenteltek, szervesen folytatta, szélesítette és mélyítette Bartók és Kodály vetését.

Boldogok lehetünk valamennyien, akik az ő közelükbe kerülhetünk, akik egy húron, egy hangon pendülünk, zenghetünk Velük! Hisszük, valljuk, hogy ezen a helyen csak testük pora és hamvai nyugszanak; de lelkiük a Mennyei Paradicsomban együtt örövendezik Bartók Bélával, Kodály Zoltánnal, Bárdos Lajossal, Farkas Ferencsel és Veress Sándorral, Széll Jenővel és Muharaj Elemérral.

Ünneplő Feleim! Járjunk tehát az Ő útjukon, őrizzük és áldjuk emléküket lankadatlan szeretettel és hálával!

Dr. Olsvai Imre

a Vass Lajos Népzenei Szövetség tiszteletbeli elnöke, az MTA Zenetudományi Intézet nyug. tudományos főmunkatársa

ves megyei Poroszló mellett még Bodroghközt is fölkereste feleségével, Kaposi Edittel együtt. Saját gyűjtései mellett, természetesen, az addig már feltárt hagyomány ápolásában is tevékeny részt vállalt a negyvenes évek óta. Ez a tevékenység fejlesztette-bontotta ki gyakorlati érzékét a népdalkincs terjesztéséhez, néptömegek megénekeléséhez. 1969-től kezdve ország-világ tőle tanult, tőle kapott kedvet a zenei néphagyományok magaeírlete-formában történő elsajátításához és megszólaltatásához. Nélküle aligha állnánk itt, aligha jutottunk volna a hagyomány őrzésének és ápolásának mai szintjéig!

Személyes élményeim és emlékeim 1949 őszéig nyúlnak vissza. Ekkor vetek föl a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola karvezető szakára, ahol olyan végzős hallgatók betanító és vezénylő munkája bűvölt el, mint Vass Lajos, Lantos Rezső, Kokas Klára, Pásztai Miklós, Bárdos Kornél és Rudolf Péter. Ám ők nemcsak szakmailag ejtettek rabul, hanem emberközelségükkel, kedvességükkel, személyes légkörükkel is megragadtak. Minden kóruspróba felemelő élményt jelentett számomra. Vass Lajos az elsők közt is első volt. Fokozta ezt az a csodálatos véletlen is, hogy az első mű, amit Ő tett át velünk, Ő vezényelt nekünk, az Bartók *Négy Szlovák Népdal*-a volt. Szinte éreztem Bartók láthatatlan jelenlétét és a felvidéki hegyek tiszta levegőjét.

A következő tanévekben többször kerültem kapcsolatba a zeneszerző Vass Lajossal. Hol úgy, hogy némelyik akkor írt kórusművét vettük át karének-órán, hol pedig hangversenyen mutatták be nagylélekzetű műveit. Boldogan hallgattam annak a zeneszerzői nyelvnek, megújult stílusnak a folytatását, amely Bartók és Kodály úttörését viszi, fejlesztí tovább. De nem utánzó, sablonos módon, mint a pesti, polgári származásúak többsége, hanem őszinte, egyéni, hiteles hangon!

És felejthetetlen élményt jelentettek a Honvéd Művészegyüttes más szerzőktől származó alkotásai is, amelyeket Vass Lajos vezényelt. Közben pedig két tanéven keresztül Kaposi Editnek is évfolyamtársa voltam a karvezető szakon; majd a zenetudományi főtanfolyamokon, annak népzenekutató tagozatában is együtt hallgattuk Lajtha László népzeneóráit. Edittel még a Népművészeti (Népművelési) Intézet keretében is közös népzenegyűjtő-utakon és közös tanfolyamokon vettünk részt, ahol Ő néptáncot tanított, magam pedig népzeneéről beszéltem.

1969-ben Lajossal kerültem még közelebbi kapcsolatba. A Magyar Televízió legelső „Röpülj Páva” népdalversenyében az elődöntőkre történő válogatásoktól a középdöntő-beli zsűritagságig közvetlen közlő, a többi alkalommal pedig a képernyő előtt ülve láttam, hallhattam Vass Lajos történelem-formáló tevékenységét. Mert ahogyan Ő a nézők és hallgatók millióit kapcsolta be a népzene áramába, – de mondhatom úgy is: a népzenei hagyományt egyesítette a nemzet millióival, – az maga volt a történelmi csoda, amit két emberöltővel előbb Ady Endre álmodott meg a következő szavakkal: „Várjuk már, várjuk / Az új magyar csodákat!”. Vass Lajos a népzene jótevője, újjáélesztője és apostola lett, öntudatra ébresztve az egykori hagyományteremtők leszármazottait, hagyománytiszteletre és -szeretetre készítette a nemzetnek másféle kultúrákba született rétegeit.

És ezután még 22 évig szolgálta, erősítette a régi örökség új hordozóit. Hogy napjainkban ezernyi énekkar és sok-tízezer kórustag mellett nyolc-kilencszáz népdalkör és hangszeres együttes, meg számos szólólista éleszti a tüzet, azt közvetve Vikár Bélának, Kodálynak, Bartóknak (és számtalan tanítványuknak, követőjüknek) köszönhetjük, – közvetlenül pedig magának Vass Lajosnak!

Áldja meg Őket a Magyarok Istene mind a két kezével!

Olsvai Imre

(Elhangzott 2007. április 14-én, a Vass Lajos Népzenei Szövetség és a Vass Lajos nevét viselő énekkarok közös ünnepi rendezvényén.)

Emlékeim Vass Lajosról

Mikor megtalált a feladat, hogy Vass Lajosról szóljak, azon gondolkodtam, van-e valami új, amit el tudnék róla mondani. Azután az jutott eszembe, hogy ha ismétlésekbe bocsátkozom is, talán az is elfogadható lesz. Elfogadható, mert róla nem lehet eleget beszélni, nem lehet a gazdag munkásságot elégszer és eléggé felidézni.

Április 5-én lett volna 80 éves, és immár hosszú, hosszú évek múltak azóta, hogy elment. És elment közben az a csodálatos társ, feleség, asszony, aki segítette őt munkájában, és ez kölcsönös volt, hiszen nemcsak feleség volt a drága emlékü dr. Kaposi Edit, hanem szakmailag is értő tudós, munkatárs. Az öt évvel ezelőtti emlékező ünnepségen még Edit asszony is itt ült közöttünk, s féltő szeretettel figyelte a Vass Lajos által fémjelzett népzenei szövetség munkáját.

Csak emlékeztetőül szeretném elmondani, mi mindennel foglalkozott Vass Lajos, e nagyszerű ember: zeneszerző, karnagy, népdalgyűjtő, zenepedagógus és a szó legnemesebb értelmében népművelő volt.

De most engedjék meg, hogy elmondjam életemnek azt a szakaszát, amelyben olyan szerencsés lehettem, hogy igen gyakran dolgozhattam együtt Vass Lajossal.

Legelőször én is, mint mindenki, a Röpülj páva televíziós sorozatban „találkoztam” vele, noha, mint zeneszerző, és mint a gyerekekkel is törődő zeneszerző, ismertem már alkotásait.

Komárom megyében működtem, mint magyar-ének-zene szakos tanár, s mint lelkes népdalgyűjtő, hiszen már első diplomámat is e területről, nevezetesen környezetem népdalaiból, népszokásaiból írtam.

Egyszer egy kedves levelet kaptam Vass Lajostól, hogy a közelünkben lakik egy bizonyos Szomjas Laci bácsi, aki mozgásában korlátozottan élt, s ezért ki kellene hozzá menni és összegyűjteni a dalait. Én ezt meg is tettem, több mint 300 dalt énekelt Laci bácsi. Mint fiatal pedagógus, nagyon megtisztelő volt számomra, hogy Vass Lajos kért fel egy munkára, sőt annyira megbízott bennem, hogy a válogatást – már mint a népdalok értékét illetően – is rám bízta. Hát így kezdődött! A továbbiakban megyénkben is megalakult a KÓTA, amelynek születésénél ugyancsak ő bábáskodott. Minden év decembereben tartottunk egy megyei pávaköri találkozót, ahová természetesen meghívtuk őt, s örömmel vállalta a konferálást, és az összejövetelek végén a szakmai tanácsadást. Előfordult, hogy a környék lakodalmas szokásaiból állítottunk össze műsort. A hitelesség kedvéért meghívtunk három idős házaspárt, akiknek abban az időben volt az 50 éves házassági évfordulójuk. Természetesen, ehhez násznagyok is szükségeltettek, ki más lett volna az egyik, mint Vass Lajos. Olyan alkalom nem volt, amelyre nem lehetett őt meghívni. Ha ideje engedte, minden feladatot vállalt.

Közben a gyermekcsoportok is lehetőséget kaptak a szereplésekre. Több alkalommal volt rendezvényeinken vagy éppen utazott velünk, ha útnak indultunk műsorainkkal. A legnagyobb tudással, s a legnagyobb szakmai alázattal végezte munkáját.

- 2007. december 15-én – mások mellett – Magyar Örökség-díjban részesül a „Röpülj páva” mozgalom és Vass Lajos.
- Köszönetet mondunk Kóka Rozáliának a lapunkban megjelent Vass Lajos-sorozat előmozdításáért. (A szerk.)

Kaposi Edit és Vass Lajos 1950-ben (Vass Dániel tulajdona)

A legszebb emlékeim között tartom számon azt az időt, nevezetesen 1971. október 5-ét, amikor a Magyar Rádió Ifjúsági Osztálya „Nótafa-iskola” címmel pályázatot hirdetett. Már a felhívásból kitűnik Vass Lajos népzenei nevelőmunkája, gyermekszeretete, igényessége. Szabad legyen egy rövid idézetet felolvasni belőle. Célja „a gyerekek népdalkincsének bővítése, az együtténeklés, játszás örömeinek megismertetése. Az adásokon keresztül nagy családot, sőt táborot szeretnénk kialakítani. Ennek nyilvántartott tagja lesz minden gyermek, aki majd helyes megfejtést küld be, bizonyos számú népdalt ismer stb. De legértékesebb tagjai azok lesznek, akik maguk is jegyeztek le dalt népdalénekesektől.” Tehát az egésznek a lényege az volt, hogy a gyerekek minden településen, persze, inkább a falvakban, gyűjtsenek népdalokat, s azt küldjék be a rádióba.

Hihetetlenül nagy sikere volt a műsornak. A tömérdek gyönyörű népdal megtanításán kívül kontaktusok, barátságok alakultak ki. Megindult az érdeklődés egymás munkája iránt. A felnőttek pávaköri mozgalmához hasonlóan, pezsgésnek indult a népzenei élet a gyerekek, az iskolások körében is. Felbecsülhetetlen volt ennek a mozgalomnak az eredménye, értéke.

Vass Lajosnak mindenre volt ide. Ellenőrizte a lejegyzéseket, biztatta a gyerekeket, a pedagógusokat, kijárt a helyszínre, mert

a rádió számos vidéki felvételt is készített ekkor. Jellemző, hogy az időpontokat, néhány korrekciót személyesen kért és közölt, mert neki erre is volt ideje. Őrzöm az ide vonatkozó leveleket (másolatokat persze, mert az eredetit Edit asszonynak adtam át), amelyben például így ír: „nagyon szépen köszönöm a gyerekek legutóbbi gazdag anyagát. Ezt a dalt visszaküldöm, mert lejegyzési hibát vélek benne felfedezni. Kérem, legyen szíves ellenőrizni... Ha valóban úgy van, ahogy lejegyezték, akkor romlással állunk szemben, ez, meg ez gyönyörű, értékes variáns stb.” A beérkezett dalokkal kapcsolatosan a Tudományos Akadémián is utána nézett, hogy például az adott faluban mikor, mit gyűjtött Kodály. Egyszóval mindenre odafigyelt, és mindennel, mindenkivel törődött, s biztatott a további munkára.

Ha már az idézeteknél tartunk, engedjék meg nekem, hogy egy korabeli újságot citáljak, 1973. október 17-ről. „Nagy volt az izgalom a neszmeélyi általános iskolában. Tíz órakor megérkezett az iskola központi épülete elé a rádió mikrobusza a stábbal és Vass Lajos zeneszerzővel, akit a Röpülj Páva mozgalomból az egész ország ismer. Az iskolában gyűltek össze azok az idős nénik és bácsik is, akiktől a neszmeélyi gyerekek a régi gyönyörű dalokat, gyermekjátékokat tanulták... A felvétel előtt még egy kiválasztó próba: Vass Lajos meghallgatja a gyerekeket, a nótafákat, s összeáll a 20 perces adás programja, majd jelt ad a felvételle.”

Igen tisztelt ünneplő közönség! Én úgy gondoltam, hogy a legméltóbban akkor emlékezhetünk e csodálatos emberre, ha meghallgatjuk a hangját, de ezúttal nem csupán a hangjában gyönyörködhetünk, hanem e rádiófelvételben belekóstolhatunk mindabba a sokoldalúságba, amelyről a korábbiakban beszéltem. Halljuk hát a polihisztor, a zenepedagógust, a népdalgyűjtőt, a rendszerező tudóst, és végül, de nem utolsó sorban Vass Lajost, az embert.

Köszönöm, hogy meghallgattak.

Dr. Gerzánics Magdolna, akkor Sperl Vilmosné
(Kapcsolódó hanganyag: www.gerzanic.hu/2007/04/14/vass-lajos-evfordulo/)

Negyven kising

Menekülés Magyarországról 1956-ban

Két éve, mikor a kilencedik osztályba jártam, egy nagyobb dolgozatot kellett írunk történelemből. Én az '56-os magyar forradalmat választottam. Megkértem a nagymamámat, hogy mesélje el a menekülésüket. A dolgozatom akkor svéd nyelven készült. Most, hogy önöknek elküldöm, újból megkértem nagymamámat, hogy segítsen nekem lefordítani, mert a magyar tudásom nem tökéletes.

1956. október 21-én született nagyszüleim első gyermeke, Marianne, az édesanyám. A már érezhető politikai nyugtalanság miatt ez a szülés otthon történt. Sopronban laktak. Itt ugyan harcok nem voltak, de az egyetem fontos szerepet vállalt a segélyszállítmányok Budapestre irányításában. Itt fogadták a külföldi újságírókat is.

A forradalom első két hetében nagyszüleim, Marianna és László reménytelen boldogságban éltek, és tervezték leánykájuk keresztelőjét, melynek időpontját november 4-ére, vasárnapra tűzték ki. Ezen a napon, kora reggel arra ébredtek, hogy a rádió Nagy Imre segélykiáltását sugározza! Nagypapám, aki tanársegéd volt, azonnal bement az egyetemre, hogy megtudja, mi is történt. Ünneplő ruhába öltözött, mert félt, hogy mire hazaér, talán már nem lesz ideje átöltözni a keresztelő előtt.

Marianna éppen a gyermekkel foglalkozkodott, mikor László hazajött, és elmondta, hogy az osztrákok megnyitották a határt, hogy minden nőt és gyermeket befogadjanak, hogy az eseteleges harcok idején biztonságban lehessenek. László maga is részt kívánt venni a harcban, ezért átöltözött hétköznapi ruhába. Közben Marianna gyorsan összepakolta a legszükségesebb dolgokat, néhány pelenkát, László egyetemi diplomáját és az esküvői keresztjüket, amellyel az eskető papjuk megajándékozta őket.

Az egyetemről egy autó vitte el őket az osztrák határig. A tervezett keresztelő ezen a napon elmaradt. A háromkilométeres út Soprontól a határig menekültek áradatával telt meg. Az autó Lászlóval visszafordult a határ előtt. Mikor Marianna búcsút intett neki, eszébe jutott, hogy még egy fénykép sincs nála, amit majd megmutathat leánykájuknak a papáról, ha esetleg nem találkoznak többet.

A határ osztrák oldalán busszal szállították a menekülteket a vasútállomásra, hogy onnan vonattal folytassák útjukat a menekülttáborba. Marianna nem akart tovább utazni, nem akarta, hogy még messzebbre kerüljön Magyarországtól. Leült az állomás előtti padra, gondolta, hogy később biztosan talál menedéket egy kolostorban. Szürke esős idő volt, nagyon aggódott a kis kéthetes gyermeke miatt.

Kis idő múlva jött egy autó, megállt és apósa szállt ki belőle.

– Mit csinálsz itt? – kérdezte.

– László biztonságban akart tudni minket.

– És ő hol van?

– Magyarországon maradt.

Apósa elvitte őket egy ismerőséhez, ahol már ott volt az anyósa és a sógornője. Nagyon kedvesek voltak a házigazdák, rögtön megvendégelték őket, és Marianna végre nyugalomban szoptathatta meg a gyermekét. László miatt nagyon aggódott, a rózsafüzért

A Gereben házaspár esküvői fotója (1956)

imádkozta, kérte a Szűzanyát, hogy történjék csoda, és újra együtt lehessenek. Nem számít, ha dolgaik, az otthonuk el is veszik, csak a kis család legyen együtt. Marianna gyermekével egy padlásszobában pihent. Három óra körül lépések hangzottak a lépcsőn, majd ott állt az ajtóban László. Nagy volt az öröm és még nagyobb a hála Istennek.

László Sopronban néhány kollegájával járta a várost, de látták, hogy nyugalom van. A profeszorok az egyetemen és a város vezetői belátták, hogy teljesen értelmetlen volna harcot kezdeni az óriás ellenséggel. Csak tönkretennék szép, régi történelmi városukat. Két-három nős férfi László társaságában elhatározta, hogy leteszik fegyvereiket, és elindulnak megkeresni családjaikat. Ekkor már a férfiak számára is nyitva állt az osztrák határ.

László is elkerült ugyanarra a vasútállomásra, ahol előzőleg Marianna várakozott. Minden ismerőstől érdeklődött, látták-e a családját. Hirtelen figyelmes lett egy hangra, ami ismerősnek tűnt. Egy hangszórón keresztül igyekeztek megkeresni elveszett szülőket, gyerekeket. László követve a hangot, felfedezte, hogy a hangszóróban az édesapja beszél. Mindjárt meg is kérdezte:

– Tudod, hol vannak?

– Igen tudom, de várjál, míg befejezem a mondanivalómat – felelte, aztán elvezette őt a családjához.

Még aznap este beköltözhetek egy nagy lakásba, ahol több menekült család gyűlt össze. Egyszer csak kopogtattak, az ajtóban egy nagy tollpárnával a kezében egy szegény kis öreg néni állt:

– Hallottam, hogy van itt egy kismama, szeretném, ha kényelmesen pihenhetnék – és átadta a párnát. Egy hétig maradtak ebben a városban; Eisenstadt, magyarul Kismarton.

Másnap késő délután Marianna és László elmentek sétálni a városba, a nagymama vigyázott a kicsire. Séta közben Marianna felfigyelt egy apácára. A ruháján látta, hogy ahhoz a rendhez tartozik.

zik, amelynek nővérei Budapesten abban az iskolában tanítottak, ahová ő első elemítől az érettségig járt: a budai Szent Margit Intézetben. Tudtak németül, így megszólították a kedvesnővért. Érdeklődtek, hogy nincsenek-e nővérek Magyarországról az itteni intézetben. Hat kedvesnővért találtak, aki tanította Mariannát. Inez nővér volt a felsőbb leányiskola internátusának igazgatója, szívélyesen fogadta őket, és kérte, hogy mondják el a leányoknak menekülésüket.

Ezek a lányok nagy érdeklődéssel követik a magyar forradalom eseményeit, így biztosan nagy örömet jelent számukra, ha találkoznak olyan személyekkel, akik meg is éltek. Amikor a lányok hallottak a bébiről és az elmaradt keresztlőről, azonnal megkérdezték a nővért, hogy nem rendezhetnék-e meg ők a keresztlőt. Aztán még valamit titokban is kérdeztek, majd megjelentek 40 darab kézzelvarrott és hímzett bébiinggel. Ezzel mindjárt megajándékozták a kicsit. Ugyanezeket a kisingeket használta a kis Marianne négy testvére, majd később az első gyermekeként én is.

Három nap múlva tartották meg a keresztlőt egy szép nagy templomban, amely a zeneszerző Joseph Haydn-ról van elnevezve. Az egész internátus részt vett, énekeltek, majd az iskolában, a Theresianumban rendeztek uzsonnát. Végül egy nagy csomagot adtak át Mariannának, ami mindazt tartalmazta, amire egy kis-mamának szüksége van, krémeket, vattát stb. Inez nővér odaajándékozta magyar nyelvű újszövetségét és missalját is, úgy gondolta, hogy erre Mariannának nagyobb szüksége van, mint neki.

Egy hét múlva Salzkammergutba kerültek, ahol a Soproni Egyetem egy része összegyűlt. Ott már nem jutott nekik hely, ezért St. Wolfgang polgármestere elintézte, hogy egy szép panzióba befogadják a családot. Néhány nap múlva Lászlót Bécsbe hívta az unokatestvére, akinek sikerült összekötést szereznie a bécsi Olajválalattal, itt esetleg lehetősége volna munkát kapni. Ekkor össetalálkozott az édesapjával, akitől megtudta, hogy a nővére a családjával együtt már elindult Svédországba. Az édesapja arra kérte, fontolják meg: legjobb volna, ha Lászlóék is Svédországot választanák, így az egész család együtt lehetne. Ők is – László édesanyja, édesapja és 13 éves kishúga – megpróbálnak odajutni.

A dévai keresztlányka

Dr. Gereben Lászlóval és feleségével, Mariannával Déván, a Böjte Csaba atya által alapított gyermekotthonban ismerkedtem meg ez év februárjában. Újságíró kollégámmal éppen az iskolaudvaron várakoztunk a gyerekekre, amikor megérkezett a „szépkorú” házaspár. Beszélgetésbe elegyedtünk. Elmondták, hogy Svédországból érkeztek, eljöttek, hogy meglátogassák az interneten fogadott kis keresztlányukat. Feszült várakozással nézettek a tanteremajtók felé. Azt gondoltam, hogy talán nincs gyermekük vagy unokájuk, hogy nem restelltek sok száz kilométert megtenni Svédországtól idáig ebben a goromba időben. Hamarosan kicsengettek, az ajtókon kitódultak a gyerekek, s egy tanítónő a házaspárhoz vezette az eleve szemű nyolc-évesforma keresztlányukat. Nem éreztem illendőnek megzavarni az ismerkedés pillanatait, ezért a háttérben maradtam. Amikor láttam, hogy már hármasan, kézen fogva sétálgatnak, beszélgetnek, s a kislány szígyenlős boldogsággal válaszolgat a kérdéseikre, egy pillanatra megállítottam őket, s megkértem Várhegyi István kollégámat, hogy készítsen róluk egy fényképet a leendő könyvünkbe.

Este egy rövid beszélgetésre behívtam a házaspárt a vendégszobámba. Hát, az mindjárt kiderült, hogy a gyerekeket és unokákat illetően tévedtem! Vannak gyermekeik is, unokáik is szép számmal. Címeiket cseréltünk, később néhány levelet is váltottunk. Egyik alkalommal elküldték nekem az unokájuk iskolai dolgozatát. Némi apró

Bécsben akkor a világ legtöbb államának a konzulátusa megtalálható volt. Az ember válassza, hol szeretne ezután élni. Egyes országok a magas képzettségűeket válogatták elsősorban, de a svédek a betegeket, öregeket és a családokat fogadták be elsősorban. Marianna a kicsivel St. Wolfgangban várakozott, ott kapta a táviratot: Utazzon Bécsbe, ahonnan három nap múlva indulnak Svédországba. Svédország?! – gondolta Marianna –, alig tudunk valamit róla. Hideg van, 150 éve nem volt háború, és meztelenül fürdenek az emberek” (ahogy ezt nemrég láttam az Egy nyáron át táncolt című filmben). Igaz, a második világháború után Marianne az iskolában svéd ebédet kapott a Rädde barnen-től – egy svéd segélyszervezet jóvoltából. Így két svéd kifejezéssel találkozott: Rädde barnen – Mentsd meg a gyerekeket, és Kron vete – ez volt a keksz-kenyér márkája.

Nem volt pénze a vonatjegyre, de megnyugtatták az ismerősök, hogy a menekültek ingyen utaznak. A kalauz más véleményen volt, mindenáron a jegyet akarta látni, másképp leszállítja őket a következő állomáson. Erre a kupé összes utasa fellázadt, összeszidták a kalauzt, és megvették Marianna jegyét. Meg akarták hívni az étkezőkocsiba is, de mivel nem akarta otthagyni a kicsit, hoztak neki ennielót. Bécsben már várta őket László, s a hét végén ismerősöknél lakhattak. László kapott a Caritas-tól (katolikus segélyszervezet) egy kis pénzt, így tudtak ennielót is venni. Az egyik utcasarkon egy öreg néni sültgesztenyét árult. László tudta, hogy Marianna ezt nagyon szereti, ezért akart venni egy keveset. Mikor a néni meglátta a kabátjukon a nemzetiszínű szalagot feketével át húzva, nem fogadott el pénzt a gesztenyéért.

1956 november 25-én hétfőn indultak el az új haza felé. Különös érzés volt az a tudat, hogy hátuk mögött immár bezárult a vasfüggöny. Megkönnyebbülést éreztek, de egyben fájdalom töltötte el szívüket. Különösen Marianna számára volt nehéz, hiszen szülei, testvérei Magyarországon maradtak. Vajon láthatja-e még őket valaha?!

Kényelmes, WC-vel ellátott buszokon utaztak. Naponta háromszor álltak meg pihenni, és akkor ettek is. Az étel előre meg volt rendelve, így aránylag gyorsan ment, de így is majdnem há-

igazítással ebből született meg a Negyven kising című írás életük történetéről. A kicsi keresztlányukat áprilisban Csobánkán láttam viszont. A Twist Olivér című musical főszereplőjeként hódította meg a szívünket.

Kóka Rozália

rom napig tartott az út. Kis Marianne egy bébi cink-kádban utazott (az Eisenstadt-i Caritás-tól kapták), pólyástól betéve igazán kényelmesen érezhette magát. Az étel nem volt probléma, mert Marianna szoptatta. Útközben sohasem sírt, de mikor a busz megállt, és nem ringatta, azonnal sírva fakadt. Szerdán, november 27-én érték el a dán határt, ahol meleg kakaóval, szendvicssel és kaláccsal kínálták őket. Délután érkeztek meg Svédországba, Helsingborgban, ahol először kávé és szendvicses kaptak. Ezek igen szépek és mutatósak voltak, de mikor megkóstolták, nagyon meglepődtek, a kenyér édes volt, számukra szokatlan. Mind a mai napig ez az egyetlen a svéd ételek közül, amit nem tudtak megszokni. Helsingborg-ba fertőtlenítő fürdőbe vitték őket, s az orvosi vizsgálat után új fehérneműt és meleg ruhát, cipőt kaptak. Megalázó volt ott állni mezítelenül a személyzet előtt, akik a ruhákat osztották. (A férfiaknál is voltak női kiszolgálók.)

A Gereben család Svédországban

Utána a közelben fekvő Ramlösa üdülőhelyre kerültek, ott egy szép nagy szállodában helyezték el őket. Másnap hivatalosan regisztráció következett, ami nagy nehézséggel járt, hiszen igazolvány nélkül hagyták el Magyarországot. November 29-én, pénteken utaztak tovább vonaton Sala városba (Közép-Svédországba), melynek a közelében fekvő Sätrabrunn szanatóriumában rendeztek be egy menekülttábor. Minden család külön szobát kapott. A kényelmes és szép környezetben végre nyugalomra találtak. Kedves, meleg fogadtatásban részesültek, majdnem minden nap jöttek látogatók a környékről. Svédok és magyarok is. Mindig hoztak ajándékokat, ruhát, gyümölcsöt, édességeket.

Nagyon érdekes volt számukra az első Lucia (Szent Luca) ünnepség. Már kora reggel jött a hosszú fehér ruhába öltözött Lucia, égő gyertyakoszorúval a fején, piros szalagövvvel. Őt követték a fehér ruhás leányok, égő gyertyákkal hozták a fényt. Minden szobába bementek, Lucia-napi és karácsonyi énekeket énekelve.

*

A szép, nagy, hóborította parkban egy speciális üléses szánkóval közlekedtek, lábbal hajtva azt. Mivel gyerek-kocsijuk nem volt, erre a szánra egy kartondobozt helyeztek, és ebbe tették a kis Mariannét, s így mentek sétálni. Ezt látva, már másnap jött egy ott lakó, és hozott ajándékba egy gyerek-kocsit. A svéd nyelv tanulását is megszervezték régebben itt élő magyarok segítségével.

A munkaügyi hivatal már Ramlösában érdeklődött, hogy kinek mi a képzettsége, szakmája, hogy ennek alapján szerezzenek számukra munkalehetőséget. László még otthoni geofizikusi munkáján keresztül ismert egy svéd vállalatot Stockholmban, amelynek az igazgatója az Európai Geofizikus Egyesület elnöke volt. Tíz nap múlva hívták Stockholmba, s a kétéhetes karantén idő elteltével el is utazott. Úgy gondolta, hogy nem utazhat síruhában-síbakancsban, ezért a menekültek igyekeztek megfelelő öltözéket összegyűjteni számára. Egyik inget, másik nyakkendőt stb-t hozott. Január elsejével kezdődően alkalmazták is. A legnagyobb probléma a lakás volt. Abban az időben lehetetlen volt Stockholmban lakást bérelni. Albérletet szerzett magának, de Marianne a kicsivel kénytelen volt a táborban maradni.

Első karácsonyukat Svédországban a táborban ünnepelték. Nehéz volt megélni a karácsonyi örömhírt ilyen távol a hazától, rokonoktól, barátoktól. A tábor vezetői mindent megtettek, hogy

a honvágyat enyhítsék. Különböző ünnepségeket rendeztek, s az ünnepek alatt a menekültek maguk főztek magyaros ételeket. Szép élmény volt a karácsonyi hajnali svéd istentisztelet, de nagy örömeikre magyar katolikus miséről is gondoskodtak.

Január elején László megkezdte a munkáját. Egy indus kollégája vállalkozott, hogy bevezeti a teendőket német nyelven. Nagy megpróbáltatást jelentett nagyszüelimnek, hogy az új élet kezdeti nehézségeiben nem volt lehetőségük támogatni egymást. Ezért február elsején Marianne a kicsivel elhagyta a tábor. Saltsjöbaden-ben, elég messze a várostól, sikerült egy bútorozott szobát bérelni, ahol sem főzni, sem mosni nem lehetett, éjjel még fűtés sem volt. Egy kis rezsó segítségével próbálták a legszükségesebb egyszerű ételt elkészíteni, de ezért egy hónap múlva fel is mondtak nekik. Ezt megtudva, László munkahelyén két hónapra biztosították számukra egy lakást, míg a tulajdonosok külföldön voltak. Ezután ideiglenesen egy üresen álló öregotthonban lakhattak, míg azt le nem bontották. Akkor már Marianne és László második gyereke útban volt, jó lett volna már egy igazi otthon! 1957 karácsonyát már abban a tudatban éltek, hogy január elsején újra hontalanok lesznek.

Ebben a reménytelen helyzetben csoda történt! Megint László kollégái jöttek segítségükre: az egyik házat vett, a másik megkapta a lakását, azzal a feltétellel, hogy a fennmaradó kislakást Lászlóék kapják. Nagy volt az öröm és a hála, végre megvolt az első otthonuk az új hazában! Négy és fél hónap múlva megszületett a második gyerekük, egy kisfiú. Idővel aztán – ahogy nőtt a család, összesen öt gyerek született – nagyobb és nagyobb lakásba költöztek. Hét év után, 1963-ban svéd állampolgárok lettek, s akkor végre lehetőségük nyílt hazalátogatni Magyarországra. Valahányszor hazamentek, érezték a kommunizmus nyomását, így mindig nagy megkönnyebbülést jelentett számukra, amikor Svédországba visszatértek.

1991-ben az utolsó szovjet katona is elhagyta Magyarországot. Szabad ország lett, demokratikusan választott kormánnyal és különböző pártokkal. Így nagyszüelimnek idősebb korokban sikerült egy kis lakást venniük Budapesten. Így most két otthonuk is van – egy Magyarországon, ahol a gyökereik vannak és egy Svédországban, ahol az összes gyerekük és nyolc unokájuk lakik.

Elisabeth Damström Gereben

Született mint primás

Hetvennégy éves korában, 2007. november 22-én elhunyt Potta Géza.

A színi cigányprimás az utolsó östehetségek egyike volt. Olyan cigányprimás, aki mindig, mindenütt kiszolgálta a közönséget. Játszott cigányzenét, népzenei, nótákat, slágereket. Imádott társa a hegedűje volt. Ha fellépésre hívták, végigutazta az éjszakát, reggel kiöltözve, hófehér ingben, öltönyben, nyakkenődösen kiszállt a vonatból, végigpróbálta a délelőttöt, s este olyan frissen állt színpadra, mintha egész álló nap pihent volna.

A közönség imádta, olyan hangulatot teremtett, hogy szíve szerint mindenki énekelni kezdett volna, ő tisztelte a hallgatóságot, élvezte a sikert. Ha tízszer tapsolták vissza, tíz ráadást adott, vidáman, mosolyogva, fáradhatatlanul, minden porcikájával muzsikálva. Aztán, az előadás után, levezetéként haj-

nál szórakoztatta tisztelőit, tanítványait. A szakmabelieket. Azokat, akik maguk is a népzenenek, a néptáncnak hódolnak. S akik életük végéig büszkék lesznek arra, hogy Géza vezetésével brácsázhattak, az ő hegedülésére táncolhattak.

Annak idején meghatottan vette kezébe az Ifjú Szívek gondozásában megjelent egyetlen CD-jét, amely nem hagyományos nagylemez, hanem muzsikustré. Tanítani kellene, amit nem lehet tanítani: szívből, szívvel zenélni, ez volt a legnagyobb kincse, tudománya.

Nyár óta komoly beteg volt, de a szíve azóta nem volt a régi, amióta elment Dzsuga Géza, Pimasz, aki barátja és muzsikustársa volt. Most újra összekacsinthatnak.

Grendel Ágota

(Megjelent a Pozsonyi ÚJ SZÓ 2007. november 23-i számában. A fotót Darnos István készítette 2006-ban, Nagyidán. Potta Gézát november 24-én helyezték örök nyugalomra a színi temetőben.)

A Nemzeti Táncszínház műsorából

NAGYIDAI CIGÁNYOK

december 20., 29., január 15., 16., 27., 28. 19.00
február 3. 15.00, február 7. 19.00

ExperiDance - Román Sándor Táncársulata
Nemzeti Táncszínház – Színházterem

KALOTASZEG

december 28., január 18., február 16. 19.00
Honvéd Táncszínház

Nemzeti Táncszínház – Színházterem

MAGYAR CARMEN

január 11. 19.00, január 12. 15.00, 19.00
Honvéd Táncszínház

Nemzeti Táncszínház – Színházterem

TAVASZI SZÉL

január 26. 19.00 - Duna Művészegyüttes
Nemzeti Táncszínház – Színházterem

ZENE-BONA-SZANA-SZÉT

január 27. 10.30

január 29., február 12. 10.30, 15.00

Honvéd Táncszínház

Nemzeti Táncszínház – Színházterem

ARANY ÉS KÉK SZAVAKKAL

január 17. 19.30

Herczku Ágnes-Horváth Zsófia

Nemzeti Táncszínház – Refektórium

FOSSZÍLIÁK

január 22. 19.30 – bemutató

Duna Táncműhely

Nemzeti Táncszínház – Refektórium

NAPLEGENDA

január 29. 19.00

Magyar Állami Népi Együttes

Művészetek Palotája – Fesztivál Színház

www.nemzetitancszin haz.hu

Juhos Kiss Sándor festőművész kiállítása

Helyszín: Magyar Borok Háza

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

2007. december 5. – 2008. január 6.

A kiállítás megnyitóján közreműködtek:

Soós András és barátai (széki muzsika)

Juhos Kiss János költő

dr. Szabados György történész

Saját magam előzenekara voltam

VUJICSICS ÉS SÖNDÖRGŐ KONCERT PÉCSETT

fotó: Bácsi Róbert

Szeptember 14-én magasra hágott a hangulat a pécsi Sétatéren. A Pécsi Kulturális Központ szervezésében megrendezett Örökség Fesztivál – Pécsi Napok nagyszabású rendezvénysorozatán belül a Balkán Világzenei Fesztivál vendége volt a Vujicsics és a Söndörgő Együttes. A magyarországi délszláv népzenei hagyományok gyűjtését, ápolását és széleskörű tolmácsolását zászlajára tűző együtteseket nem kell a folkMAGazin olvasóinak bemutatnom. A Vujicsics Együttes által több mint 30 évvel ezelőtt elindított és immár generációkon átívelő, a Söndörgő révén töretlenül továbbvitt, valójában felbecsülhetetlen jelentőségű tevékenység nyomán kijelenthető: a két együttes mára a világ legjelentősebb, autentikus délszláv népzenei hagyományokat megszólaltató formációja.

A festői környezet nem túlzás: a színpad a Székesegyház, a püspöki rezidencia és könyvtár által körülölelt gyönyörű téren állt, a négy kupolájának felújítását nemrég megélt, pompásan kivilágított dómmal szemben. A több szlávajkú nemzetiségnek (Dráva menti horvátoknak, sokacoknak, bunjevácoknak, bosnyákoknak) is otthont adó Pécssett az efféle rendezvények igazán értő közönséget vonzanak. Nem volt hát különösen meglepő, hogy a tekintélyes méretű tér szépen megtelt, mire a Vujicsics a színpadra lépett. Nekem erről nehéz elfogulatlanul írnom, hisz pécsi diákként vagy 20 évvel ezelőtt itt hallottam először az együttest, és azóta is valahányszor meglátom és meghallom őket, az mindig pécsi képekkel, hangulatokkal társul. Számomra mindenképp, de körbetekintve, az arcokon látott kifejezésekből ítélve, sok mindenki számára különlegesen szölt itt az együttes. A drávamenti, Bartók lejegyezte horvát

dallamokat, mohácsi sokac tánc- és instrumentális dallamokat, pomáz környéki szerb dallamokat és magyar tamburazenét is magába foglaló repertoár megszólaltatásában hegedűsként Vizeli Balázst, dudásként pedig az egyben kiváló hangszerkészítő Véghe Andort hívták segítségül. Az elragadó precizitással és autentikus tisztasággal megszólaló muzsikának mindig szerves része Eredics Gábor konferálása, mely azon túl, hogy fontos támpontot nyújt a közönség számára az elhangzott darabok keletkezésének és tájegységi behatárolásának, illetve hangszeres megszólaltatásának módját illetően, rendszerint sziporkázó humorú is. Az együttest akár egyszer is hallott olvasó tudja, miről beszélek. Nem volt ez másként most sem, és tudva azt, hogy az együttesnek is sokat jelentő Pécs még tán némi többletet is képes előcsalogatni, a közönség igazán lenyűgöző produkciónak tapsolhatott.

Ám ekkor még korántsem volt vége a délszláv utazásnak, annak a különleges élménynek, amit az ember bármely Balkán felé vezető útján átélhet megannyi dimenzióban (geográfia, folklorisztika, gasztronómia vagy a nyelvi-lingvisztika-kavalkád), ezúttal a zene sajátos nyelvén. Következett a Söndörgő, ez az 1995-ben alakult együttes, akiknek az eddigi pályája, hát valljuk be, legalábbis több mint sejthető volt. A Vujicsics tagjai, mint példaképek, szülők, barátok és mesterek által mögéjük tartott hiteles és következetes háttér nehezen terelhetne volna őket másfelé. Igen ám, de mikor ezek a fiatalok belekezdtek, az megint valami hihetetlenül lenyűgöző volt! Az ember őket hallgatva és nézve, rögtön szembesül azzal, hogy ide más is kell: a mérhetetlen érdeklődés, az alázat, a kitartás, az egymásra történő állandó odafigyelés és szeretet. Valóban,

ezúttal is a zenei program felépülése alatt folytonosan az volt az érzésem, hogy ezt most már tényleg nem lehet fokozni, sem a dallamkincs, sem a virtuozitás, sem pedig a hangulat tekintetében. A koncert első felében horvát, szerb és magyar tamburazenét hallhattunk, utóbbit Herczku Ágnes nagyszerű énekhangjával kiegészítve. A bunjevác (bunjevacke igre), bosnyák és makedón (Kocovo oro) táncokat is felvonultató zenei blokkot emelte pazar színpadi látvánnyá a zenekar pécsi táncos barátainak (Bozsánovics Renáta és Anita, Sztanics Balázs, Tarnóczy Attila) szereplése, nem kis tetszést aratva. Elméláztam, hogy ez úgy jó, ahogy van, felülmúlhatatlan. Ekkor aztán berobbant a színpadra egy minden tekintetben különleges lény, szaxofonnal, és azonnal átvette a karmesteri teendőket, nem lehetett nem rá figyelni: King Ferus Mustafov, a makedón varázsló. A Söndörgőnek, de Ferus Mustafovnak is különleges és gyümölcsöző a 2005 óta tartó együttműködés. Az egymásból merítkezés révén olyan zenei dimenziókba csalogatják egymást, ami a közönség számára is megismételhetetlen élményekkel szolgál. Ezzel a formációval azóta több rangos magyarországi helyszínen túl (MÜPA, Sziget Fesztivál) eljutottak már Bécsbe, a kultikus helynek számító Sargfabrik-ba, és legutóbb a nagy presztízsű londoni Queen Elisabeth Hallba is. A közös produkció számomra legnagyobb értéke és élménye (de talán többen is vagyunk ezzel így), hogy a Mustafov által gyerekkora óta hordozott, ám az idők során óhatatlanul a változó igényekhez kommercializálódott dallamváltozatok, s az előadásmód visszaágyazódnak a Söndörgő autentikus hangzásvilágába, de oly módon, hogy egy régi-új minőség teremődik. S itt az „új”-on van a hangsúly, hiszen ez a zene a virtuozitásával, precíz pontosságával és erejével, a tökéletes színpadra ültetésével világszínvonalú, rendkívül figyelemfelkeltő, s valamennyi generációhoz szóló. A minden pillanatban érzékelhető lüktetés, a Mustafov és a Söndörgő-tagok közti intenzív kommunikáció igazi látványbeli élménnyé is fokozta a sziporkázó muzsikát. Az este végén még ültem egy darabig, megpróbáltam számba venni, újrapörgetni a lehetetlent, s óhatatlanul arra gondoltam, micsoda jó dolgunk van nekünk, nem lehet elégszer megköszönni!

S hogy lehet valaki saját maga előzenekara? Ezt Eredics Áron konstataulta nem mindennapi teljesítménye, mindkét koncert végigzenélése után: a Söndörgő primása immár a Vujicsics primása is, mondhatni, összejárt pályáján egy szép kört, hogy aztán minden bizonnyal egy újat kezdjen rajzolni.

Henics Tamás

A SÖNDÖRGŐ LONDONBAN

Talán az 1965-ben kezdődött londoni rezidenciám az ok, de sajnos 2007 júliusáig nem hallottam a Söndörgő Együttesről. Viszont az is elképzelhető, hogy tájékoztatatlanságot kellő sajtóérdeklődés és sajtóelismerés hiánya okozta.

Július 14-én este lépett fel az együttes a londoni Queen Elizabeth Hall koncertteremben, ahol a műsor szünet előtti első felében szerepeltek. A szünet után a Boban Marković zenekar játszott. Két teljesen másfajta együttesről, stílusról és minőségről volt szó: hogy ki mit szeretett, az »az ízlések és pofonok különböznek« meghatározás szerint dőlt el. Ami az én füleimet illeti, a Söndörgő igazi népzenei játszott a lehető legmagasabb művészi szinten. Viszont a Boban Marković zenekar vegyes műsora és előadási módja inkább népszerűsége, mint művészi színvonalra törekedett.

Érdekes – vagyis bosszantó – módon a Söndörgőt, mint másodrangú kísérelő együttest hirdették meg erre a koncertre. Elképzelhetően erre technikai okok miatt volt szükség, de így nem lehetett sejteni az együttes bámulatos színvonalát.

Tanszékfoglaló

Művészetek Palotája, Bartók Béla Nemzeti Hangversenyterem
2008. január 18. 19.30

Arra az ünnepi rendezvénysorra, amely idén Kodály Zoltán születésének 125. évfordulójához kötődik országszerte, alighanem a koronát teszi fel a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen szeptemberben induló Népzenei Tanszak, hiszen ez az az esemény, amely a pedagógus Kodály szellemiségével a legmélyebben azonosul. Erre a régóta várt, s a világ számos pontján kirtívó szakmai érdeklődést kiváltó eseményre szeretnénk felhívni a hazai közvélemény figyelmét egy olyan gálaműsorral, melynek fókuszában – Bartók és Kodály munkássága nyomán – a népzene és a műzene kapcsolata áll, olyan fellépőkkel, akik igen sokat tettek a műfajok közötti határok átjárhatóságáért eddig is. Így hallható lesz többek közt a Muzsikás együttes és Jandó Jenő közös előadásában Bartók Allegro Barbarója, Kiss Ferenc és az Etnofon Zenei Társulás Pávaéneke – Kodály előtt tisztelve –, de itt lesz Sebestyén Márta, Palya Bea, Herczku Ágnes, Bognár Szilvia és Szalóki Ági, a Sebő, a Vujicsics és a Söndörgő együttes, Balogh Kálmán és a Parno Graszt is – egyszóval a magyar, a délszláv és a roma népzenei hagyomány legjobbjai. (mlt)

A Guardian napilap így jelezte a koncertet: „Brilliant Balkan Gypsy trumpeter Boban Marković (pictured) takes the stage with his 18-year-old son...” vagyis a Söndörgőt meg sem említette. A londoni magyar kulturális intézet, valószínűleg a szervezők kérésére, így írt: „The Söndörgő Ensemble with Ferus Mustafov will support the Boban Marković Orchestra”, vagyis a Söndörgő másodlagos esemény a Marković zenekar koncertjén. A Queen Elizabeth Hall koncertjegyére pedig nyolc szó volt nyomtatva: „Boban Marković Orkester, Support Söndörgő with Ferus Mustafov”. Meg kell említenem, hogy a londoni magyar kulturális intézet brosúrája tartalmazott néhány sort a Söndörgőről is és kiváló partnerükről is, vagyis a macedon Ferus Mustafov klarinétosról.

Meglepetésemre az angol sajtó nem írt kritikát erről a koncertről. Talán nem tudták, hogy érdemes lett volna eljönni. Igazat megvallva, én sem gondoltam, hogy ilyen nagyszerű művészi élményben lehet majd részem.

A Söndörgő igazi Bartók-Kodály szellemében ad elő főként (de nem csak) délszláv népzenei. Nagy népzeneekutatók – Bartók Béla, Vujicsics Tihamér – gyűjtéseit és a napjainkban is fellelhető délszláv népzenei hagyományt tanulmányozzák. Az együttes 1995-ben alakult Szentendrén, öt tagja közül négy az Eredics családhoz tartozik. Céljuk az archaikus népzene koncertszerű bemutatása stílusos hangszereléssel. Londoni koncertjük tanulsága szerint élvezetesen, szakértelemmel, látszólag kifogyhatatlan energiával és gyönyörű szépen játszanak. Virtuozitásuk szinte döbbenetes, pedig nem is fejenként egy hangszeren, hanem fejenként három, négy vagy öt hangszeren muzsikálnak. Azon kívül még énekelnek is, szépen és izgalmasan. Koncertjeiket és CD-felvételeiket ajánlom minden zeneszerető figyelmébe. Különösen azoknak, akik a Kodály-szellem kihalásától tartanak. Amíg a Söndörgő koncerteket ad, nincs ok aggodalomra.

Kőry Ágnes

Bartók Béla Zenei Központ, London

Forrás: MusiciansWho.hu, 2007. szeptember 2.

A Söndörgő együttes 2007-es kiemelkedő koncertjein – a bécsi Sargfabrik-ban, a pécsi Balkán Világzenei Fesztiválon, a londoni Queen Elisabeth Hall-ban és a Sziget Fesztivál Világzenei Színpadán – készült felvételekből várhatóan jövő tavaszra egy igen izgalmas válogatás-CD-vel ajándékozza meg a zeneszerető közönséget.

Néptáncosok kellékboltja

„Cipőt, kalapot, gyöngyöt, szalagot!”

BUDAPEST, XIII. KATONA JÓZSEF U. 22.

Telefon: 1-239-1199 Mobil: 70-592-5955 Fax: 1-278-0339

Email: info@neptanckellek.hu Honlap: www.neptanckellek.hu

NYITVATARTÁS:

Hétfő: 10:00-17:00, Kedd-péntek: 10:00-18:00, Szombat: 10:00-13:00

AMIT KÍNÁLUNK:

karaktercipők széles választéka, csizmakészítés méretre, szegedi papucs, bársony- és brokátcipők, szatén- és hímzett szalagok, harisnyák, keszkenő, kendő, műanyag- és üvegyöngyök, gyöngysorok, táncpalack, posztó-, nyúlzsőr- és szalmakalapok, sarkantyú, próbaruhák, dresszek, méteráru, CD-k, oktatási segédanyagok, szakkönyvek

Rendelését e-mailben és faxon is elküldheti. Vásárlás postai utánvétellel lehetséges.

Ifjú pécsi tamburások sikerei

A Vizin zenekar 1981-ben alakult Pécsen, és a folyamatos fennállása alatt tagjai ma már a harmadik generációt képviselik. A jelenlegi együttes Vizin Antal (Antus) tanítványaiból alakult több évvel ezelőtt, s ebben a felállásban – Vízvári Zoltán prím tambura, basszprím, samica, makedón és bolgár tambura; Szabó Milán terctambura, basszprím, tapan; Horváth Zsombor hegedű; Bality Szilveszter kontra; Horváth Márton nagybögő; Mészáros László harmonika – 3-4 éve működik. Az együttes a pécsi Tanac Néptáncegyüttes zenekara, de gyakran kísér más horvát nemzetiségi együtteseket, kórusokat is. Az énekes a Jasen leány-trióval kiegészülve koncerteket ad, illetve tánctánc segítségével táncházakat tart. Repertoárján nemzetiségi együttesként főként magyarországi horvátok, valamint a Balkánon élő népek hangszeres- és énekelt népzeneje szerepel.

A Vizin zenekar és a Jasen trió tagjai 2007. augusztus 20-án vették át a „Népművészet Ifjú Mestere” címet.

Nem ültek azonban sokáig a babérokon, s a hazai sikerek után 2007 őszén további megmérettetéseken szerepeltek. Két versenyfesztiválon szereztek elismeréseket a szerbiai Vajdaságban.

A pécsi tamburások 2007. október 13-14-én Novi Sad-on (Újvidék, Szerbia) a „Bisernica Janike Balaža” – VII. Nemzetközi Tamburazenekari Fesztiválon, majd három hét múlva, november 3-4-én a Belgrád közelében fekvő Starčevóban a VII. Tamburazenekarok Nemzetközi Fesztiválján vettek részt.

A Janika Balaž roma származású vajdasági tamburavirtuóz tiszteletére hetedszer megrendezésre kerülő emlék- és versenyfesztivál rövid fennállása alatt Európa egyik legelismertebb tamburazeneyi eseményévé nőtte ki magát. Az idei fesztiválon hét zenekar versenyzett Szer-

biából, Montenegróból, Horvátországból, Makedóniából és Magyarországról. Hazánkat a szentendrei Söndörgő és a pécsi Vizin zenekar képviselte.

A fesztiválra jelentkező együttesek a beküldött hangfelvételek és ismertetőik alapján válogatáson estek át. A pályázati feltételek között szerepelt, hogy csak tamburaegyüttesek jelentkezhetnek és legfeljebb egyetlen más típusú hangszeren (például hegedűn vagy harmonikán) játszhatnak az 5-10 tagú zenekarban.

Az első este az együttesek 20-30 perces kötetlen műsorral mutatkoztak be a „Putnik” Hotelben, a második napon következett a szakmai megmérettetés 10-15 perces időtartamban.

Az öttagú szakmai zsűrit az Újvidéki Rádió zenei munkatársai alkották, akiknek feladata az együttesek minőségének, összhangjának a tamburazeneyi hagyományok alapján történő véleményezése és a muzsikuskok egyéni hangszer tudásának megítélése volt.

A Vizin zenekar a versenyprogramban Dráva-menti és Mohács környéki horvát dallamokat, továbbá egy magyar tamburás-összeállítást adott elő. A közönség visszatérő tapsal fogadta, a zsűri pedig nagy meglepéssel nyugtázta, hogy a komolyzenei és műzenei darabok között felhangzottak tradicionális népzenei dallamok is.

A koncerteket a Novi Sad-i Studio „M” vette fel, s több helyi televízió is készített felvételeket. A zenekari díjak között a Vizin zenekar III. helyezést ért el, második lett a horvátországi zenekar, az első díjat pedig a házigazda újvidéki tamburazenekar kapta. Az együttes vezető primások versenyében a harmadik a horvátországi primás volt, a második Eredics Áron, a Söndörgő együttes vezetője, az I. díj és az azzal járó mestertambura Pécsre került, Vízvári Zoltánhoz, a Vizin zenekar primásához. Az együttesek tagjai számára a Novi Sad-i városházán Maja Gojković polgármester asszony és Radovan Jokić, a Szerb Köztársaság kulturális minisztere fogadást adott.

A másik legismertebb szerbiai népzenei fesztivált 2007. november 3-án és 4-én rendezték meg a vajdasági Starčevón. A „Starčevačka tamburica” (Sztarčevói tambura) – VII. Tamburazenekarok Nemzetközi Fesztiválja elnevezésű rendezvénysorozaton 12 együttes versenyzett Szerbiából, Horvátországból, Makedóniából, Romániából, Montenegróból, Szlovéniából és Magyarországról, amelyet a Vizin zenekar képviselt. Ez a fesztivál is – hasonlóan az újvidékihez – versenyfesztivál, azonban a körülmények mások voltak amiatt, mert a közönség a színházteremben kávéház-szerűen asztalok mellett ült. Még italrendelésre is volt lehetőség, közben pedig folyamatosan zajlott a műsor. Így tehát a nagydíjra figyelmét jóval nehezebb volt lekötöni, pedig a műsor végén összegyűjtött szavazatok alapján adták ki a közönségdíjat. Ezenkívül persze öttagú szakmai zsűri figyelte és értékelte a produkciókat.

A Vizin zenekar azzal a magyarországi horvát népzenei műsorral versenyzett, amellyel Újvidéken, kiegészítve azt még néhány további nótával és táncdallammal. A sikeres versenyprogramot követően a zenekart felkérték, hogy tovább muzsikáljon, amíg a zsűri döntést hoz. Akkor a Vizin zenekar Pécs környéki horvát dallamokat adott elő.

A zsűri a következőképpen döntött: a zenekarok között az újvidéki zenekar lett az első, a romániai a második és a makedóniai a harmadik. A zenekarok muzsikuskait egyénileg is díjazták: az újvidéki primás lett az első, Vízvári Zoltán, a Vizin zenekar primása a második díjat nyerte el, s egy bögős lett a harmadik. A közönségdíjat a Vizin zenekar és az újvidéki zenekar megosztva kapta.

Minden résztvevő emléklapokat, s díjazottak pedig pénzzjutalmat kaptak. A zsűri eredményhirdetése után az újvidéki és a Vizin zenekar felkérésre hajnalig szórakoztatta a fesztivál résztvevőit, s természetesen a közönséget.

Vizin Antus, a zenekar alapító tagja
Vízvári Zoltán, zenekarvezető
Vélin Veszna, zenekari szervező

VI. ORSZÁGOS BUKOVINAI SZÉKELY NÉPDALÉNEKLÉSI VERSENY

A Szepes Gyula Művelődési Központ és az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör Kodály Zoltán születésének 125. Évfordulója tiszteletére népdaléneklési versenyt hirdet hagyományörző és hagyományápoló kategóriában, a következő korcsoportokban: 6-10 éves, 11-14 éves és 14-18 éves korig, valamint felnőtt kategóriában.

A versenyzők egy Kodály Zoltán által gyűjtött bukovinai székely népdalt és egy, az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör repertoárjából való népdalt énekeljenek el a meghallgatáson, kotta és szövegsegédlet nélkül. A verseny dalanyagát a jelentkezési lap átadásakor CD-n átadjuk a versenyzőknek.

A verseny 2008. január 20-án 10.00 órakor lesz. Jelentkezés a Szepes Gyula Művelődési Központ recepcióján személyesen (2030 Érd, Alsó u. 9., tel.: 06-23-365-490, programok@szepesmk.hu). Nevezési díj: 500 Ft

Az első három helyezett értékes ajándékokat nyer, és ők fellépnek a Szepes Gyula Művelődési Központ Kodály Zoltán tiszteletére, 2008. január 20-án 18.00 órakor kezdődő gálaversenyén, ahol együtt szerepelnek Fábrián Éva, Szvorák Katalin és Berecz András előadókkal. A versenyzők legjobbjai lehetőséget kapnak az érdi Bukovinai Székely Népdalkörben való részvétellel, így biztosítva a népdalkör utánpótlását. (Kóka Rozália népdalkörvezető)

Rézsájúak és zabhegyezők

Rézfúvós zenekar a romániai Zselyken

A 18-20 tagú zselyki zenekart azért kerestük meg, hogy megtudjuk, hogy az egyház kötelékén belül alakult, karmester irányította zenekar milyen szerepet kapott a falu életében. Zselykre nem lehet csak úgy, véletlenül betévedni. Valamikor még két út is vitt oda, ma már csak egy járható, az is csak száraz időben. A zselykiekkel beszélgetve aztán kiderül, hogy nem is annyira elzárt ez a falu sem, hiszen több írás is született róla (főleg Wass György tollából), s szinte egymást váltják az ide látogató néprajzosok, táncosok, énekesek, filmesek. A falubeliek mindannyiszor örömmel mondanak el mindent, amit Zselykről tudnak. Engedjék meg, hogy a fúvószenekar bemutatásakor egyszerűre hagyatkozzunk a zenekar tagjainak visszaemlékezéseire és egykori tanítójuk, Wass György kéziratára [Wass György NM EA25343].

ZSELYK

Beszterce vidéke 18 községe közül az egyetlen tiszta magyar település, lakossága 1850-ben 723 fő volt, az 1960-as évek drámai csökkenése után 1992-ben 147 fő lakta. A nyolc katolikus és református lakoson kívül mindenki evangélikus vallású a faluban.

A hagyomány szerint a völgykatlanban, ahol Zselyk fekszik, valamikor két település feküdt. Az egyik magyar, református vallású, a másik pedig evangélikus, szász lakosságú volt. A két falu lakói állandóan torzsalkodtak egymással, folyamatosan ellenségeskedtek. Amikor felismerték, hogy az erdőkért, legelőkért folytatott állandó harc helyett közös műveléssel a gyarapodásra is lehetőségük nyílna, akkor szövetséget kötöttek. A szász falu úgy döntött, hogy magyarrá lesz, a magyar falu pedig áttért a szászok vallására, így lett a két településből egy falu, melynek lakói evangélikus hitű magyarok.

Wass György szerint Zselyk valamikor szász település volt. [Wass György NM EA25343] A tatárpusztításkor – a XVI-II. sz. elején – a férfiakat meggyilkolták, egy részüket pedig elhurcolták. A környék településein sem maradtak férfiak, ezért a zselyki szász nők és lányok hirdetőírást küldtek szét az országba „házasulni való ifjakért”. Akiket így találtak, azok viszont magyar (székely) fiatalok voltak, akikkel aztán házassági szerződésre léptek, amely szerint „a nők mondjanak le nemzetiségükről, a férfiak pedig követni fogják azoknak vallását”.

Tehát mindenféleképpen lemondásokkal járt a falu jövőjének biztosítása. De a falu mindig kitűnt szorgalmával, összetartásával és leleményességével, s ennek köszönhetően megépült az iskola, rögtön utána az új templom, majd szintén az egész falu összefogásával évente öt új házat építettek fel.

A ZENEKAR ALAKULÁSA

A biztonságos épületek megléte után felmerült az igény fúvószenekar létrehozására is. A környék szász falvaiban már jóval korábban léteztek fúvószenekarok, melyekre a szászok nagyon büszkék voltak, mivel ezek voltak a falvak díszei. Az egyik zenekart elhívták játszani Zselykre „Kirmec” alkalmából (templomszentelési ünnep, a német Kirchmesse szóból), s a koncert annyira tetszett a falunak, hogy a zenebarátok azonnal megkezdték a saját zenekar megszervezését. A lelkész rendelte meg a hangszereket a budapesti

Schunda cégtől, nyolc zenebarát pedig a hangszerek árát fizette be a közös kasszába.

Magyarósi László [Zselyk, 2006. VIII. 30., gyűjtő: Alföldy-Boruss Márk, Bódiss Tamás, Pálóczy Krisztina], a zenekar vezetője [továbbiakban ML] – Abba’ az időbe’ pár zselyki gazda el volt menve egy szomszédos szász faluba, s ottan hallotta ezt a fúvós zenekart. S ez annyira megtetszett nekik, hogy összeállottak, s vettek maguknak hangszereket.

PK: – Honnan?

ML: – Azt, hogy honnan hozták, nem tudom, de mindenesetre búzáért vették, elég nagy mennyiségű gabonáért, és így alakult meg a zselyki zenekar.

A hangszerek szállítása után újabb négy ember rendelt ilyen módon hangszert, majd az egyház egy tubával támogatta az együttest. Ezzel a 13 hangszerezellel kezdte meg a működését a zselyki fúvószenekar 1879-ben.

A „JOG”

A zenekar működésének biztosítása miatt intézményi keretbe kívánták tagolni az együttest, s a környék szász falvainak mintájára az egyházközségre ruházták hangszereik tulajdonjogát. A használat jogát viszont maguknál hagyták, így jött létre a „fúvós jog”, amit egyszerűen csak „jog”-nak neveztek. A jogot kiöregedés esetén a fiak, vők vagy a rokonságból valaki örökölhette, és ha nem volt rokon, akkor a presbitérium döntött az öröklésről. Tag bárki lehetett, ha saját hangszerről gondoskodott, s az egyház pénztárába befizetett 25 forintot az együttes javára.

A zenekar és az egyház együttműködését szerződésben is rögzítették, miszerint

az együttes neve „Zselyki Egyházi fúvószenekar”, az egyház fűtött próbatermet, a hangszerek javítását, kottákat, karmestert és évente minimum 5 forint részesedést biztosított a tagok számára; a zenekar pedig köteles volt minden egyházi ünnepen a templomban zenélni, két-három éneket kísélni, valamint újév és Reformáció napján a templom előtt is egyházi énekeket játszani.

AZ ALAPÍTÓK

Az együttes alapítói a falu nemesei voltak. Törvény értelmében csak vagyonnal bíró személyek lehettek a községek tisztségviselői, ami megerősítette Zselyk ősi családjainak különválását a törpebirtokosoktól és vagyontalanoktól. Az alapító zenekar hagyományos megszólítása volt a „Tisztelt, nemes zenekar!”, és ez a jogos büsz-

keségen túl idővel gőgösségbe vezetett. A tagok lenézték azokat, akik nem lehettek a zenekar tagjai, s a közügyek intézésében sem vehettek részt, őket „zabhegyezők”-nek csúfolták. A zabhegyezők pedig szintén gúnynévvel vágta vissza, és a „rézsájú” névvel illették a zenészeket. A gúnynevek aztán elkoptak, de a zenekari tagok eredeti neve megmaradt, a mai napig „turnerek” -ként nevezik őket a faluban. A turner szó a zenekar ötletével együtt a szászoktól származhat, és elhallás útján kerülhetett be a zselkyi köznyelvbe; a turnert [lásd német Turner] „tornyos” -ként fordítják le.

FENNTARTÓK

Az egyházzal kötött szerződés értelmében az I. világháború végéig az egyházközség állta az általa vállalt patrónusi szerepet. A háborút követően azonban megnehezedett a gyülekezet anyagi helyzete, s a zenekar – szóbeli megegyezés alapján – függetlenedett, azaz önfenntartó lett. Ezt követően pártolási díjakból fedezték a fúvószenekari költségeket. Az első évben több mint a falu fele, 70 család fizetett pártolási díjat, majd lassan az egész falu bekapcsolódott az együttes támogatásába. A rendszer 1949-ig zavartalanul működött, s a zenekar ez idő alatt ugyanúgy közreműködött a templomi ünnepeken, mint korábban. A II. világháború ideje alatt egy rövid szünet volt a zenekar működésében, a front ugyanis a falu határába ért, és kitelepítették a lakókat. A templom karzatán hagyott hangszereket valakik ellopták, ezért a népesség visszatérését követően új hangszereket kellett vásárolniuk. Ezzel megszűnt a fél évszázadnál is régebbi fúvósjog, és már nem a származás, hanem a tehetség és szorgalom volt a mérvadó a zenekari tagságban.

1950-ben a környéken elsőként Zselyken megalakuló termelőszövetkezet vállalta a zenekar teljes körű támogatását, aminek fejében a zenekar ingyen játszott minden temetésen. A téész művelődési alapja évről évre csökkent, majd 1969-ben megszűnt. Ezután visszaállt a pártolási díjak rendszere.

TANULÁS

Az együttes első karmestere Láng Simon rektor volt (1867–1892), ő volt az első tanítója, és ő indította útjára a zenekart. Ezek után több kántor, tanító is tanította a zenekart, közülük kimagaslik a helybeli Magyarosi Márton.

Ha a kántor nem tudta megoldani ezt a feladatot, akkor Besztercéről hívtak vendégkarmestereket. Nappal az újoncok, az esti órákban a felnőttek oktatása volt soron. Nyaranként az újoncok két-három hétig otthon tanultak, s az oktatás ideje alatt a tanoncok segítettek a karmesternek a mezei munkában. A karmestereket mindig az fizette, akinek a fenntartása alatt álltak.

A fúvószenekar technikai képzését hetenként kétszer, időszakonként háromszor tartották. Rendkívüli próbát a karmester hívhatott össze. A próbákat és a tanulást már a kezdetben is nagyon komolyan vették, a későket pénzbüntetéssel sújtották.

PK: – Nyáron, amikor nincs próba, hogyan készülnek, ha van egy temetés?

ML: – Amikor megyünk sirató estére, utána a zenekar feljön, s tartunk egy próbát, egy kemény próbát, hogy másnap jó legyen.

PK: – Ilyenkor jön a karmester?

ML: – Nem, most egy fiatal, velem egyidős [57 éves] karmester van, nincs semmi végzettsége, semmi gyakorlata, most kezd tanulni, de felszólítottunk egy végzett zenekari tanárt, mikor fontos kiszállásunk van, kijön és segít.

TEMLOMI ALKALMAK

Mivel a zenekar kezdetben egyházi keretben működött, természetes volt, hogy a temetéseken és templomi alkalmakon játszanak. A zenekar temetési programja az egyházi szertartáshoz igazodott.

ML: – ...temetéseken, szigorúan minden temetésen játszottunk, mivelhogy a falu fizet bizonyos összeget a zenekar fenntartására, s ennek fejében köteles minden zselkyi halottat eltemetni.

PK: – Mi történik, mikor valaki meghal?

ML: – ...van sirató est, megy az egész falu, templomi énekeket énekel, utána van ital, egy kis kalács.

ABM: – A menetben mit játszanak?

ML: – Amikor jön a Tiszteletes Úr a házhoz, akkor jön a zenekar is, és ott a háznál egy darabot eljatsunk, akkor az udvaron is egy darabot, legtöbbit a *Tudom az én megváltóm él* kezdetűt. Most már vannak más darabok is, de legtöbbször ezt. [...] A Tiszteletes Úr elvégzi az ő dolgát, s utána felsorakozunk, mi megyünk a menet élén. [...] Mi megyünk lefelől, a lelkész utánunk, se egész a templomig zenélünk, s régebb úgy volt, hogy a zenekar játszott egy darabot, azután az emberek énekeltek egy darabot, s aztán a zenekar még egyszer játszott egy darabot. Most már az öregek kevesen vannak, fáradtak, most már csak a zenekar. A templom előtt a bemenetnél még egy darabot játszunk állva. [...] A templom előtt felállunk az ajtó elejébe, míg bemegy a nép, addig mi még elfújunk egy darabot, a templomba' megint egyet.

PK: – A templomba' hol ülnek?

ML: – Fent a karzatba', a zenekar mindig a karzatba' játszik. És azután a templomtól a temetőig megint ugyanúgy játszunk, s a

temetőbe' vannak megint jellegzetes énekek, búcsúdal, és a *Jer temessük el a testet*, amíg befedik a koporsót, nem hallszik a koporsón a zaj, s azután a zenekar, meg a férfiak is mennek a torba, s ezzel befejeződik a temetés. [A torba'] ott nagyon szervezeten, rendezetten folyik minden, vége felé egy pohár bor, megesszük azt a bizonyos ételt, elénekelnek egy pár egyházi éneket, oszt megyünk is.

ABM: – Szoktak menni más falvakba is?

ML: – Igen, főleg közeli falvakba. Vannak kimondottan román énekek, amiket a román temetéseken játszunk.

ABM: – Más falvakban fizetnek?

ML: – Igen, fix díjazás van, most 100 euró. [...] Úgy csináljuk, hogy minél többen ráérjenek, ezt a pénzt a végén aztán elosztjuk. Azért megéri jönni.

A zenekar köteles volt minden egyházi ünnep (karácsony, húsvét, pünkösd) alkalmakor a templomban zenélni, két-három köz-éneket kísélni, valamint a templom előtti téren egyházi énekeket játszani. Ennek egy érdekes fajtája volt a szilveszter éjjeli tézene. Az óévet gyászindulóval „temették”, az új évet indulóval köszöntötték, az *Ez esztendő't megáldjad...* kezdetű énekkel.

ML: – Óévkor, akkor 11 órákor szokott a zenekar játszani bizonyos darabokat, aztán megvártak egy órát, míg az óév eltelik, és akkor újévkor is játszottak egy-két dalt.

Fontos egyházi ünnep a Kirmec, templomszentelési ünnep is, amit február első vasárnapján ünnepelnek.

NÉVNAPOZÁS

Wass György szerint Zselyken a névnapköszöntés már a XIX. század második felében szokás volt. Először csak a kiváltságos személyeket köszöntötték, a nők köszöntése csak később jött szokásba.

A névnapköszöntést a zenekar körében „névnapköszöntésnek” vagy csak szerenádoknak nevezték. A szerenádra csak késő esti órákban került sor. Ekkor nagy csendben felsorakoztak az ünneplő ház udvarán, polkákat, keringőket játszottak, majd indulókkal zárták az ünnepi műsort. Ezután a zenekart behívták a házba, ahol a zenekar szószólója a következő köszöntést mondta:

„Áldom és dicsérem az Úrnak szent nevét, hogy megengedte ér-nünk ezt a nevezetes napot, úgy mint a ... napját.” Ezután a háznál vendégül látták őket.

A falu- és az egyházi vezetőknek ingyen adtak szerenádot, de pénzért bárki kérhette a zenekart. A zenekar tagjai újabban a próbákon ünnepelik a névnapjukat.

ML: – Nekünk megvan a magunk szokása, itt a mi szobánk, nem zavarunk senkit, ha jó kedvünk van, énekelünk, mulatunk.

PK: – Zenélni nem szoktak?

IRODALOM

Pozsony Ferenc: Magyar szórványok az egykori szász Királyföldön. *Művelődés*, 10 sz. 31-33. old. 1994

Tari Lujza: Die volksmusikalische Praxis der ungarischen Blaskapellen, dargestellt anhand historischen Quellen aus dem 19. Jahrhundert. *Musica Pannonica* 1., Oberschützen-Budapest, 137-147. 1991

Tari Lujza: Hangszeres zene a magyar népi gyászszertartásban. *Ethnographia* 1-2. 133-160. 1976

Tari Lujza: Halottkísérő, halálmars – hangszeres zene a halott utolsó útján. Lélek, halál, túlvilág. Vallásethnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben. In: *Tanulmányok a transzcendensről II.*, Szerk: Pócs Éva, Balassi Kiadó, Budapest, 2001. 282-301. 2001

Wass György: A rosszemű. Zselyki hiedelmek. *Művelődés*, 1 sz. 33-34. 1995

Wass György: A Zselyki Fúvószenekar múltja és jelene. *NM EA25343*

Wass György: Turnerek. *Művelődés*, 2 sz. 44-46. 1995

Wass György: Zselyk. *Művelődés*, 10 sz. 19-20. 1994

ML: – Szoktunk, mert van egy pár idősebb kartárs, akik tudnak nagyon jól zenélni, régebben is volt, van, aki veszi a hangszert, a dobokat, ezt-azt. Nagyobb névnapok alkalmával régebben – a 30-as, 40-es években –, esetleg ha valakit nagyon meg akartak lepni, akkor elmentek hozzá, fújunk el egy darabot, mert Zselyken nem volt soha vendéglő vagy ilyesmi.

ABM: – Olyankor indulókat játszottak?

ML: – Igen, meg nótákat, tudták, melyik a nótája, eljátszották neki. Mindenki hoz, meg van szabva, mennyi italt, elhozza, s akkor a névnap.

EGYÉB ZENÉS ALKALMAK

Adatközlőink elmondása szerint lakodalomban soha nem vettek részt zenészként, még a templomi szertartás során sem. Szomszéd falvakból hívtak vonószzenekart a lakodalmas házhoz.

PK: – Lakodalmakba hívták a zenekart?

ML: – Nem, mert mulatni nem nagyon lehet a zenekari darabokon. [...] Nagyon veszélyes is lett volna, mert az ember, mikor iszik is, meg ittas emberek közt, meg nagyon drágák a hangszerek. Talán ezért sem.

A zenekar különböző versenyeken is indult. Az 1960-as évektől a megyei Művelődési Bizottság gondoskodott arról, hogy a zenekar fellépéseinek megfelelő súllyal szerepeljen „ideológiai mondanivaló” is, és ennek megfelelően bővült a repertoár is. A „Zselyki Kollektivisták Fúvószenekara” vagy egy újságcikkben a „Zselyki Milliomos Kollektivisták Fúvószenekara” névvel illetett zenekar sikerrel vett részt tartományi versenyeken, 1961-ben a VI. Országos Művelődési Verseny tartományközi szakaszára is eljutottak, s a III. helyet nyerték el. Wass György – aki ebben az időben a zenekar karmestere volt – feljegyzi, hogy a „Hazafias tömegdal”, „Dalegyveleg” és „A zselyki téesz indulója” mellett még Verdi „Győzelmi kórus”-a, és Weber „A bűvös vadász” operájából a vadász kórus is szerepelt a versenyműsoron, de e két utóbbit nem engedte a zsűri eljátszani, mert „nem fejezik ki a párt és annak vezére iránti odaadást”.

ZÁRSZÁMADÁS

Az együttes életében fontos az évenkénti zárszámadás. A karmester beszámol, hány próba volt, hány tag érkezett, hány távozott, milyen zeneművel gyarapodott a repertoárjuk. Álljon itt zárszámadásunk a zenekarról.

Az 1960-as évektől a falu fiataljai Besztercén kerestek megélhetést, s a rossz közlekedésnek köszönhetően be is költöztek a városba. 1989-ben a tagok öregedése miatt a zenekar majdnem széthullott, de a fiatalok vállalták, hogy hétvégenként hazajárva részt vesznek a szombati próbán, hétközben pedig Besztercén külön próbát tartanak. Ennek köszönhetően 1992-ben megújult a zenekar, s azóta ebben a formában működik, készülve arra, hogy 2009-ben ünnepelje 130 éves fennállását.

ML: – Csak a kilencvenes években jöttünk megint össze, voltunk vagy 10-en, mi vagyunk az utánpótlás, ilyen 50 éves körül.

PK: – Hányan laknak helyben a zenekarból?

ML: – Meg lehet számolni. Öten.

PK: – Milyen időközönként járnak ki próbálni?

ML: – Hát az az időtől függ, sötétedés után mindenképpen. Most megindítsuk szeptembertől megint, 9 órától. Körülbelül két óra, de valamikor elhúzódik. Például amikor van névnapja valakinek, akkor még üldögélünk egy kicsit.

A mai napig újítanak a repertoárjukon; a jelenlegi lelkészek is játszik rézfúvós hangszereken, ő is hozott darabokat a zenekarnak. És bár a zenekar a faluban szinte már csak temetéseken játszik, még mindig nagyon fontosnak tartják, hogy „formában” legyenek, és ha hívják őket, tudjanak menni játszani.

Tisztelt zenekar! Kívánunk erőt, egészséget ehhez a munkához!

Alföldy-Boruss Márk – Pálóczy Krisztina

A Rózsavölgy felé...

Gy. Kamarás Kata keramikusművész, a Népművészet Mestere műhelyében

Agyag. Amíg alszik, képlékeny, nehéz sárarany, a Föld ajándéka. De, ha még áldott, avatott kezekbe is kerül ez a szunnyadó anyag, az ujjak, a tenyér lágy, simító mozdulatainak, finom „érzékelő receptorainak” engedelmessé válik, folyton formálódva, egyszerre csak különös dologba kezd. Előbb csak kibontakozik belőle egy öblös ősi forma, azután rákerül egy ránc, egy orr, egy szem, egy parányi jelzés... Ott felfut egy kanyargó indaszár, kerekedik egy sugaras napraforgó... Az ember itt: Teremtő a Teremtővel. Az összehangolt együttlétben a kéz és a gondolat együtt birtokolják a titkot, amely nélkül talán nem jöhetne létre egyetlen csoda sem. Lélek fuvalma támad. Nyomában levelek bomlanak, rózsák, tulipánok nyílnak, virulnak... S egyszerre csak az ékes-díszes virághalmaz rengetegben, a korong forgásában, a kicsike kis agyaghalom életre kel, emberi alakot ölt... Misztikus pillanat? Mégis, Budafokon, a Rózsavölgy közelében mindennap megvalósul...

AZ EDÉNY

Gy. Kamarás Kata keramikusművész, négy esztendő kora óta formáz. Azóta „nem tudja abbahagyni”. Az agyag, a formázás szertartete, s az általa kapott sok öröm tölti ki életét: „A népi tárgyak arányrendszere eszmélem én a ihlető forrásom, motívumrendszere, díszítőanyaga anyanyelvi szintű üzenethordozóim. A zárt, magából születő terebélyesedő életfa, amely az elmúlás felé hanyatlik, hogy végül diadalmas újjászületéssel az örök élet bitorozójává váljon – egyik legfontosabb misztériuma világomnak. Törekvésem: hagyományos magyar fazekas-eljárással új tárgyi világ létrehozása, mely szellemében és formájában nem távolodik a gyökerektől. A hazai szecesszió sajátosan magyar motívumkincsével hasonló irányultsága miatt fontos kiegészítője munkálkodásomnak.” Otthonában-műhelyében a polcon, s a falakon körben is csodaszép „zöldmázások”, karcsú derekú gyertyatartók, nyurga butellák, szem-füles, „emberarcú” mosolygós kancsók, korsók, s másféle gyönyörűségecserepek fogadják a vendéget. De a tükrök, a Jutka kancsó, a Jancsi korsó, a szilkek,

bögrék társaságában a sorakozó kis „emberalakok” mintha többen lennének, több helyet foglalnának el... Egy látogatója egy alkalommal szobroknak „titulálta” őket: „Nem szobrok azok, Edények. Mint mi. Időnként üresen, Máskor felig vagy egészen teli ezzel-azzal. Aztán meg az anyaguk sem való szobornak. Edénynek való az.”

A dolgoknak lenni a Földön bizonyos szilárdsága, tartóssága kell legyen, amely csak a legjobb formákkal valósítható meg. Az ősi formák bennünk rejlenek. Kata játékos kedvvel csalja elő és formálja meg a lelkében élő, „vele született alakzatokat”. Mestersége eszközeivel, a népi szimbólumok ősi jeleit alkalmazva, alakjait, tárgyait valami elbűvölő bizonyossággal mintázza meg. Darabjaiban könnyedség, báj, megannyi szépség, de mély gondolati tartalom is tükröződik. Tárgyai: az Élet Edényei, akár az Élet Kelyhét vehetjük a kezünkbe. Miközben a kisplasztikákat idéző munkákban gyönyörködöm, bár arra nem asszociáltam, mégis Kovács Margit is szóba kerül: „Egy nagy művész után, nagy feladat valami más kitalálni...” Saját megoldásairól Kata így vall: „Miért is figurális? Az edénynek is emberi arányai vannak. A bögrének nem csak füle, hanem szeme is van...” Cserepei nem csupán szép látványt nyújtanak, szó szerint meg is szólítanak. Még ha használati tárgyakat is készít, szöveget is ír rájuk. Munkássága nem kötődik tájegységhez. Témakörökben gondolkodik, s művészetére valami más is jellemző még. A népművészeti műfajok különös, nem mindennapi egymásra nyitásával, a népművészeti díszítőelemek agyagosságba való átültetésével, a hagyományok újraértelmezésével, a szó igazi, nemes értelmében kicsit „megreformálja” a népművészetet. „Korlátokat törő” útjain, a népi művészetet szerves egészként tekintve, műv-

szetében a tárgyi népművészet szinte minden ágát békés együttműködésre készíti.

„Minden élőlény szervezett egység, benne minden rész az egészért fáradozik: a növény összes működése a virágért történik, a virág minden szerve a termésért fejlődik...” A faragás, a hímzés, a festett bútor, a bőrosság, de még a mézes-bábosság jegyeit is mind egy sorba helyezi, s anyagának, az agyagnak anyanyelén átfogalmazva tárgyiban valamennyit újraébreszti; agyagművészségébe beépíti. „Fontosnak tartom az anyagszerűséget. At kell fogalmazni a fazekasság, az agyag anyanyelvére. A végén muszáj,

hogy »fazekas jellegűek« legyenek, mert különben »fából vaskarika«. Így ragyoghat »zöldmázás fényben« a mézes-bábos Szív, a Napkorong, nyílnak a Napvirág. Az a falikép pedig az erdélyi kályhacsempéket juttatja az eszünkbe, s mintha napjegyeket is formálna. Kompozíciói a hagyományos felfogás szerint nem hagyományosak, mégis autentikusak. Magukon viselik a magyar népdíszítőművészetének leg tisztább jellegzetességeit. Talán nem haragszik meg érte, de idekívánczok: akár

„jeltolmácsnak” is nevezhetnénk, a jelek írástudójának. Beleégíti az agyagba népünk motívumkincsét, lefordítja számunkra az ősi jeleket. Csak a kivételes alkotóművész sajátja az a rendkívüli képesség, hogy apró mozzanatok, töredékek, események, színpotok átrendezésével teljes életművet tudjon felépíteni. E tudásból adódóan lehet az, hogy Gy. Kamarás Kata alkotásainak együttes formaszépségében, témaköreinek változatosságában, az addig a részekben rejlő, s egymáshoz másképpen illesztett, máshogyan, máshol alkalmazott csodálatos „népi összhangzat”, az egészet átfogó egyedi, s mégis a hagyományhoz hű stílusharmóniában köszönt újra ránk. Gyönyörködünk a „Búcsújárók”-ban, „Gyász”-ban, az „Év ünnepei”-ben, a „Mese” és a „Balladás” sorozatban; a „Hetedhét országon is túl”-ban, az „Égig érő mesefá”-ban, az „...és boldogan éltek, míg meg nem haltak”-ban, a „Mesebeli történet”-ben, a „Lakodalmas menet”-ben és az asszonyi élet stációiban. A „Magyar bor fazekas szemmel” c. kiállításáról Erdélyi György így ír: „...itt sorakozik előttünk a díszes kompánia, a Dionysos Lysios vagy – ahogyan Hamvas Béla magyarította – Megváltó Boristen szelíd uralkodása alatt élő sokadalom, Noé apánk, az ős-szülész, Krisztus urunk kenyérral és borral, Orbán, Donát és Vince, a magyarok boros szentjei, s végül, de nem utolsósorban az egyszerű szőlőművelők, szüretelők, hordókészítők, szőlőtaposók, lopóval a bort vizsgálók, s a pincészeren mulatozók.” A figurák különlegessége talán abban is áll, hogy a szentek (Szent Orbán, Szent Donát, Szent Vince, Szent György lovag), Megváltónk édesanyja Madona, Krisztus urunk, ős-szüleink, Ádám és Éva, Noé ősapánk, a Három Királyok..., előttünk, mint közlünk való, hol esendő, hol

magasztos vagy bájos, derűs, mosolygó, szomorú vagy éppenséggel vígan mulatozó, éneklő, netán borgőzös, néha hibát is elkövető, egyáltalán nem tévedhetetlen emberek alakjában jelennek meg. Beszédeselek a művek címei is: „Szőlőtündér”, „Hordó lovag”, „Áruló Kakas”, „Áll előttem egy virágszál”, „Nap növeli ágát, úgy hozza virágát”.

Miközben dolgozik, mesél egy szép mesét is nekem: „Egy leány egyszer varrt egy babát. Nagyon szépre sikerült. Az édesanyja noszogatta, készíts belőle többet, hiszen olyan kelendők. A leány megvarrta a következőt, s a következőt, végül tíz baba elkészült. De a babák, amikor már százan is lettek, egyszerre csak sírni kezdtek.” Kata képtelen lenne a sorozatgyártásra. Ha több darabot is készít, mindegyiket másképpen formázza meg, mindegyik figurájának önálló egyéniséget ad, karakterei akár az ember „jellemkottái” is lehetnének. Mint mondja: sokat, egyformát, nem lehet készíteni belőlük, *mert akkor sírnak, mint a babák*, és elveszne a játékoság is. „*Gondosan mintázom őket, odafigyelek rájuk. Mert, ha nem, „megérik”, s akkor meglátszik rajtuk, hogy nem szeretettel készítettem el őket...*”

A MAG

Amikor Kata műtermébe megérkeztem, éppen egy anyafigura megalkotásán fáradozott, éppen az édesanyjával „összeforrott” agyaggyereket formálta. „*A gyerekkel midig bajban vagyok.*” Azután engem kér: „*Té onnan jobban látod: mondd, az anya most már a kicsi szemébe néz? Most letakarom, majd holnap friss szemmel még egyszer megnézem...*” Mag, magzat. A világ négy táján az édesanyák, nem hinném, hogy tudnának olyan szép gyermeküket kifejező szót mondani, mint itt minálunk: „édes magzatom”. De mi is a mag? Csírázó hit, reményteljes indulás, a kezdet, az élet bölcsőjébe zárt elrejtett kincs... Eleink idejében, a házasságra fészeknyi gyermek okán lépett a fiatal pár. A született gyermeket áldásként fogadta a család, s a templomi keresztelő mellett a Nappal és a Holddal is megáldatta. A szülőanyának a Boldogasszony minden bajtól megóvó ágát készítették el, s a gyermek bölcsőjének is szentséges szerep jutott. Az egyik kedvenc kerámiám Kata összebújó házaspárja. Mint egy felnyíló maghéjból kandikál ki közülük a „mag”, egy pajkos kicsinyke gyermek: a „két pólus” egyesülésének „teremtett eredménye”... Mostanában azonban, mintha nagyon nagy bajok kezdenének leledzeni az anyaság körül. A nőiség is, mintha elvesztette volna eredeti jelentéstartalmát. Mint annyi más anyát, Katát is elsomorítja a tény, hogy Magyarország lélekszáma napjainkra mennyire csökken, s hogy mindezt tetézte egy tizennyolc éves, szinte gyereklány, egyszerűen „csak úgy” maga eldöntheti, hogy meddővé tésse magát... (A magzatelhajtás is mennyire szabadon megengedett.) Talán e negatív tendenciák hatására, érzékeny lélekkel, művészetében egyre inkább az anyaság témája felé fordul. Újabb fehér, „máztalan” kerámiáiban – a tisztaság, a romlatlanság színeként – a mag zárt formájából indul ki. Alkotói korszaka újabb lépcsőfokán, mint mondja, egy újabb „ösvényt” tapos ki. (Megjegyzendő, ebben talán sajnos szerepet játszik az az elkeserítő tény is, amely ma Magyarországra olyannyira jellemző. Mint például a textilművészek számára a hazai textilipar, kender-, gyapjúfeldolgozás, cérna-, fonalgártás elhalásával, a fazekasság számára is egyre szűnnek meg az idehaza megtermelt alapanyag-lehetőségek, veszélyeztetve ezzel a népi kultúrát. Például a halasi csipke is, eredeti cérnaalapanyag raktárkészlete fogytán – utánpótlás nem lévén – veszélyben van. És ez a hímzésekre, szőttésekre is ugyanígy igaz lehet. Megszüntették ugyanis a tófeji kerámiagyártat, így a régi magyar fazekas mázak már nem lesznek kaphatók.) Első natúr darabjában egy parányi szunnyadó pólyásbabával az élet keletkezésének ábráját mintázza. Egyelőre kevésnek tartja még a „csöppnyi” gondolatot, s hagyja, hogy fejlődjék, kiteljesedjék csendes nyuga-

„Eleven ördög” 2007

Moldvai csángó tánckurzus és énektanulás, valamint a falusi kultúra szélesebb körű megismerése; gyűjtések, adatközlő, vendégek segítségével. A kurzuson a tánctechnikai alapelvek elsajátítása kap fő hangsúlyt, egyénre szabott képzésben.

Érdekesség: folytatjuk a szabolcs-szatmári cigány táncokat, a stílus legjobb táncosaitól tanulva.

Vezeti: Ábrahám Judit, tel.: 06-20-521-2069

Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Budapest, Krisztina krt. 59/B.

Szombatoként 17.00-19.00; ára: 3500 Ft/hó

lomban, elvonultságban, védelemben. Szűz Mária megannyi megformázott alakban, a csillagsugáros koronás Szűzanya, a Napba öltözött asszony, a magyar Hajnalcsillag, s említhetnénk tovább a magyar Mária kegyhelyeken – Csíksomlyón, Andocson, Máriabesnyőn – való megszólításait: „Boldogasszonyunk és Magja” a művészetében újra és újra visszatérő elem. A Krisztus szimbólum önmagában is, amely egyben a hit és a mérték jelképe, a kenyér, a búzakalász, a szőlő formájában („Én vagyok az igazi szőlőtő...”) munkáiban mindenütt jelen van.

Kata, alkotó munkája mellett, a Rózsavölgyi Közösségi Házban öt éve, a gyermektáncszalaggal szoros együttműködésben, a táncos munkába bekapcsolódva tart agyagos foglalkozásokat a kicsinyeknek. Négy gyermekes családból való csemeték is eljárnak ide. Örül, hiszen nem kell aggódnia, az „életnek” szerencsére legalább itt vannak „továbbfolytatói”. De nem fér a fejembe: mi köze lehet az agyagművészetnek a tánchoz? Azután szép lassan rájövök, hogy nagyon is sok. A tánc a mozdulat művésze, s Kata agyagfigurái elevenek, mozognak, élnek..., táncolnak. Testük tartásával, fejlődulataikkal, olykor kicsit sete, csipőre tett kéztartásaikkal, a hordón lovagolva, a dézsában a szőlőt taposva, a pereckulacs körének közepében, az ember nép zsinóros mentében, lobogó gatyában, a fehérnép bő szoknyában, a leányok virágos díszesen, s persze a lakodalomban az ángyok és a komák, vígan ropják a csárdást... De még a tálakon a körbefutó díszítmények is frissen járt körtáncot mintáznak. Cizellált, plasztikus szépségükkel a kicsi emberkék eltáncolják az anyaság himnuszát, a mag csírázását, a tavasz ébredését, a Nap útját az égbolton..., a megannyi csillag rezdülését a kozmoszban...
Az ÚT

A fazekas társadalom nőtagjai között Gy. Kamarás Kata azon kevesek közé tartozik, aki a magas kitüntető címmel, a *Népművészet Mestere* címmel rendelkezik, melyet 1993-ban kapott meg. Ezt megelőzően 1978-ban nyerte el a *Népművészet Ifjú Mestere* címet, majd módjában állt fazekas táborokban részt venni, ahol néprajztudósok és kollégák segítették szakmai fejlődését. 1984-ben nyerte el a Népi Iparművész címet. A hazai nagyvárosokon kívül kiállításai voltak Olaszországban, Belgiumban, Németországban, Svédországban, Franciaországban. Apostolok című sorozata és Madonna szobra a Művelődési Minisztérium ajándékaént a Vatikánba került. Stáció sorozata Pompeiben egyházművészeti kiállításon vett részt. Számos közintézmény és magángyűjtő őrzi munkáit. Kata művésze, miért is fontos még nekünk? A kérdésre talán így felelhetünk: mert keze alatt mindig formálódik az „Edény”, amelyben felfogva öröködik a Megtört Szőlő Nedve, a Csillagos Égbe ment Megfeszített lelke, a „Mag”: maga az Élet... S értékeink megbecsülése, hagyományaink ápolása, szokásrendünk újrafelfedezése, művészi ábrázolásokban való éledése hozzászoktathat bennünket ahhoz, hogy nemzetünk kulturális örökségére is nyitottak és fogékonyak legyünk.

Borka Elly

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Transylvanian Dance House celebrates 30th Anniversary
At the end of September 2007 they celebrated the anniversary of the first dance house held in the Transylvanian town of Csíkszereda (Mercuria Ciuc), that is the first dance house of the revival movement there. „I was a pioneer of this movement, but I don't remember setting any specific objectives. I do remember that at the time, we were all in love. With folk music.” By Transylvanian singer/actress Panek Kati

Page 5 Órkő is the name of the Gypsy quarter of the town of Sepsiszentgyörgy [Sfântu Gheorghe] in Transylvania. The Gypsies from there have a special singing tradition and Etnofon Records recently invited some singers and musicians from there to record in Budapest along with Gázsa's band and other great Budapest musicians. Record to be released any minute by Etnofon Records, 2008 EDR-CD 093

Page 6 Vargyas Lajos (1914–2007), distinguished folk music researcher, ethnographer, former director of the Folk Music Research Group at the Hungarian Academy of Sciences, died in October at the age of 94. He wrote his doctorate in 1941 on the music life of the village of Áj. “...his intellectual heritage will live on in us...” Andrásfalvy Bertalan's farewell. Rákoskeresztúr Cemetery in Budapest on October 29, 2007.

Page 8 Kóka Rozália writes about her trip in August of 2007 to the village of Magyarfalu (Ungureni) – a Hungarian Csángó village in Moldavia. She was invited as honoured guest and patron of the 5th Magyarfalu Days celebration organized by the village. This was her first trip back to the village since doing ethnographic field research there in 1970.

Page 12 The curse of the wildgirl – a folk tale told by Tankó Gizella as heard from her mother in the Gyimes region of Transylvania.
Written down by Ábrahám Judit

Page 16 Literary Column – Magtar Celebration of Light in Pannonia –

A short story by Pető Judit a teacher, originally from the town of Lajosmizse, who lives in Budapest.

Page 18 Photographer Korniss Péter and choreographer Novak Ferenc “Tata”, on the occasion of Korniss' 70th birthday, reminisce about going to the Transylvanian village of Szék together in 1967. Tata wrote his thesis on Szék and went there the first time in August of 1956. Korniss' amazing photographs from that trip and other trips to Transylvania have become famous in these circles and beyond. Conversation transcribed by Kiss Ferenc

Page 27 November 10, 2007 – A new gravestone was ceremoniously placed at the grave of Vass Lajos (composer, chorus leader, music teacher 1927–1992) and his wife Kaposi Edit (folk dance researcher 1923–2006) in Budapest's Rákoskeresztúr Új Köztemető. Announcement by Dr. Olsvai Imre.

Page 27 Kóka Rozália writes about visiting a children's home in the town of Déva (Deva) in Transylvania in February of 2007. The home was founded by priest Father Bőjte Csaba. Rozália met a Hungarian couple there, Dr. and Mrs. Gereben László, who live in Sweden but sponsor a goddaughter in the home.

Page 29 Potta Géza was laid to rest on November 24th, 2007 in Abaújszina (Seňa), Slovakia. We mourn the loss of Potta Géza, a born primás. He was 74 years old. A Gypsy traditional fiddler who played Gypsy music, folk music, composed 'nota', standards/slager – all, always directly from the heart. A few years ago a CD of his playing was released with the help of the Ifjú Szivek Dance Ensemble of Pozsony (Bratislava). Obituary by Grendel Ágota. First appeared in Új Szó on November 23, 2007, Pozsony.

Page 31 The Söndörgő Band played with guest Macedonian clarinetist Ferus Mustafov in London at the Queen Elizabeth Hall in July of 2007. They played the first half of a double bill concert with the Boban Markovic

Orkester. Review by Kőry Ágnes of the Bartók Béla Music Center in London, first appeared at www.MusiciansWho.hu on September 2, 2007

Page 32 The Vizin Band
This is a Hungarian tambura band from the city of Pécs in Southern Hungary. They recently competed along with other bands from all over former Yugoslavia, Romania and Hungary – in two juried tambura festivals in Serbia. At both festivals Vizin got prizes in several categories.

Page 36 A description of the work of Budapest ceramics artist, Master of Folkarts, Gy. Kamarás Kata whose work has been exhibited nationally and in Western Europe. A Madonna sculpture of hers was presented as a gift to the Vatican from the Hungarian Ministry of Culture.
By Borka Elly

Sue Foy

(For complete list of articles summarized in English go to www.folkmagazin.hu, keep clicking on 'English' and sooner or later you'll find it.)

folkMAG^oazin

2007/6, XIV. évfolyam, 6. szám
Megjelenik évente hat alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelőls szerkesztő: K. Tóth László
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Eredics Júlia, Gösi Anett,
Havasréti Pál, Kőrösi Katalin
MAGTÁR – Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153.

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@mail.datanet.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary

Táncház Alapítvány B.I.C. OTPVHUB

11701004-20171625-00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap

Népművészeti Szakmai Kollégiuma

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Hátsó borító: A forrószegei táncházban Szabó „Kávés” Pista zenél (1971) - fotó: Korniss Péter

Széki lányok iskola után (1967) – fotó: Korniss Péter

